

**TÜRK KARA ORDUSUNUN MUHAREBELERİ
(1908-1922)**

(Yüksek Lisans Tezi)

Ecem ÇETİN

Kütahya - 2021

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRK KARA ORDUSUNUN MUHAREBELERİ
(1908-1922)**

Danışman:
Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ

Hazırlayan:
Ecem ÇETİN

Kütahya - 2021

Kabul ve Onay

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından

Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ (Danışman)		
Doç. Dr. Arif KOLAY		
Doç. Dr. Mustafa Yahya METİNTAŞ		

Onay

Prof. Dr. Şahmurat ARIK

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Türk Kara Ordusunun Muharebeleri (1908-1922)” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

....../.../2021

Ecem ÇETİN

Özgeemiř

Öğrenim hayatında şile Balibey okulunda başladı. Ortaokulu İzmir Gaziemir Emlak Bankası ilköğretim okulunda tamamladı. Lise öğrenimine 2005 yılında Gaziemir Kipa 10. Yıl Lisesinde başladı. 2012 yılında 9 Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Tarih bölümünde başladığı lisans eğitimini 2016 yılında tamamladı. 2017 yılında yüksek lisans eğitimine Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü eğitim enstitüsünde başladı.

ÖZET

TÜRK KARA ORDUSUNUN MUHAREBELERİ (1908-1922)

ÇETİN, Ecem

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ

Şubat, 2021, 90 sayfa

23 Aralık 1876 tarihinde Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte Osmanlı Devleti Anayasal düzene geçmiş ve devletin çöküşünü engellemek maksadıyla başta orduda olmak üzere bir dizi ıslahat hareketine girişilmiştir. Ancak 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı-Rus Harbinin başlaması bu çabaları sekteye uğratmıştır. Osmanlı 93 Harbi de denilen bu savaşta toprak kayıpları yaşamış, bu kayıplar Trablusgarp Savaşı ile de devam etmiştir. Trablusgarp Savaşı yaşanırken Balkan Savaşlarının da başlaması Osmanlı'nın ağır bir yenilgi yaşamasının en önemli nedenlerinden biri olmuştur. Balkan Savaşlarının sonunda ise, Osmanlı'nın askeri gücünün yeteri derecede iyi olmadığı görülmüş, ordu için yeni düzenlemelere gidilmesi mecburi bir hal almıştır.

Balkan Savaşları ile kaybedilen toprakları geri almak amacıyla I. Dünya Savaşı'na giren Osmanlı Devleti, kendi topraklarının yanı sıra müttefiklerine destek olmak için de pek çok cephede savaşmıştır. I. Dünya Savaşı sonunda Mondros Mütarekesi imzalanmıştı. Bu mütareke ile Anadolu toprakları işgallere açılmış, yurt her türlü şeyden mahrum bırakılarak savunmasız kalmıştı.

Mütarekeden sonra Mustafa Kemal (ATATÜRK)'in önderliğinde bağımsızlık mücadelesine girilmiş böylelikle Kurtuluş Savaşı dönemi de başlamış oluyordu. Kurtuluş Savaşı'nda üç farklı cephede savaşılmış, Türk Ordusu imkansızlıklar içerisinde gösterdiği özveri ve çabalarla büyük zaferler kazanılmıştır.

Çalışmamızda, II. Meşrutiyetten Cumhuriyet'e uzanan süreçte Türk ordusunun geçirdiği değişimler ve kaydettiği aşamalar irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Meşrutiyet, I. Dünya Harbi, Mustafa Kemal, Milli Mücadele

ABSTRACT**BATTLES OF THE TURKISH LAND ARMY
(1908-1922)****ÇETİN, Ecem****Master Thesis, Department of History****Supervisor: Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ****February, 2021, 90 pages**

With the proclamation of the Legitimacy on December 23, 1876, the Ottoman Empire became a Constitutional order and a series of reform movements were undertaken, especially in the army, in order to prevent the collapse of the state. However, the beginning of the Ottoman-Russian War on April 24, 1877 hampered these efforts. The Ottomans suffered territorial losses in this war, also called the War of 93, and these losses continued with the Battle of Tripoli. The outbreak of the Balkan Wars during the Battle of Tripoli was one of the most important reasons for the Ottomans' heavy defeat. At the end of the Balkan Wars, it was seen that the military power of the Ottoman Empire was not good enough, and it became mandatory to make new arrangements for the army.

The Ottoman Empire, which entered World War I in order to reclaim territory lost by the Balkan Wars, fought on many fronts to support its allies as well as its territory. At the end of World War I, the Armistice of Mondros was signed. With this armistice, Anatolian lands were opened to occupations, and the dormitory was deprived of all kinds of things and left vulnerable.

After the armistice, the struggle for independence was fought under the leadership of Mustafa Kemal (ATATÜRK) and thus the period of the War of Independence began. The War of Independence was fought on three different fronts, and great victories were achieved with the dedication and efforts of the Turkish Army in impossibility.

In our study, the changes and stages of the Turkish army in the period from legitimacy to the Republic will be examined.

Keywords: Legitimacy, World War I, Mustafa Kemal, National Struggle

ÖNSÖZ

II. Meşrutiyetten Cumhuriyet'e uzanan süreçte Türk ordusunun geçirdiği değişimler ve kaydettiği aşamaları konu alan çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi, Trablusgarp ve Balkan Savaşları ile birlikte II. Abdülhamit'in orduyu modernleştirme çabalarından söz edilmiştir. İkinci bölümde I. Dünya Savaşı'ndaki Türk Ordusunun savunma cephelerindeki vaziyetine değinilmiş, ordunun uzun süren savaşlar boyunca yıpranmış olmasına rağmen, vatan savunması söz konusu olduğunda yokluklara rağmen mücadele azmine dikkat çekilmiştir. Üçüncü bölümde ise Kurtuluş Savaşı'ndaki Türk Ordusu anlatılmıştır. Dolayısıyla düzenli ordunun savaşmış olduğu Batı Cephesi üzerinde daha ayrıntılı şekilde durulmuştur.

Çalışmamız ne yazık ki pandemi kısıtlamaları yaşandığı bir döneme denk geldiği için, kaynak tedarikinde büyük zorluklar yaşadık. Özellikle Türk İnkılap Tarihi Arşivinden arzu ettiğimiz belgelerin hepsini kısıtlamalar nedeniyle alamadık. Kütüphanelerden de yine kısıtlamalar nedeniyle istediğimiz oranda yararlanamadığımızdan, çalışamadığımızda özellikle online olarak erişim sağlayabildiğimiz kaynaklara yönelmek zorunda kaldık. Bu zorluklara rağmen Türk Ordusunun II. Meşrutiyet itibariyle geçirdiği değişimleri ortaya koyabildiğimiz kanaatindeyiz.

Danışman hocam Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ'ye, Ankara'daki sevgili dostum Melek Nur ÇELİK ve ailesine, beni destekleyen arkadaşlarıma ve hakkını asla ödeyemeyeceğim anneme ve babama, hayatımın her bir anında hep yanımda olan avukat kız kardeşim Tümay'a ve öğretmenlik mesleğini bana emanet eden merhum dedem Mehmet ÇETİN'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ecem ÇETİN

Kütahya 2021

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA UZANAN SÜREÇTE TÜRK ORDUSU

1.1. I. MEŞRUTİYET'İN İLANI VE 1877-1878 OSMANLI RUS SAVAŞI (93 HARBI).....	9
1.1.1. Tuna Cephesi ve Osmanlı Ordusu	11
1.1.2. Anadolu Cephesi ve Osmanlı Ordusu.....	13
1.1.3. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi)'nin Sonuçları	14
1.2. SULTAN II. ABDÜLHAMİT'İN ORDUYU MODERNLEŞTİRME ÇALIŞMASI.....	15
1.3. II. MEŞRUTİYET'TEN BALKAN HARBI'NE UZANAN SÜREÇTE TÜRK ORDUSU (1908- 1912).....	16
1.3.1. Trablusgarp Harbi ve Uşi Antlaşması (1911-1912).....	18
1.3.2. Balkan Harbleri (1912-1913).....	20
1.3.2.1. I. Balkan Harbi.....	21
1.3.2.1.1. Şark (Doğu) Ordusu Muharebeleri	21
1.3.2.1.2. Garp (Batı) Ordusu Muharebeleri	26
1.3.2.2. II. Balkan Harbi	28
1.3.2.2.1. II. Balkan Harbi ve Edirne'nin Kurtarılması.....	28
1.3.2.2.2. II. Balkan Harbinden I. Dünya Savaşı'na Gidilen Süreçte Ordunun Durumu	30

İKİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRK ORDUSU

2.1. OSMANLI DEVLETİ'NİN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİRMESİ	34
2.2. I. DÜNYA SAVAŞI'NDA SAVUNMA CEPHELERİ	35
2.2.1. Çanakkale Cephesi.....	35
2.2.1.1. 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal ve Beşinci Ordunun Kurulması.....	35
2.2.1.2. Seddülbahir Muharebeleri.....	36
2.2.1.3. Arıburnu Muharebeleri	37

2.2.1.4. Kumkale Muharebeleri	39
2.2.1.5. Suvla Çıkarması Anafartalar ve Conkbayırı Muharebeleri	40
2.2.1.6. Arıburnu Bölgesindeki Muharebeler (Kanlısirt ve Conkbayırı Muharebeleri).....	40
2.2.1.7. Suvla Bölgesindeki Muharebeler (I ve II. Anafartalar Muharebeleri).....	40
2.2.1.8. Çanakkale Muharebesinin Sonuçları	41
2.2.2. Irak Cephesi	41
2.2.2.1. Basra ve Kurna'nın İşgali	42
2.2.2.2. Selmanpak Muharebesi	43
2.2.2.2.1. Muharebenin Birinci Günü	44
2.2.2.2.2. Muharebenin İkinci Günü.....	44
2.2.2.2.3. Muharebenin Üçüncü Günü	45
2.2.2.3. Kut'ül Amare Zaferi	45
2.2.3. Suriye- Filistin Cephesi	47
2.2.3.1. I. Kanal ve Mısır Seferi.....	48
2.2.3.2. II. Kanal Seferi.....	49
2.2.3.3. Yıldırım Ordular Grubunun Oluşturulması	50
2.2.3.4. İngilizlerin Suriye'yi Fethe Girişmesi	51
2.2.3.5. Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Mustafa Kemal Paşa	52
2.2.4. Mondros Mütarekesinin İmzalanması	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI VE ORDUNUN DURUMU

3.1. KUVAY-I MİLLİYE'DEN DÜZENLİ ORDUYA GEÇİŞ.....	56
3.2. DOĞU CEPHESİ.....	57
3.2.1. Doğu Cephesi'nin Açılması ve Taarruz Hazırlıkları	57
3.2.2. Kars ve Ardahan'ın Kurtarılması.....	59
3.2.3. Gümrü Antlaşmasının İmzalanması.....	60
3.3. GÜNEY CEPHESİ	60
3.3.1. Maraş, Antep ve Urfa Savunmaları	61
3.4. İÇ CEPHEDE MEYDANA GELEN GELİŞMELER.....	63
3.5. BATI CEPHESİ.....	64
3.5.1. Birinci İnönü Savaşı, Çerkez Ethem Kuvvetlerinin Bastırılmasından Önceki Durum.....	64
3.5.2. İnönü Mevzisindeki Vuruşmalar	66
3.5.3. Birinci İnönü Savaşının Sonucu	67
3.5.4. İkinci İnönü Savaşında Türk Ordusu	67
3.5.5. Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri	69
3.5.5.1. Aslıhanlar Savaşı	69
3.5.5.2. Dumlupınar Savaşı.....	70
3.5.6. Kütahya- Eskişehir Muharebeleri	70
3.5.7. Tekalif-i Milliye Emirleri	73

3.5.8. Sakarya Meydan Muharebesi.....	73
3.5.8.1. Mangal Dağı Muharebesi.....	73
3.5.8.2. Beylikköprü Muharebeleri	75
3.5.8.3. Türbetepe ve Gedikli Muharebeleri	76
3.5.9. Büyük Taarruz (Başkomutanlık Meydan Muharebesi)	77
3.5.9.1. Büyük Taarruz Öncesi Yapılan Hazırlıklar	77
3.5.9.2. Büyük Taarruz Harekatı.....	78
SONUÇ.....	82
EKLER.....	84
KAYNAKÇA	86
DİZİN	90

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
Çev	Çeviren
Ed	Editör
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı

TEZ METNİ

GİRİŞ

Ordu denildiği zaman basit bir tabirle ifade edilirse bir yerin, bir bölge veya ülkenin elinde bulundurduğu silahlı kuvvetlerin tamamına verilen bir isimdir. Çok farklı isimlerle ordu kavramı alt başlıklara ayrılrsa da daha çok akıllara kara ordusu gelmektedir.

Kara ordusu veya kara kuvvetleri olarak tanımlandırılan bu sistemin ilk zeminini Asya Hun devleti hükümdarı Mete Han tarafından hazırlanmıştır. Bu dönemde orduyu onlu sistem adı verilen bir teşkilat şeklinde örgütlemiş ve asker sayısını da 10, 100,1000 ve 10.000 şeklinde bölerek başlarına birer komutan atamıştır. Kuvvetlerin başındaki komutanlara da isimler verilmiş; bu isimler askerlerin sayısı gözetilerek konulmuştur. Örneğin 100 kadar askerden oluşan kuvvetin başındakine yüzbaşı, 1000 kadar askerden oluşan kuvvetin başındakine de binbaşı denilmiştir. Bu kuvvetler birbirine bir zincirin halkası gibi bağlı olup ona göre hareket etmişlerdir.

Hunların oluşturduğu bu sistem daha sonraki yıllarda kurulan Türklere de örnek teşkil etmiş, Osmanlı Devleti kurulduğu zaman ise bu sistem daha da ileri bir seviyeye getirilmiştir. Osman Bey döneminde fetihler gerçekleştirilirken o bölgelerdeki toprağı ekip biçen insanlardan yararlanılmıştır. Bu sistem tımar sistemi olup hem toprağın ekilip üretimin istikrarı sağlanıyor hem de olası bir savaş durumunda askeri kuvvetlere katılacak bir asker mevcut bir halde bulunuyordu.

Osmanlı Devleti, Balkanlara doğru ilerlemeye başlayınca, asker gereksinimi doğdu. Bundan dolayı I. Murat zamanında Kapıkulu Ocağı kuruldu. Kapıkulu Ocağı'nın kurulduğu ilk vakitlerde asker alımları bir kanuna göre düzenlenirdi. Bu kanunun adı Pençik usulüydü. Bu kanuna göre savaş esirlerinin beşte bir oranı devlet adına bırakılıyordu. Bu esirlerin içerisinde yaşları on ile on yedi arasındaki erkek çocuklar asker belli bir askeri eğitimden geçirilip orduya dahil ediliyorlardı. Ancak ilerleyen zamanlarda Fetret Devri'ne girilip savaşlar yapılmayınca savaş esirleri sayısı azalmış, bu da beraberinde devşirme sistemini getirmişti.

Devşirme sistemine göre Osmanlı Devleti egemenliğindeki Balkan coğrafyasında yaşayan Gayrimüslim ailelerin erkek çocukları duyulan gereksinime göre alınıp devşirildi. Devşirilme zamanı üç ile beş yıl arasında değişirdi. Devşirme işlemi yapılırken öncelik gönüllü ailelere verilirken, gönüllülük durumunun olmaması durumunda devletin görevlendirdiği kişiler tarafından bu işlem yerine getirilirdi. Bu

kişiler Balkanlardaki Hristiyan halkın yaşadığı yerlerden akıllı ve güçlü kuvvetli olan 12-18 yaşlarındaki çocukları padişah adına toplardı. Devşirme işlemi yapılırken belli başlı kurallara uyulurdu. Bir aileden birden fazla çocuk alınmaz, tek çocuğu olanlar ise bu işlemin dışında tutulur, kimsesiz çocuklar ise bu işleme dahil edilmezdi. Bu çocukların en zeki olanları padişaha hizmet için sarayda yetiştirilirdi. Geri kalanlar ise geçici bir süreliğine Müslüman Türk ailelerin yanına verilerek İslamiyet'i ve Türk gelenek göreneklerini öğrenmeleri sağlanırdı. Bu çocuklar belli bir olgunluğa geldiklerinde gereken ordu için eğitimleri görmek üzere öncelikle Acemi Ocağı'na gönderilirdi.

Devşirme yöntemiyle elde edilip asker olan bu kişilere kul adı verilir ve üç ayda bir ulufe adı verilen maaşı alırlardı. Bu kapıkulu askerleri ise kendi içerisinde kapıkulu piyadeleri ve kapıkulu süvarileri olarak iki gruba ayrılırdı.

Kapıkulu Piyadeleri ise kendi içerisinde; Acemi Ocağı, Yeniçeri Ocağı, Cebeci Ocağı, Topçu Ocağı olarak bölümlere ayrılırdı. Acemi Ocağı Gelibolu'da kurulmuş ve bu ocakta devşirilen kişiler asker olabilmek için sekiz yıl boyunca eğitim alır ve yeniçeri ağasının onayı ile Yeniçeri Ocağına kabul edilirdi. I. Murat döneminde oluşturulan Yeniçeri Ocağında ise Acemi Ocağından gelenler doğrudan padişahın hizmetinde olurlardı. Yeniçeriler seferlerde ordunun başında olup padişahı korurlardı. Cebeci Ocağında ise Cebeci adı verilen kişiler savaş için gerekli olan araçları temin etmekle ve bu araçların tamiri ile ilgilenmekle görevlilerdi. Topçu Ocağındakiler ise top dökmek ve savaşlarda top atmakla görevlilerdi. Kapıkulu Süvarileri ise diğer piyade sınıflarına göre daha yüksekte oldukları için Yeniçeri Ocağı içerisinde terfi edilenlerden seçilirdi. Bu süvariler ise savaş sırasında padişahın otağını korumakla görevlilerdi.

Yıldırım Bayezit devrinde imparatorluk ordusu seviyesine ulaşmış olan Türk ordusu II. Murad döneminde ateşli silahlar bakımından Avrupa'nın en ileri ordusu haline gelmiştir. Fatih Sultan Mehmet döneminde Osmanlı askeri teşkilatında oldukça azaltılmış, Yeniçeri ordusunda disiplini kuvvetlendirmek için sert tedbirler alınmıştır. Sekban bölükleri adı ile Yeniçeri Ocağına yeni birlikler ilave edilmiştir.¹

Osmanlı devlet teşkilatında ordu kavramındaki yeniliklere I. Mahmut'un devletin başında olduğu dönemde de devam edilmiştir. Bu dönem içerisinde ordu

¹ Hülya Toker, "Osmanlı'dan Günümüze Türk Ordusu", *Uluslararası Askeri Tarih Dergisi*, Uluslararası Askeri Tarih Komisyonu (Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları 2007), 89.

içerisinde yabancı unsurlardan da belli başlı uygulamalar alınmış, kurulan humbaracı ocağında eğitim Fransa'daki askeri eğitime göre düzenlenmiştir. Ayrıca bu dönemde Hendesehane açılmış, burada eğitimlere başlanılmıştı. Nitekim bu yeni gelişmeler uzun soluklu olmamış, gelen tepkiler üzere açılan bu yerler kapanmak zorunda kalmıştı.

I. Mahmut'tan sonra devletin başına geçen III. Mustafa döneminde yenilikler hız kazanmış, bu dönemde Sürat Topçular Ocağı açılmıştır. Aynı zamanda Mühendishane-i Bahr-ı Hümayun açıldı. Bu kurumlar içerisinde yeni usul ve uygulamalarla askerler yetiştiriliyordu.

III. Selim zamanında ise ordu düzenlemesinde yenilikler devam etti. Bu dönemde Nizam-ı Cedid ordusu oluşturuldu. Ne var ki III. Selim tarafından oluşturulan bu ordu da uzun soluklu olmamış, gelişmelere karşı olan çevrelerce bu yenilik de beklenen neticeyi gösterememişti.

III. Selim döneminden sonra devletin idaresinin başına II. Mahmut geçmişti. II. Mahmut ise kendisinden önceki idarecilerin izlediği yoldan giderek askere düzenlemelere girişti. Bu dönemde Eşkinici Ocağı oluşturuldu. Bu ocaktakiler kışla da eğitime tabi tutuldu. Ne var ki tıpkı III. Selim dönemindeki gibi yeniçeriler tarafından kargaşa ortamı çıkınca II. Mahmut bu ocağın kaldırılmasına karar verildi. Yeniçeri Ocağı kaldırılınca bu kurumun oluşturduğu boşluğun doldurulması gerekiyordu. Bu da beraberinde "Asakir-i Mansure-i Muhammediye" kurumunun açılmasını getirdi. Bu ordu da tıpkı diğer ordulardaki gibi yabancı unsurların uygulamaları gözetilerek meydana getirilmiştir.

Osmanlı imparatorluk tarihine genel olarak baktığımızda en çok yenilik ve düzenlemelerin askeri alanda yapıldığını söyleyebiliriz. 1844 yılına kadar geçen sürede ise askere alma uygulamalarında sert bir tutumun hakim olduğu görülmektedir. Bu da zamanla hoş olmayan durumların ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Tanzimat Fermanı'nda belirtilen eşitlik, can ve namus dokunulmazlığı, herkes görev ve yükümlülüklerini önceden bilmesi gibi ilkelerin askere alınma hususlarında da etkili olması zorunluluğunu göstermişti.

1839 yılında Tanzimat Fermanı ilan edilmişti ancak bu fermanla bazı noksanlıklar ortaya çıkmıştı. Bu noksanlıklar dikkate alınarak askerlik konusu üzerinde de birtakım hazırlıklar yapılmaya başlandı. Tanzimat Fermanı'nın ilan edildiği zaman yönetimin başında Sultan Abdülmecit bulunuyordu. Sultan Abdülmecit askerlik

alanında birtakım hususların yapılması için çevresindeki güvenilir insanlarla görüşmelerde bulundu. Bu görüşmeler sonucunda bazı kararlar alındı. Bu kararlar 1843 yılında duyuruldu. Askeri alanda yapılan bu yeni uygulamaya göre; Osmanlı devletinin hakim olduğu coğrafi bölgeler dikkate alınarak, mevcut yerler beş kısma ayrıldı. Bu beş kısım aynı zamanda askeri bölge olarak da nitelendiriliyorlardı. Bu uygulama ile askerlik alanında daha iyi bir düzen ve kolaylık sağlanacağı ön görülmüştü.

Askeri alandaki değişiklik sadece bununla sınırlı değildi. Askeri görev hizmeti beş sene olarak ifade edilirken, askerliğini tamamlayanlar yedi sene de redif grubunda hizmette bulunacaklardı. Her senenin ilk aylarında terhisler yapıldıktan sonra kura usulü ile yeni şahıslar hizmet etmek üzere seçileceklerdi. Aynı zamanda kurulan her bir askeri bölge de bir meclis kurulup oluşabilecek durumlara karşı ve var olan mevcut sorunların münazara edilerek çözümlenilmesi usulü de kabul edildi. Ancak bu yeni sistem; halk tarafından kısa zaman zarfında kabul görmeyince ve nüfusun zamanında sayılamaması üzerine hemen yürürlüğe konulamadı.

1846 tarihinde bu konu tekrardan mecliste görüşüldü. Bu kanun padişahın onaylamasıyla geçerli oldu. Dönemin gereklerine göre hazırlanan bu kanun 1869 yılına kadar geçerli oldu.

1846 tarihinde askere alınmada uygulanan Kura Kanunun ardından bazı sorunlar ortaya çıkmıştı. Aynı zamanda Avrupa’da ise askeri alanda bazı gelişmelerin ortaya çıktığı görülmüştü. Bu durumdan Osmanlı Ordusu da etkilenmiş ve ordu da bazı yeniliklerin yapılması gerekli görülmüştü. Bu yönetmeliğin ismi “Kuvve-i Umumiye-i Askeriyye’ye Dair Düzenleme” idi. Bu yönetmelik 1869 tarihinde kabul edildi. Bu yönetmelik 23 maddeden oluşuyordu.

Bu yönetmeliğe göre Osmanlı ordusu üç bölüme ayrılmış ve bu bölümlerin askerlik süreleri belirtilmişti. Redif bölümünün askerlik için yapılması olan zaman belirtildiği gibi bölümler arası hizmet sürelerine ve kurallara da değinilmiştir.

Yedi fasıl, yetmiş yedi bend (madde) ve bir hatimeden meydana gelen ve devletin İkinci Kura Kanunu olarak, 1869 tarihli düzenlemelere istinaden 8 Mart 1870 tarihinde, “Tensikat-ı Cedide-i Askeriyyeye Tevfikan Tanzim Olunan Kur’a Kanunname-

i Hümayunu” yayınlanmıştır. Yeni Kur’a Kanunu, esas itibariye 1846 tarihli Kur’a Kanunu’nun güncellenmiş ve genişletilmiş düzenlemelerini içermektedir.²

1870 tarihli Kur’a Kanunu’nun içeriği bakımından 1846 tarihli Kanun’dan farklı olarak getirdiği uygulamalar özetle şunlardır:

- a. Osmanlı Devleti, askere alma yönünden altı ordu bölgesine ayrılmıştır.
- b. Her redif tabur dairesi aynı zamanda, bir kura dairesi olarak kabul edilmiş, kur’anın aynı zamanda kur’a meclisinin başkanı olarak tayin edilen mülkiye memurunun katılımıyla çekilmesi ve redif miralaylarının da kur’aların usulüne uygun olarak çekilip çekilmediklerini kontrol etmeleri öngörülmüştür.
- c. Askerlikten istisna edilen makamlar ile görevlilerin sayısında artış eğilimi baş göstermiş, 1846 tarihli Kanun’a nazaran bu durumdakilere yeni ilaveler (Padişah’ın hizmetinde çalışanlar, şer-i hakimler, bütün mülki memurlar gibi) olmuştur.
- d. Kur’aya katılmayanlar ile katıldıkları halde firar edenlerin, askerlikten istisna edilmeyi gerektiren şartları taşıdıkları anlaşılrsa bile, askerlikten istisna edilmeyecekleri belirtilmiş, ayrıca bu durumda olanlara yardım edenlere uygulanacak cezaların şiddeti de arttırılmıştır.
- e. Kendisini askerliğe yaramayacak hale getirenlerin, mazeretlerine ve sağlık durumlarına bakılmaksızın askere alınmaları şartı getirilmiştir.
- f. Sevklerin bir sevk memurunun nezaretinde yapılması düzenlemesi yapılmıştır.
- g. Gönüllü askerlik yapmak isteyenlerde aranacak şartlar, aynı şekilde muhafaza edilmekle beraber, bu durumdakilerin yaş üst sınırı 40, hizmet süresi de 6 yıl olarak değiştirilmiştir. Herkesin kendi ordu bölgesinde gönüllü olarak askerlik yapabilmesi, muvazzaflık veya rediflik hizmetini bitirenler ile askerlik görevinden istisna edilen bölgelerden olanların da, gönüllü askerlik hizmeti yapabilmelerine imkan verilmiştir.
- h. Bedelli askerlik hizmeti uygulaması ile ilgili olarak önceki düzenlemeler muhafaza edilmekle beraber, bedel-i şahsi bulamayanlara bunun yerine bedel-i nakdi verme zorunluluğu getirilmiştir.³

² Mehmet Vurmaz “*Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Asker Alma Sistemi (1826-1970)*”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (2007), 30.

³ A.g.t., 30.

Askere alınmada birtakım uygulamalar yapılırken, tahtın başına kısa bir süre içerisinde birçok padişahın geçtiği görülmektedir. Dört ay gibi kısa bir zaman içerisinde Osmanlı tahtının başına sırasıyla Abdülaziz, V. Murad ve II. Abdülhamid geçti.

V. Murad tahtın başına geçtiğinde pek bir sorun gözükmezken ilerideki zamanlarda sağlığının çok da iyi olmadığı anlaşıldı. Bu durumdayken görevini yerine getiremeyeceğinden tahtın başına Abdülhamid geçti.

Sultan Abdülhamit Osmanlı iktidarının başına geldiğinde Balkan coğrafyasında gerçekleşen saldırılar devam etmekteydi. Osmanlı ordusu ise gelen yardımlar ile Sırlara karşı üstün durumdaydı. 1876 yılında Sırlar çatışmaları devam ettiremeyecek duruma gelince dışarıdan yardım istemek durumunda kalır. Ama bunun da pek bir etkisi olmaz. Osmanlı ordusunun en başarılı komutanı olan Osman Paşa Belgrad bölgesinde başarıya imza atar. Böylece Osmanlı ordusu Belgrad bölgesinde etkisini göstermiş olur.

Türk Ordusu Sırlar ile gerçekleşen mücadelelerde mühim başarılar elde edince, Sırlar ile ateşkes yapıldı. Bu sırada ortaya bir de Şark meselesi çıktı. İngiltere tarafından ortaya Şark meselesi gündeme getirilmişti. Aynı tarihlerde ise anayasanın ilan edilmesi söz konusuydu. Şark meselesinin görüşülmesi için İstanbul'da ilgili devletler bir araya geldi. Bu da beraberinde anayasanın ilanını getirdi. 1876 tarihinde Kanun-i Esasi olarak bilinen anayasanın ilanı gerçekleşmiş oldu.

23 Aralık 1876'da Kanun-i Esasi törenle ilan edilir. Osmanlı tarihinde ilk kez devlet meşruti bir hükümdar tarafından yönetilmektedir. Gerçi liberal bir anayasa söz konusu değildir; sultana vekilleri, meclis-i ayan üyelerini atamak, meclisi toplantıya çağırarak ve tatil etmek gibi geniş yetkiler tanınmıştır; her kanun tasarısı irade-i seniyyeye tabidir, bu da sultana bir veto hakkı tanımaktadır; bunun dışında sultanın şahsı kutsal kabul edildiğinden, eylemlerinden sorumlu da değildir. Dolayısıyla sanki yeni hükümdar için sipariş edilmiş, “sultani” bir anayasa söz konusudur.⁴

İstanbul Konferansı'nın gerçekleştiği zaman Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi ilan edilmişti. Anayasanın ilanının arkasındaki gerekçe ise diğer Batı devletlerinin Osmanlı üzerinde isteklerinin bulunulmasının önüne geçmektir. Ancak bu devletler isteklerinden vazgeçmedikleri gibi Osmanlı üzerinde ısrarlı bir tutum sergilediler. Taleplerini bu şekilde sundular. Mithat Paşa liderliğinde meşrutiyet taraftarı ve milliyetçi insanlardan oluşan Osmanlı hükümeti bütün talepleri şiddetle

⁴ François Georgeon, “*Sultan Abdülhamid*”, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), 83.

reddetti. Mithat Paşa ve arkadaşları, Abdülhamid'in uyarılarına kulak asmayarak Avrupa'nın istediği tavizlerin bir kısmını vermeyi bile reddetti ve bunun sonucunda konferans 20 Ocak 1877'de hiçbir sonuca ulaşmadan dağıldı. Ne var ki daha konferans bitmeden Rusya ve Avusturya-Macaristan aralarında bir anlaşma yapmıştı. Buna göre Ruslar, Balkanlarda, tek bir büyük devletin (Bulgaristan) kurulmasını desteklemediği sürece, istediğini yapmakta serbestti, buna karşılık Ruslar da Habsburglara Bosna ve Hersek'i vaat ediyordu. Konferansın başarısızlığı ve 12 Nisan 1877'de Londra Protokolü'nün reddedilmesi, 24 Nisan 1877'de Rusların savaş ilan etmesine yol açtı.⁵

Osmanlı Devleti Rusya'yla kaçınılmaz hale gelen bu savaşla uğraşırken, Hariciye Vekili Safvet Paşa 1876'da meşrutiyeti ilan etti. Anayasanın mimarı olan Mithat Paşa, meşrutiyetin derhal ilan edilmesinin yabancıların Osmanlı'nın işlerine müdahale etmekten caydıracağını ve savaş tehdidini yatıştıracağını ileri sürüyordu. Ne var ki Rusya'nın Osmanlı'ya savaş açma kararı üzerinde meşrutiyetin pek bir etkisi olmayacaktı.⁶

⁵ Kemal H. Karpat, "*Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*", (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 77-78.

⁶ A.g.e., 78.

BİRİNCİ BÖLÜM
MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA UZANAN SÜREÇTE TÜRK
ORDUSU

1.1. I. MEŞRUTİYET’İN İLANI VE 1877-1878 OSMANLI RUS SAVAŞI (93 HARBI)

Sultan II. Abdülhamit idarenin başına geçmeden önce anayasayı ilan edeceğini belirtmişti. Nitekim yönetimin başına geçince hemen anayasayı ilan etmek için bir faaliyet de bulunmadı. Adı her ne kadar anayasa olsa da padişahın isteği ile uygulamaya alındı.

Meclis-i Umumi padişaha bağlı bir meclis olarak varlık gösteriyordu. Meclis-i Umumi birtakım haklar ile donatılmış olduğu halde yetkilerle hareket edemiyordu. Çünkü tüm yetkiler padişaha mahsustu. Meclisin her türlü yasa için tartışılıp fikir üretebilme hakkı varken veto yetkisi padişaha aitti. Anayasa ilan edildikten sonra meclis 1877 tarihinde açıldı.

Abdülhamid, Osmanlı tahtına çıkmasının üzerinden dokuz ay bile geçmeden, kendisini devlet açısından çok tehlikeli bir olayla karşı karşıya bulur: Rus Harbi. 18.yüzyılın başından, büyük Petro Rusların kaderini sıcak denizlere doğru yönelttiğinden beri, iki imparatorluk arasındaki on birinci çatışma olacaktır bu.⁷

Rus kuvvetlerle 93 Harbine kadar olan süre boyunca savaşlar yaşanmış ve her bir savaşın sonunda imzalanan antlaşmadan sonra iki devletin arasındaki sınırlar değişmiştir. İki devlet arasında imzalanan Bükreş Antlaşmasından sonra Prut Nehri doğrultusuna kadar sınır belirlenmiş ve bundan sonraki zamanda Rus kuvvetlere karşı olan müdafaa bölgesi Tuna Nehri ve civar bölgesi olmuştur.⁸

Yeni padişahın savaşın her aşamasında emir-komutayı elinde tutma konusunda gösterdiği aşırı isteklilik, zaten kötü olan askeri karar verme sürecini ve komuta yapısını iyice bozdu ve üst kademedeki anarşiyi arttırdı. Abdülhamid saltanata olan sadakatiyle tanınan Redif Paşa’yı serasker olarak atadı. Ancak Redif Paşa bulunduğu rütbeye askeri açıdan oldukça tartışmalı ve şüpheli bir şekilde gelmiş, alaylı bir subaydı. Abdülhamid bununla yetinmeyerek, sefer kuvveti ayrıldıktan sonra İstanbul’da kalan bütün üst rütbeli paşaları “Meclis-i Umur-ı Harbiye” adı altında bir araya getirdi ve askeri konularda en yetkili organ ilan etti. Görüntüde oldukça yerindeymiş gibi gözükse de bu karar, gerçekte büyük sorunlara neden olma potansiyelini taşımaktaydı. Bütün yetenekli ve fiziki yeterliliğe sahip paşalar muharip birliklere komutan veya karargah subayı

⁷ François Georgeon, “Sultan Abdülhamid”, 105.

⁸ Gültekin Yıldız, “Kara Kuvvetleri, Osmanlı Askeri Tarihi Kara Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918”, Ed: Gültekin Yıldız, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), 39.

olarak atanarak cepheye gitmişti. Geride ya çok yaşlı ya da birlik komutanlığı yapamayacağı değerlendirilen güvenilir paşalar kalmıştı. Abdülhamid bütün bunlar yetmezmiş gibi, Heyet-i Müşavere-i Harbiye adı altında doğrudan kendine bağlı özel bir askeri karargah daha teşkil etti. Tahmin edileceği gibi, bu özel karargaha seçilen subaylar askeri kabiliyet ve başarılarından ziyade, sadakat ve sarayla olan özel bağlantıları yüzünden çağırılmışlardı.⁹

Böylelikle savaşın stratejik emir-komutası birbirinden bağımsız, görev tanımlamaları ve ordu teşkilatı içindeki hiyerarşileri belli olmayan üç ayrı organa teslim edilmiş oldu. Üstelik bu bağımsız organların içinde yer alanların büyük bir kısmı kendi şahsi ve ait oldukları grubun çıkarlarına önem verdiğinden, kısa süre içinde bu kurumlar arasında kıyasıya bir çekişme ve mücadele başladı. Zaten emir-komuta ve gayret birliğinde ciddi sıkıntıları mevcut olan Osmanlı askeri karar verme sistemi bir kaosu içine düştü. Yeni mevkilerini padişaha borçlu olan bu paşaların Abdülhamid'in istek ve kararlarına karşı çıkması, ona sağlıklı tavsiyeler vermesi zaten mümkün değildi. Dolayısıyla üç ayrı organın varlığına rağmen, büyük küçük bütün kararları padişahın alması veya onaylaması gerekmektedir. Abdülhamid zeki ve kurnaz olmasına karşın, temel konular da dahil olmak üzere askeri bilgisi zayıftı. Modern bir savaşın gereklerine vakıf değildi. Zaten bu yüzden seraskerliğe ek olarak iki ayrı organ daha yaratmıştı. Ama bu üç organın tekliflerini bir arada değerlendirip ona göre tercih yapmak yerine, her seferinde neredeyse rastgele denebilecek şekilde farklı bir organın önerisini kabul etti. Diğer seçenekleri sağlıklı bir değerlendirmeye tabi tutmadan karar aldığı için, cephedeki birlikler sürekli birbiriyle çelişen emirler aldı.¹⁰

II. Abdülhamit askeri düzeyde çok da bilgili sayılmazdı. Örneğin önemli atamalarda bulunurken belli bir çerçeve doğrultusunda hareket etmez, emir komuta zinciri içerisinde bulunan askerlerin yaşına ve özelliklerine bakmadan görevlendirmelerde bulunurdu.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı iki cephede gerçekleşti. Bunlardan biri Tuna, diğeri ise Anadolu Cephesiydi. Tuna Cephesi'nin komutası Gazi Osman Paşa'da, Anadolu Cephesi'nin ki ise Ahmet Muhtar Paşa'ydı.

⁹ Mesut Uyar, Edward J. Erickson, "*Osmanlı Askeri Tarihi*", (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), 372-373

¹⁰ A.g.e., 373.

1.1.1. Tuna Cephesi ve Osmanlı Ordusu

Birinci Dünya Harbi olmadan önce Osmanlı kuvvetlerinin Ruslarla yaptığı son savaş 93 Harbiydi. Bu harpte seferi kuvvetler olarak adlandırılan grup üç kısımdan oluşuyordu. Bu üç kısımdan ikisi Tuna Garp ve Tuna Şark ordusuydu. Bu iki ordu ilerleyen zamanlarda Tuna Umum Kumandanlığı bünyesinde toplanılacaktı.¹¹

Rumeli cephesi, harbin ilanından Rusların Tuna Nehri'ni geçmesine, Tuna'nın geçilmesinden Plevne'nin düşmesine ve Plevne'nin düşmesinden ateşkese kadar geçen süre olmak üzere üç bölümde incelenebilir. Ruslar, 24 Haziran'da askeri harekatı başlattılar. Savaş esnasında Osmanlı donanması üç filo halinde Karadeniz'e çıkarıldı. Karadeniz de herhangi bir çatışma olmadı. Tuna geçitlerinin ve Rumeli sahillerinin muhafazasından Ferik Hasan Paşa'nın kumandasındaki birinci filo sorumluydu. Rusların Tuna Nehri'ne yerleştirdikleri mayınlar, Osmanlı gemilerinin faaliyetine engel oldu. Hatta bu zırhlılardan istifade edecek onların korunması gailisine düşüldü.¹²

Rus kuvvetler 22 Haziran 1877'de Tuna nehrini aştılar ve Osmanlı kuvvetleri buna engel olamadı. Ruslar 27 Haziran'da ise Tuna nehrini geçti.

Aynı manzara bütün Tuna boyunca yaşanmaya devam etti. İrili ufaklı Rus birlikleri nehri Osmanlı kalelerinin top menzilleri dışından, herhangi bir direnişle karşılaşmadan geçmeyi başardı. Rusların geçişi ve zayıf bir şekilde savunulan kasabaların birbiri ardına düşmesi Müslüman sivil halk arasında büyük bir paniğin başlamasına neden oldu. Paniğin askeri birliklere sirayet etmesi sonucunda bir hafta boyunca tabur seviyesindeki bazı karşı taarruzlar dışında Rus ilerleyişine yönelik herhangi bir tepki geliştirilemedi. Karmaşa ve gecikme Osmanlı komuta kademelerin tamamında görülmekteydi. Ürkekliği ile bilinen cephe komutanı Abdi Paşa, ancak 3 Temmuz'da harekete geçebildi. Şumnu'daki birliklerin yarısını Rusçuk'taki asıl Rus yığınağına doğru sevk etti. Ancak birlikler taarruz mevziine girmeden tereddüde düşüp, hepsini 11 Temmuz'da geri çağırdı.¹³

Başarılı bir nehir geçiş harekatı, hafif zayıat, Vidin ve Şumnu'daki Osmanlı birliklerinin genel pasifliği ve Bulgar ahalinin coşkulu desteği, Rus yüksek komuta heyetinin kendine güvenini o kadar artırdı ki, planda radikal bir değişiklik yapılmasına

¹¹ Gültekin Yıldız, “Kara Kuvvetleri, Osmanlı Askeri Tarihi Kara Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918”, 55.

¹² Emine Tülin Erinç “Osmanlı Müelliflerine Göre 93 Harbi'nin Kaybedilme Sebepleri”, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (2015), 23.

¹³ Mesut Uyar, Edward J. Erickson, “Osmanlı Askeri Tarihi”, 376-377

karar verildi. 12'nci ve 13'üncü Kolordulardan oluşan ana grup Rusçuk ve Şumnu'daki Osmanlı birliklerini tespit edecekti. Batı grubunu teşkil eden 9'uncu Kolordu Niğbolu ve Plevne'yi, güney grubu ise mümkün olan en hızlı şekilde ilerleyip Balkan geçitlerini ele geçirecekti.¹⁴

Ruslar Balkan coğrafyasının kuzey kısımlarına egemen olmuştu. Ancak hedeflerinde İstanbul tarafına doğru uzanan Balkan kısımlarıydı. Yeterli güçte olmayan Osmanlı kuvvetleri Rus güçlerini durdurabilecek güçte değildi. Bunun için bu mahallerde yeterli kuvvet bırakılırsa Rusların İstanbul tarafına kadar gelmesi önlenabilir diye düşünüldü. Osman Paşa ise Vidin Komutanı olarak Plevne önlerine kadar ulaşmayı planlıyordu.

Osman Paşa'nın emrinde hizmet eden Osmanlı Ordusu Plevne'ye geldiklerinde Rus kuvvetlerinin komutanı kendi ordularının sağ kısmını güvence altına almayı gerekli görmüştü. Bunun için de General Şuldner Plevne'ye gitmek için harekete geçti. Osman Paşa ise Rus kuvvetlerinden daha önceki vakitlerde Plevne'ye girmişti. Rus Komutan Şuldner ise 8 Temmuz tarihinde oldukça büyük bir kuvvetle saldırıyı planlamıştı.¹⁵

Bu sırada Osman Nuri Paşa ise emri altındaki kuvvetlerin büyük bir kısmını Plevne'ye aktarmayı uygun gördü. Vidin Ordusu 18 Temmuz'da Plevne'ye ulaştı.

Osman Paşa'nın Vidin Ordusu daha iyi eğitilmiş birliklerden kurulu, nispeten güçlü bir orduydı. Tecrit edilmiş Vidin kalesinde bir ay boyunca sabırsızlıkla harekate dahil olmak için beklemişlerdi. Osman Paşa, Rusları yandan vuracak muhtelif planlar hazırlayıp amirlerine ısrarlı tekliflerde bulunsa da bir türlü onay alamamıştı. Sonunda Abdi Paşa ve İstanbul bu önemli birliği, Vidin Ordusu'nu hatırlatıp ucu açık bir emir vererek, Osman Paşa'nın Ruslara yandan karşı taarruza geçmesini istediler. Osman Paşa Plevne'ye ulaşır ulaşmaz ve daha savunma sistemini teşkilatlandırmaya fırsat bulamadan önce, Rus öncü birlikleriyle ve iki gün sonra da 20 Temmuz'da ilk büyük taarruzla karşılaşmak zorunda kaldı. Savunmacıların şansına, General Schilder Schuldner hazırlık yapmadan ve daha Osmanlı savunma mevzilerinin yerini bile tespit etmeden taarruza geçti. Osmanlı askerleri uzun cebri yürüyüş sonrası çok yorgun olmalarına ve Rus taarruzlarını derme çatma mevziler içinde karşılamalarına rağmen, düşmanı geri püskürtmeyi başardılar. Başarının önemli bir sebebi de Osman Paşa'nın

¹⁴ A.g.e., 377.

¹⁵ İsmail Bülent Elalınış "Plevne Savunmasında Osmanlı Piyadesinin Rolü", Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (2019), 91.

pusu mevzilerine ve karşı taarruzlara dayanan aktif bir savunma anlayışını benimsemesiydi. Sonuçta Ruslar 2500 zayıat vererek geri çekilmek zorunda kaldılar.¹⁶

Plevne Muharebesi'nde ağır zayıatlar veren Ruslar, Plevne'yi alabilmek için destek kuvvet almak zorunda kaldılar. Destek bir kuvvet olarak Plevne'yi kuşatabildiler. Osman Paşa bu kuşatmayı her ne kadar kaldırmak istediye de başarılı olamadı. Sırplar ise Osmanlı kuvvetlerinin bu başarısızlığından faydalanarak bize savaş ilan ettiğini duyurdu. Aynı sıralarda ise Rus Ordusu İstanbul'a kadar yaklaşmış, Edirne şehrinin içerisine kadar girmişlerdi.

1.1.2. Anadolu Cephesi ve Osmanlı Ordusu

Osmanlı kuvvetleri Tuna Cephesi içerisinde başarılı olamamıştı. Anadolu Cephesi de bu sebepten dolayı daha da fazla önem kazanmıştı.

Bu cephede savaşın başladığı zaman zarfından 25 Haziran 1877 tarihine gidilen süreçte Osmanlı kuvvetleri gereksinimlerini kapatmaya çalışmış, 15 Ekim tarihine gidilen sürede ise Osmanlı kuvvetleri Rus kuvvetlerine karşı kayıplar verdirmeye başlamıştır.¹⁷

Rus kuvvetleri ise Doğu Anadolu bölgesinde ilerlemeye başlamış ve Doğubeyazıt'a hakim olmuşlardı. Doğubeyazıt'a hakim olarak Rusların ilerlemesini Ahmet Muhtar Paşa komutasındaki kuvvetler engelleyebilmişti. Yeterli güçte bulunmayan Osmanlı kuvvetleri ilerlemeleri kısa süreli durdurabilmiş ve Osmanlı kuvvetleri Erzurum'a kadar gerilemek zorunda kalmıştı.

Bütün olumsuzluklara rağmen Ahmed Muhtar Paşa, yaklaşmakta olan Rus taarruzlarına karşı Alacadağ silsilesine yeni bir savunma hattı tesis etmeyi başardı. Eğitimli ve gayretli subay eksikliği nedeniyle çoğu zaman bizzat kendisi birlikleri ve hatta tek tek topları mevzilendirmek mecburiyetinde kaldı. İsmail Paşa'nın kısıtlı başarısı Rus ihtiyatının bir kısmını Ağrı'ya çekmişti. Ama Ahmed Muhtar Paşa da diğer Osmanlı birliklerinden beklediği takviye ve yardımı alamamıştı. Daha da kötüsü, aşiret savaşçıları cephenin ağır koşulları ve yaklaşan kış nedenleriyle gruplar halinde firar etmeye başlamışlardı. Her geçen gün durum daha da kötüye gittiği için, Ahmet Muhtar Paşa Rus taarruzunu beklemek yerine harekete geçmeye karar verdi. Cüretkar ama

¹⁶ A.g.e., 380-381.

¹⁷ Emine Tülin Erinc, "Osmanlı Müelliflerine Göre 93 Harbi'nin Kaybedilme Sebepleri", Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (2015), 27-28.

mahdut hedefli taarruzlarla Rusları yenmeyi başardı. 25 Ağustos Kızıltepe ve 2 Ekim Yahniler Muharebelerinde Rusları yenmeyi başardı. Bu başarılar, Ahmed Muhtar Paşa'nın kendine olan güvenini artırdı, ama kesin sonuç sağlanamadığı için Rus tehdidi devam etmekteydi. Ahmet Muhtar Paşa'nın kendine aşırı güveni ve astlarına karşı aşırı güvensizliği, henüz vakit varken birliklerini Soğanlı bloğundaki daha güvenli mevzilere çekmesini engelledi. Sonuçta Ruslar 15 Ekim'de gerçekleşen Alacadağ Muharebesi'nde Osmanlı birliklerini ağır bir yenilgiye uğrattıkları gibi, çekilen birliklerin bir kısmını çembere alarak 8.000 askeri esir almayı da başardılar. Ahmet Muhtar Paşa düzenli birliklerinin yarısını kaybederken, başıbozukların tamamına yakını firar etti.¹⁸

1.1.3. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi)'nin Sonuçları

Balkanlarda rahat bir ilerleme sağlayan Ruslar, Edirne'yi ele geçirip İstanbul'u tehdit etmeye başlayınca Padişah II. Abdülhamit ateşkes istemek durumunda kaldı. İki taraf arasında öncelikle Edirne Ateşkesi ardından da 3 Mart 1878'de Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmanın imzalanması ile Osmanlı- Rus Savaşı sona erdi.

Ayastefanos Antlaşması hükümlerine göre, Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız olmuş, Karadeniz kıyılarından Ege kıyılarına kadar uzanan geniş bir bölgede Bulgaristan Krallığı kuruluyordu. Ayrıca Kars, Ardahan ve Batum Rusya'ya veriliyordu. Rus kuvvetleri ise antlaşmanın onaylanmasından sonraki zamanda Rumeli ve Doğu Anadolu bölgesinden ayrılacaktı. Osmanlı himayesinde yaşayan Rus halkının eskisi gibi ticari faaliyetlerde bulunulmasına müsaade ediliyordu.¹⁹

Ayastefanos Antlaşması'na İngiltere başta olmak üzere diğer bütün Avrupalı devletler tepki gösterdi. Bu antlaşmayla Rusya güçlenirken İngilizlerin de Akdeniz bölgesindeki çıkarları tehlikeye giriyordu. Bunun üzerine bu antlaşmanın maddeleri tekrar görüşülmesi için Berlin'de bir kongre toplandı. Bu kongrede İngiltere Osmanlı Devleti'nin olabilecek Rus saldırılarına karşı onları koruyacağı sözünü vererek Kıbrıs yönetimini geçici olarak kendisine istedi. Osmanlı Devleti ise yardımı kabul ederek bu teklifi kabul etti. Bu kongrenin sonunda Berlin Antlaşması imzalandı.²⁰

¹⁸ A.g.e., 394.

¹⁹ Ali İhsan Gencer, "Ayastefanos Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 4.cilt, 225.

²⁰ A.e.

Berlin Antlaşması ile Ayastefanos Antlaşmasının hükümleriyle kurulan Büyük Bulgaristan krallığı yerine üç parçalı bir Bulgaristan kabul edildi. Bulgaristan'ın kuzeyinde bir Bulgar Prenslığı kuruldu. Ayrıca güneyinde Doğu Rumeli adıyla bir vilayet oluşturuldu. Kars, Ardahan ve Batum Rusya'da kalırken sadece Doğubeyazıt geri verildi.

Osmanlı Devleti bu antlaşma ile Balkan topraklarının büyük bir kısmını Kıbrıs'ı ve Doğu Anadolu'daki üç vilayetini kaybetti. Bu kongre ile artık Osmanlı Devleti'nin paylaşılmak istenildiği ve Avrupalı devlet sayılamayacağı görülmüş oldu. Bu da beraberinde Almanya ile yakınlaşmayı getirdi.

1.2. SULTAN II. ABDÜLHAMİT'İN ORDUYU MODERNLEŞTİRME ÇALIŞMASI

Alınan bu yenilgi üzerine yapılması gereken birinci dereceden önem arz eden bir konu belirmişti, ordunun yeniliklere, çağın gereklerine göre düzenlenmesi gerekiyordu. II. Abdülhamit bunun varmış ve bu doğrultuda girişimlerde bulunmuştu.

Bu doğrultudan hareketle ilk önce askere gidebilecek kesimin sayı bakımından belirlenmesi için 1882 tarihinde bir sayım yapılır. Ayrıca idareye ait olan gelirlerden büyük bir miktar, ordunun masrafları için ayrılır. Ancak Osmanlı'nın dış devletlere olan borçlarını ödemek için kurulan Deyun-u Umumiye kurumuna da borçların, gerekli ödemelerin yapılması gerekmektedir. Bundan dolayı zaman içerisinde ordu bünyesinde çalışan komutanlara gereken vakitte maaşları verilememiş bu da birtakım hoşnutsuzluklara sebep olmuştur. Bu çıkan olumsuz durumlar ikinci meşrutiyetin ilanına kadar devam etmiştir.

Ordudaki modernizasyon hamlesi teçhizatı da kapsar. Askeri bütçenin büyük bir bölümü kara ordusu için askeri malzeme alımına gider; esas olarak Almanya'dan getirtilen Krupp topları veya Mauser tüfekleri gibi en modern teçhizat söz konusudur. Abdülhamid, kendisi tahta çıkmadan önce Süleyman Paşa tarafından kurulmuş askeri okullar ağını geliştirir. 1876'da İstanbul ve civarında 9 askeri rüşdiye vardı. Abdülhamid bu ağı vilayetlere de yayacaktır: On beş yıldan daha kısa bir zaman zarfında, imparatorluk sathındaki askeri rüşdiye sayısı 21'e çıkar. Sultanın bu okulları önce Arap vilayetlerinin büyük kentlerinde, Şam, Beyrut ve Bağdat'ta açmayı tercih

etmesi anlamlıdır. Arkadaki asıl kaygı, tabii ki ordu aracılığıyla bu vilayetleri imparatorlukla daha fazla bütünleştirebilmektir.²¹

Bu okullar sekiz ila on yaş arasındaki öğrencileri kabul eder, onlara önce dini, sonra dünyevi nitelikte bir eğitim verirler: İkinci sınıftan itibaren Fransızca, aritmetik, geometri, coğrafya öğretilir. Öğrenciler daha sonra askeri idadilere devam edebilirler. Sayıları yediyi bulan askeri idadiler her askerlik bölgesine bir okul düşecek şekilde İstanbul, Edirne, Manastır, Erzurum, Şam, Bağdat ve Bursa’da açılmıştır. Müfredatta fen dersleri ağırlıktadır. Bunun da ardından en iyi öğrenciler İstanbul’daki Mekteb-i Harbiye’ye ve en sonunda da Erkan-ı Harbiye’ye girebilirler. Von der Goltz, Mekteb-i Harbiye’yi modernleştirmek için çaba göstermiştir. Müfredatta taktik, strateji, harp tarihi, levazım gibi yeni dersler katmış, Fransızca dışında Rusça veya Almanca gibi yeni dillerin de öğrenilmesini sağlamıştır. Ayrıca askeri eğitimlerini mükemmelleştirmek amacıyla askeri öğrencilerin yurtdışına gönderilmesi de sürmektedir- önceki döneme göre en önemli fark, artık Fransa’ya değil Almanya’ya gönderilmeleridir. Subay sınıfı üzerindeki bu reform çabaları ilk sonuçlarını 1890’larda hissettirmeye başlar. Askeri okullardaki öğrenci sayısının yanı sıra, okulların bulunduğu vilayetlerden gelen öğrencilerin oranı da artmaya başlamıştır. 1884’te yaklaşık 10.000 muvazzaf subayın aşağı yukarı %10’u Harbiye mezunuydu. On beş yıl sonra muvazzaf subay sayısı 18.000’e mekteplilerin oranı ise %25’e çıkmıştır.²²

1.3. II. MEŞRUTİYET’TEN BALKAN HARBİ’NE UZANAN SÜREÇTE TÜRK ORDUSU (1908- 1912)

1877-1878 Osmanlı- Rus Harbi ya da bilinen adıyla 93 Harbi’nden Osmanlı Devleti yenik çıkmıştı. Bu savaş Osmanlı Ordusu’nun artık eski ihtişamlı özelliğinin kaybolduğunu orduda yenileşme hareketlerinin gerekliliğini göstermiştir. 1881 senesinde Türk tarihinin kaderini değiştirecek bir olay gerçekleşti. Selanik’te Mustafa Kemal dünyaya geldi. Mustafa Kemal II. Abdülhamit’in devrinde doğmuş ve savaş yıllarının tam da ortasında kendini bulmuştu. Mustafa Kemal her zaman askerlik mesleğine yakınlık duymuş ve eğitim hayatı da bu doğrultu da gitmişti. Askeri okullarda eğitim almış ve ilk olarak bu mesleğini Şam’da Kurmay Yüzbaşı olarak icra etmeye başladı. Burada 5.Ordu’ya hizmet ediyordu.

²¹ A.g.e., 345.

²² A.g.e., 346.

Osmanlı Devleti içten içe kaynarken Balkanlar'daki durum da gittikçe kötüleşiyor ve Avrupa devletlerinin bu bölgedeki faaliyetleri de artıyordu. Balkan kaynaşmaları ve Avrupa devletlerinin bu bölgedeki maksatlı çalışmaları, İkinci Meşrutiyet'in doğmasında önemli bir rol oynamıştır. Diğer taraftan İkinci Meşrutiyet, Osmanlı Devleti'nin başına arka arkaya gelen sorunlar zincirinin devam ettiği süreçte ilan edilmişti. Balkanlar'da esas çatışma Avusturya- Macaristan İmparatorluğu-Sırbistan çatışmasıydı. Sonra Bulgar çetelerinin Makedonya'daki faaliyetleri de çok artmış, 1908 yılının ilk yedi ayında çeşitli milletlerden öldürülenlerin sayısı iki bine yaklaşmıştı. Balkan devletleri bir taraftan Osmanlı Devleti ile bir taraftan da kendi aralarında mücadele etmekteydi. Bulgar, Sırp ve Yunanların her biri Makedonya'ya göz dikmişti.²³

İngiltere 1908 yılında bir bildiri ile Makedonya topraklarına bağlı olan vilayetlere önemli devletlerin sefirlerine danışılıp vali görevlendirilmesini uygun gördüğünü bildirmişti. 28 Mayıs'ta Rusya dışındaki diğer devletlerin konsolosluklarına bir bildiri gönderdi. Makedonya'daki ve Osmanlı'daki halkların daha iyi olmaları için Abdülhamit'in tahtından alınması ve İttihat ve Terakki Partisine gereken yardımın sağlanması gerektiğini düşünüyorlardı.²⁴

Haziran ayında İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II.Nikola arasında Reval'de birtakım görüşmeler gerçekleşti. Burada Osmanlı'nın toprakları ile beraberinde Makedonya topraklarının Rusya ile İngiltere'nin bölüştüğü iddiası ortaya atıldı. Bu iddiadan hareketle İttihat ve Terakki harekete geçerek Manastır konsolosluklarına telgraflar çekmişlerdi.²⁵

Kolağası Niyazi Bey beraberinde bulunan asker ve sivillerle 3 Temmuz tarihinde Resne'de dağa çıkıp isyana başladı. Niyazi Bey'e daha sonradan Binbaşı Enver'de eşlik etmiş ve isyanın etki alanı genişlemişti. En sonunda 23 Temmuz'da II. Meşrutiyet ilan edilmiş ve Abdülhamit tarafından meclis açılmıştı.²⁶

²³ “Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ile Harbe Girişi”, (Ankara: Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Yayınları, 2014), 77-78.

²⁴ Satılmış Gökbayır, “Gizli bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:3 Sayı:1, 72.

²⁵ A.g.m., 73.

²⁶ A.e.

1.3.1. Trablusgarp Harbi ve Uşi Antlaşması (1911-1912)

Osmanlı Devleti eski gücünü kaybetmeye başlamış ve Kuzey Afrika bölgesinde bulunan, devletin merkezine yakın olmayan topraklarında İngiliz ve Fransız kuvvetleri bulunmaktaydı. Fransız kuvvetleri Cezayir ve Tunus bölgesinde varlık gösterirken, Mısır ve Sudan'da ise İngiliz işgal kuvvetleri kendisini göstermekteydi. Bu iki devlet sömürge devletleri olarak kendilerini gösterirken, İtalya ise Trablusgarp'ı egemenliği altına almak istiyordu. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu kendileri için önemli bir durum olarak değerlendirmişler ve 1911 yılının Eylül ayında Trablusgarp'a doğru harekete geçmişlerdir.²⁷

Trablusgarp'ı savunmaya memur 42. Tümen, ordunun en zayıf ve kötü birliğiydi. Genel mevcudunun ancak yarısına sahip olduğu gibi, silah ve teçhizatı eski ve eksik, askerlerin eğitim ve moral seviyesi düşük, emir- komuta sistemleri ise zayıftı. Tümen komutan vekili Miralay Neşet Bey bu koşullar altında İtalya işgaline karşı gayrinizami bir harp başlattı. İtalyanlar buna tamamen hazırlıksızdı. Sahil şehirleri düştükten sonra herhangi bir direnişle karşılaşmayı, hele hele bir gerilla savaşını hiç beklemiyorlardı. Küçük birlikler halinde kolaylıkla İtalyan hatlarının gerisine sızan Osmanlı askerleri küçük, ama cesaret verici başarılar kazandı. Bu kolay zaferlerden cesaret alan yerel halk ise Osmanlı birliklerine destek vermeye başladı. Uğranılan kayıplara rağmen bir türlü Osmanlı birliklerini tespit ve imha edemeyen İtalyanlarsa, halkın desteğini kesmek için ağır tedbirler uygulamaya başladılar. Yüzlerce kişi tutuklandı, onlarcası idam edildi, evler ve mahalleler yakıldı. İtalyanların çaresizlik içinde başlattıkları bu tedhiş hareketi, daha geniş kesimleri Osmanlı direnişine katılmaya veya destek vermeye itti. Yüzlerce gönüllü ve aşiret savaşçısı Osmanlı saflarına katıldı. Özellikle Bingazi ve iç kesimlerde en önemli güç olan Senusi tarikatının Osmanlı lehine savaşa dahil olması, olayların cereyanını önemli ölçüde değiştirdi.²⁸

Savaşın kaderini etkileyen ikinci bir gelişme, gönüllü Osmanlı subaylarının Trablusgarp'a gelmesi oldu. Hükümetin İtalyan işgaline karşı askeri ve diplomatik tepki gösterememesi İstanbul'da önemli bir rahatsızlık ve meşrutiyet krizi yaratmıştı. Birçok genç subay izinli veya izinsiz Trablusgarp'a gelmesi oldu. Hükümetin İtalyan işgaline

²⁷ Enes Demir, "Libya'nın (Trablusgarp) Türkiye Açısından Tarihsel ve Stratejik Önemi", (*İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi*, Mayıs-Haziran 2020 Cilt: 25 Sayı: 246), 154.

²⁸ Mesut Uyar, Edward J. Erickson, "Osmanlı Askeri Tarihi", 446-447.

karşı askeri ve diplomatik tepki gösterememesi İstanbul'da önemli bir rahatsızlık ve meşruiyet krizi yaratmıştı. Birçok genç subay izinli veya izinsiz Trablusgarp'a gidip savaşmak istiyordu. İttihat Terakki ve genelkurmay, hükümetin onay ve desteği olmadan, gönüllü subaylar arasından seçim yaparak Mısır veya Tunus üstünden gizlice gönüllüleri bölgeye sevk etmeye başladı. Hürriyet Kahramanı Enver, Ali Fethi(Okyar), Mustafa Kemal(Atatürk), Süleyman Askeri ve Halil (Kut) Beyler gibi Balkanlar'da komitacılara karşı senelerce savaşmış deneyimli askerler başta olmak üzere, Trablusgarplı Aziz el- Mısri, Muhittin (Kurtiş) ve Ali Sami (Sabit) Beyler gibi Arap kökenli subaylar da seçilmişti.²⁹

Gazeteci kılığına giren Mustafa Kemal Mısır'a ulaştı ve Aralık'ta sınırı geçti. İçinde yer aldığı macera sever gönüllü zabıtlar topluluğu içinde İsmail Enver, Nuri, Ali Fuat ve Ömer Naci de bulunuyordu.³⁰

İtalyanlar 6 Kasım 1911'de Trablusgarp'ı ilhak ettiğini duyurdu. Çünkü kıyılardan çok fazla iç kısımlara ulaşamadıkları için böyle bir yola başvurmuşlardı. Bu sırada Mustafa Kemal 9 Ocak 1912 tarihinde gerçekleşen Tobruk Muharebesi'nde ilk başarısını kazandı.

Başkomutan Enver Bey tarafından Mart 1912'de Derne cephesi komutanı yapılan Mustafa Kemal'in emrinde birkaç yüz Osmanlı askeri, bir miktar hafif top ve makineli tüfek ile 8000 gayrinizami aşiret savaşçısı mevcuttu. Aşiretlileri derleyip teşkilatlandırarak aman vermeyen taciz akınlarına başladı. Yüksek hareketli muharebe üstadı olmuş; hem gerilla tarzı vur-kaç çarpışmaları hem de nizami ve gayrinizami kuvvetleri ile birlikte kullandığı çok sayıda konvansiyonel taarruz gerçekleştirerek elini kolunu bağladığı 15.000 İtalyan askerine kıydan içeri adım attırmamıştı. Bu çarpışmada sol gözünden hafifçe yaralandı ama savaşa geri dönebildi. Görevinde kazandığı büyük başarıyı gayrinizami kuvvetlerini disipline sokabilme kabiliyetine bağlıyordu.³¹

Sonunda İtalyan siyasi liderliği, ordunun yerel direnişi kırarak Trablusgarp'ın içlerine ulaşamayacağını anlayarak, savaşı Osmanlı İmparatorluğu'nun merkez vilayetlerine yayma kararı aldı. Amaç, Osmanlı hükümetini zor duruma düşürerek Trablusgarp'tan vazgeçmesini sağlamaktı. Anlaşılabilir sebeplerden dolayı Osmanlı

²⁹ A.g.e., 447-448.

³⁰ Edward J. Erickson, "*Mustafa Kemal Atatürk*", çev. Emir Yener, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2018), 12.

³¹ A.g.e., 12-13.

ordusunu karşılarına almak istemediklerinden, donanmaya karşı bir strateji geliştirildi. Nisan 1912 boyunca İtalyan donanması Ege, Suriye ve Kızıldeniz sahillerini bombardımana tabi tutmak, Çanakkale Boğazı'nı zorlamak ve abluka altına almak ve hatta Asir'deki Şeyh İdris İsyanı'nı desteklemek gibi muhtelif yöntemlere başvurdu. Bunların istenen sonucu vermemesi üzerine, bu kez On İki Adalar hedef alındı. Adalarda Osmanlı askeri varlığı zayıftı. Jandarma karakolları dışında, sadece Rodos'ta bir piyade taburu ve dört top bulunmaktaydı. Dolayısıyla, İtalyanlar 24 Nisan'da harekate başladıklarında zayıf bir direnişle karşılaştılar. Üstelik yerel Rum ahali İtalyan işgalini desteklediği için, çoğu zaman İtalyan askerlerine bile ihtiyaç kalmadan Osmanlı jandarmaları etkisiz hale getirildi. Buna rağmen, Trablusgarp tecrübesinin etkisiyle, İtalyan komuta heyeti azami sayıda askerle bu işgali gerçekleştirdi. Örneğin Rodos'u savunan Osmanlı taburuna karşı adaya takviyeli bir tümen çıkarıldı.³²

Trablusgarp'ta savaş devam ederken Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan anlaşarak Osmanlı Devleti'ne karşı birleştiler. Bu birleşmeye Rusya destek verince Balkan İttifakı tamamen kurulmuş oldu. Balkanlarda yaşayan Türkleri oradan göndermek ve o toprakları paylaşmak için Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiler. Osmanlı Devleti bu durum üzerine İtalya ile Uşi Antlaşması'nı imzalamaya mecbur kaldı.

18 Ekim 1912'de yapılan antlaşma uyarınca Trablusgarp ve Bingazi'nin işgali onaylanmakla beraber, İtalyan kuvvetler On İki Adalar bölgesinden ayrılacağını bildirmişti. Antlaşma maddelerine göre Trablusgarp bölgesinde yaşayan Müslüman unsurlar Osmanlı tebaasına bağlı olarak kalacak ve bu bölgede Osmanlı Devleti adına bir temsilci olacaktı. Bu antlaşma Trablusgarp'ın Osmanlı Devleti sınırları içerisinde çıktığını onaylayan bir antlaşma olmuştur.³³

1.3.2. Balkan Harpleri (1912-1913)

Balkanlar Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren her zaman önemli gördüğü bir bölge olmuştur. Osmanlı Devleti Balkan coğrafyasında yeni yerler alıp genişledikçe o bölgeye Türk ve Müslüman nüfusları yerleştirmiştir. Böylelikle Balkanlar zaman içerisinde Türk ve Müslüman unsurların fazlaca olduğu bir yer

³² Mesut Uyar, Edward J. Erickson, “*Osmanlı Askeri Tarihi*”, 450-451.

³³ Enes Demir, “Libya'nın (Trablusgarp) Türkiye Açısından Tarihsel ve Stratejik Önemi”, (*İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi*, Mayıs-Haziran 2020 Cilt: 25 Sayı: 246), 156.

olmuştur. Bu bölgede yaşayan diğer uyruklu insanlarla yıllarca barış içerisinde yaşanılmıştır.

Osmanlı Devleti Trablusgarp Savaşından yenik bir şekilde çıkınca Yunanistan bu durumu fırsata çevirdi. Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan ile hareket ederek Osmanlı'nın elindeki toprakları kendi aralarında paylaştılar. 1912'de Osmanlı Devleti'ne Karadağ saldırıda bulununca Balkan Savaşı patlak verdi.

Balkan Savaşları 1912 ile 1913 yılları arasında gerçekleşen bir savaştır. Bu savaşta Osmanlı Devleti'nin karşısında Balkan Devletleri olan Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ yer almıştır.³⁴

Balkan Savaşları birbiri ardına gerçekleşen iki savaşı kapsamaktadır. Yaşanan bu savaşların sonunda Osmanlı'nın elinde bulundurduğu Balkan coğrafyası kaybedilmiş ve o coğrafyada yaşayan halk ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu savaşın Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecini hızlandırdığı da söylenebilir.³⁵

1.3.2.1. I. Balkan Harbi

1.3.2.1.1. Şark (Doğu) Ordusu Muharebeleri

I. Balkan Savaşı; Şark (Doğu) Ordusu ve Garp (Batı) Ordusu Muharebeleri olarak cereyan etmiştir. Savaş Bulgar Ordusunun 1912 tarihinde mevcut bütün gücüyle saldırıya geçmesiyle başlamıştır. Bu saldırıya geçme hareketi Bulgarlara büyük bir güç vererek Edirne şehrinin kuzey taraflarına kadar geldiler.

Bulgar Kuvvetleri tek bir düzen halinde değildi. Türk Ordusu'nun da durumu benzer bir vaziyetteydi. O yüzden Türk Ordusu belirli bir plan doğrultusunda hareket etmeliydi. Bulgar kuvvetlerine karşı yapılabilecek saldırılara karşı eğer Edirne ve civarında başarılı bir mücadele verilirse sonuç alınabilirdi.

Bulgar Ordusu 1'inci, 2'nci ve 3'üncü ordularından oluşan kuvvet ile 18 Ekim 1912 tarihinde Osmanlı kuvvetlerine karşı saldırıya geçti. Böylelikle I. Balkan Savaşı başlamış oldu. Savaşın başlaması ile beraber Osmanlı ordusuna bağlı kuvvetler Filibe İstikameti doğrultusunda saldırıya geçip Bulgar kuvvetlerinin etrafını sarıp etkisiz hale

³⁴ Hamiyet Sezer Feyzioğlu, "Hatıraların Işığında Balkan Savaşları", (Ankara: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 2016, Cilt: 56 Sayı: 2), 200.

³⁵ A.e.

getirmeyi amaçladılar. Ancak 19-20 Ekim 1912 tarihlerinde gerçekleşen saldırılarda başarılı olamadılar.³⁶

1'inci Ordu Edirne'nin kuzeydoğusundan Kırklareli'nin güneybatısına doğru hücum etti ve burada Osmanlı Trakya ordusunun büyük kısmı ile Edirne'den kuzeydoğuya doğru hareket halindeki birliklerle savaşa tutuştu. İki güç arasındaki temas 22 Ekim'in öğleden sonrasında başladı. Osmanlı Trakya ordusunun yanı sıra, Edirne'den kuzeye doğru ilerleyen birliklerle de karşı karşıya kalan Bulgar 1'inci Ordusu en ağır savaşları göğüslemek zorunda kaldı. Edirne'den kendi sağ tarafına yönelen zayıf bir Osmanlı hücumunu püskürttü ve hatta Edirne ile Osmanlı süvari tümeni arasına bir kama sokmayı başardı.³⁷

Bulgar 3'üncü Ordusu, Nazım Paşa'nın kanadı çevirmek için yaptığı deneme saldırısını kolaylıkla bertaraf etti. Bulgar süvari tümeni iki Bulgar ordusu arasında hareket yaptı. Osmanlılar 23 Ekim akşamı Kırklareli'ni terk ederek panik içinde güneydoğuya doğru kaçmaya başladılar. Osmanlı topçusu 24 Ekim sabahı Bulgarların baraj ateşine yanıt vermeyince, 3'üncü Ordu'dan bir keşif kolu kalelere doğru ilerledi ve Osmanlıların kaçtığını keşfetti.³⁸

Osmanlı ordusu geri çekilme zorunluluğunu hissetmişti ve 24 Ekim'in akşamında Pınarhisar- Lüleburgaz hattına çekilme kararı aldı. Kırklareli ise Bulgar kuvvetlerinin kolayca işgal edebilecekleri bir vaziyette bırakıldı.³⁹

Osmanlı kuvvetleri gerekli yardımı İstanbul'dan temin ettiler. Böylelikle ellerinde bulunan kuvvetleri güçlendirebildiler. Osmanlı kuvvetleri elindeki asker sayısını 100.000'e kadar çıkartmıştı. Ordu böylelikle bozulan vaziyetlerini de geri kazanabilme inancına da sahip oldu.

29 Ekim'de Bulgar 3'üncü Ordusu Lüleburgaz ve Pınarhisar arasındaki tüm cephe boyunca Türk mevzilerine karşı hücumla geçti. Bulgar 1'inci Ordusu yağmur ve yolların kötülüğü nedeniyle 30 Ekim'de muharebe alanının güney ucuna eriştiği zaman, muharebe alanına daha önce gelmiş olan General Dimitriev'in komutasına girdi.

³⁶ Serdar Cem Sedirolu, "I. Balkan Savaşı'nın Doğu Harekat Alanında Osmanlı Şark Ordusu'nun Harp Tarihi Bağlamında Analizi", (*Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2019 Cilt:9 Sayı:17), 610.

³⁷ Richard C. Hall, "*Balkan Savaşları; 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası*", (İstanbul: Homer Kitabevi 2003), 35-36.

³⁸ A.g.e., 36.

³⁹ Serdar Cem Sedirolu, "I. Balkan Savaşı'nın Doğu Harekat Alanında Osmanlı Şark Ordusu'nun Harp Tarihi Bağlamında Analizi", (*Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2019 Cilt: 9 Sayı: 17), 611.

Muharebe Türk mevzileri önünde soğuk ve yağmurlu dört gün boyunca devam etti. Her iki tarafta da topçunun rolü çok önemli hale geldi. Osmanlılar burada Kırklareli'nden daha iyi savaştılar. 30 Ekim'de Lüleburgaz ile Pınarhisar arasındaki hattın ortasındaki Bulgar hücumlarını durdurmayı ve Bulgarları geçici olarak geri sürmeyi başardılar. 31 Ekim'de, Bulgar 1'inci Ordusu'na bağlı birlikler Osmanlı mevzilerini kuşatmak üzere Ergene nehri boyunca ilerlemeyi başarinca, Osmanlı sol kanadı çözülmeye başladı. Aynı zamanda merkezdeki Bulgar birlikleri de ilerleyerek Osmanlı sağ kanadını sol kanattan ayırdı. Nihayet Bulgar 3'üncü Ordusu'ndan bazı unsurlar da Osmanlı sağ kanadını çevirmeyi başardı. Sonuç Kırklareli'ndeki durumun tekrarlanması oldu. Osmanlılar yine paniğe kapıldılar ve 2 Kasım'da düzensiz biçimde çekilmeye başladılar.⁴⁰

Ordu, tıpkı Kırkkilise muharebesinde olduğu gibi panik halinde dağıldı. Osmanlı lojistik sistemi tamamen çöktü. Askerin karşılaştığı en büyük zorluklardan biri açlıktı. Kırklareli çekilişinde düşmana bırakılan tonlarca yiyecek, bu zorluğu daha da arttırıyordu. Memleket içlerinden orduyu ikmal edecek yardımlar alınamıyordu. Ekim ve Kasım aylarının soğuk ve yağmurlu hava koşulları, zaten son derece bozuk olan yolları daha da işlemez hale getirdiği için ikmal ve sağlık hizmetlerini yürütmek tamamen imkansız hale gelmişti.⁴¹

Savaş sırasında yaşanan en büyük sorunlardan birisi de salgın hastalıklardı. Kolera ve dizanteri Çatalca bölgesinde mevcut vaziyetini koruyan askerler arasında hızla yayıldı. Bu da beraberinde can kayıplarını da getirdi.

Resmi yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla askeri birlikler arasında kolera hastalığı, 23 Ekim 1912'den itibaren mevcuttu. Fakat iddiaya göre Harbiye nezareti bu durumu fark etmemiş ya da bizzat gizleyerek hastalığın salgın haline dönüşmesine sebep olmuştu. Bu durum, İstanbul'un ciddi bir tehlike altına girmesine yol açtığından Şehremaneti ile Harbiye Nezareti arasında da gerginliğe sebep olmuştu. Karşılıklı yazışmalarda üstü kaplı da olsa Harbiye Nezareti'nin askeri konularda yetkili makamlara gerekli bilgileri vermediği tüm çabalara rağmen gelişmeleri gizlilik içinde yürütmeye çalıştığı yönünde eleştiriler dikkati çekmektedir.⁴²

⁴⁰ Richard C. Hall, "Balkan Savaşları; 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası", 39-40.

⁴¹ Oya Dağlar Macar, "Birinci Balkan Savaşı'nda Trakya Cephesi'nde Ortaya Çıkan Kolera ve Yaşanan Diğer Sağlık Sorunları", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi I. Uluslararası Tarih Sempozyumu*, (İzmir: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları 2011), 525.

⁴² A.g.m., 527.

1912 yılının Kasım ayında Osmanlı ordularının sağlık durumu ise tam bir felaketti. Hastanelerde yatan 3280 hastaya yalnız 17-18 Kasım da 2897 koleralı asker daha eklenmiş, bunlardan 597'si yaşamını yitirmiş, 1907 asker iyileşerek görevlerine dönmüştü.⁴³

Çatalca'daki Osmanlı mevzisi her ne kadar karşı konulamaz değilse de, Kırklareli ve Lüleburgaz-Pınarhisar'daki mevzilerden çok daha güçlüydü. Doğa ve insan yapısı istihkamların bileşimi korku vericiydi. Buna ek olarak Anadolu'dan gelen yeni askerlerle takviye edilen Osmanlı askerleri ya Çatalca'da tutunacaklarını ya da başkentlerini ve savaşı yitireceklerini biliyorlardı. Bu savunma mevzilerine 280 topla desteklenen 100.000 civarında asker yerleştirebileceklerdi. Bunlar şimdi kuzey (Karadeniz) kanadında 3'üncü Kolordu, hattın merkezinde 2'nci Kolordu ve güney (Marmara) kanadında 1'inci Kolordu şeklinde birleştirilmişlerdi. Nazım Paşa Çatalca savunmasının komutasını üstlendi. 3.Kolordu Komutanı Muhtar Paşa'nın 4 Kasım'da ortaya çıkması Trakya muharebe alanlarından Çatalca mevzilerine akmakta olan Osmanlı askerleri arasında düzen sağlanmasına yardımcı oldu.⁴⁴

Bulgar kuvvetleri 17 Kasım'da saldırıya geçtiler. Karşılıklı olarak top saldırıları eşliğinde yoğun bir çatışma gerçekleştirildi. Ne var ki Bulgar kuvvetlerinin top saldırısı Osmanlı toplarından daha da kuvvetliydi. Top ateşlerinden sonra süngülerle saldırılarda bulunulmaya başlandı. Osmanlı kuvveti Bulgarların bu saldırısına karşılık vererek onları uzaklaştırabildiler.⁴⁵

Bulgarlar, Türk ordusuna karşı girdikleri bu seferde İstanbul'un 35 km kadar yakınlarına gelmişlerdi. Ancak yeterli olmayan lojistik imkanlar ve taktiklerle başkent olan İstanbul'u alabilecek bir güçte değillerdi. Yeterli gücü kendinde bulmayan Bulgarlar Osmanlı'dan ateşkes istemek durumunda kaldılar. Orduları hala dağılmamış halde duran Bulgar ordusu için bu en iyi çözüm olarak görünüyordu.

Fakat ateşkes de kesin bir çözüm olmayacaktı. Ateşkesin üzerinden yaklaşık olarak iki hafta sonra Londra'da 17 Aralık 1912'de toplanan konferansta Balkanlı Müttefikler Osmanlı'ya öneriler sundular. Ancak Sadrazam Kamil Paşa'nın yoğun olarak uğraşmasına rağmen sundukları önerilerden vazgeçmemelerinden dolayı Çatalca

⁴³ A.e.

⁴⁴ Richard C. Hall, "*Balkan Savaşları; 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası*", 45-46.

⁴⁵ Doruk Akyüz, "*I. Balkan Savaşı'nda Siper Savaşı ve I. Çatalca Muharebesi*", (İstanbul: Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü Balkan Savaşları Paneli 3-4 Mayıs 2011), 134.

hattında tekrardan savaş patlak verdi. Çatalca mevzilerinde Türk ve Bulgar orduları Çatalca'da sadece birkaç küçük mevziye sahip oldular, çok fazla ilerleyemediler. Ancak bu başarısızlık onların Edirne'yi alamayacaklarının göstergesi değildi.

Trakya'daki en önemli mevzii tahkim edilmiş Edirne (Bulgarca Odrin) kenti idi. Edirne, Osmanlıların Trakya'ya tekabül eden Edirne vilayetinin merkeziydi. Edirne ve Selanik, İstanbul'dan sonra Osmanlı Avrupa'sındaki en büyük iki şehirdi. Osmanlılar Edirne'deki savunma mevzilerinin geçilmez olduğu kanısını taşıyorlardı. Hücum eden bir gücün burayı geçerek İstanbul'a doğru ilerleyebileceğini düşünmüyorlardı. Osmanlılar savaşın başında İstanbul dışındaki Çatalca mevzilerindeki bazı topları Edirne'ye kaydırmışlardı. Osmanlılar Edirne'nin savunması için 52.597 subay ve asker ile çeşitli tiplerde 340 topa sahipti. Bu toplar esas olarak kaleler kompleksine yerleştirilen hareketsiz kale toplarıydı. Kaleler sistemi, ayrı siperler ve bataryalardan oluşan düşmanı şehirden mümkün olduğu kadar uzakta tutmaya yarayan bir ileri hatta sahipti. Bunlar şehrin 4500 ile 12.500 metre kadar önüne yerleştirilmişti. Ana tahkimat hattının duvarları 3-3.5 metre yüksekliğinde ve 6-7 metre kalınlığındaydı ve bunlar toprak, tuğla ve çimentodan yapılmıştı. Bu kalelerin bazıları 1828-9 Türk-Rus savaşına gidiyordu. Kalelerin etrafında 4 metre derinliğine ve 4-5 metre genişliğinde hendekler vardı. Bu mevzilerin önünde 4-6 sıra aralıksız uzanan dikenli teller bulunmaktaydı. Ana hattın 1-4 kilometre gerisinde ikinci bir hat daha bulunuyordu. Bu hat dört eski kaleden oluşmaktaydı. Bunlar kuşatmada herhangi bir önemli rol oynayamadılar. Balkan Savaşı'nın en karmaşık ve mükemmel istihkam sistemi Edirne'yi korumaktı.⁴⁶

Aynı sırada, Bulgarlar Sırp müttefiklerine başvurarak kuşatmanın yürütülmesi için yardım istediler. Savaşın başlamasından hemen önce Sırlar gerektiği takdirde Edirne'de Bulgara yardımı kabul etmişlerdi. 25 Ekim tarihinde Kumanova'daki ezici zaferlerinden sonra, Sırlar Makedonya'nın çoğunu işgal etmişlerdi. General Stepa Stepanoviç'in Timok ve Tuna tümenlerinden oluşan Sırp 2. Ordusu'nun Edirne'ye nakledilmesine 30 Ekim'de başlandı ve 12 Kasım'da sona erdi. Bu, Edirne'yi kuşatan güçlere 47.275 asker ve 72 top ilave etti. Sırların nakledilmesi, Bulgarların 3. Tümen ile 9. Tümen'in iki tugayını, İstanbul'a çekilmekte olan Osmanlı güçlerini yavaş bir şekilde takip eden 1. ve 3. Ordularına gönderebilmelerini sağladı. 2. Ordu Edirne'yi perdelemeyi sürdürmüştü ve 9 Kasım tarihinde şehri kuşatmıştı. Üç nehrin birleşmesi

⁴⁶ A.g.e., 52.

kuşatan orduyu net bir şekilde dört bölüme ayırdı: kuzeybatı, doğu, güney ve batı. Sırp birlikleri batı bölümünde, Bulgarlar da diğer üç bölümde mevzilendiler. Bulgarlar Osmanlı garnizonunun güneydoğuya çıkış yapıp 1. ve 3. Orduların ilerlemesinin tehdit etmesinin engellenmesini garantiye almak istiyorlardı. Bulgarlar 29 Ekim'de Edirne'ye topçu ateşine başladılar ama yoğun bir kuşatma için gerekli olan ağır toplara sahip değillerdi. 6 Kasım'da, bir topçu barajını takiben Bulgar Piyadesi bir gece hücumuyla güney kesiminde, Papaz Tepe olarak bilinen bir Osmanlı mevziini aldı. Bundan sonra bu yüksek bölgeyi topçuları için bir gözetleme noktası olarak kullanmaya başladılar.⁴⁷

Bulgarlar halkayı kapatırlarken Türkler pasif değillerdi. Şehirdeki yalıtılmış durumlarının ciddiyetinin farkındaydılar. Bulgarlara karşı birkaç çıkış yaptılar. 22 Ekim'de Kırklareli civarındaki savaşlarda Bulgarların dikkatini çekmek için bir çıkış girişiminde bulundular. Uçak ve balonla yönlendirilen Bulgar topçusu Osmanlıları tekrar kalelerinin sığınağına geri sürdü. Bu boşa gitmiş bir gayretti. Şükrü Paşa girişimini bir veya iki gün önce o sıralarda Lüleburgaz muharebesine tutuşmuş olan 1.Ordu'nun gerilerine doğru daha kuzeyden yapmalıydı. Böylesi bir çıkış Bulgarların iletişim ve lojistik hatlarını büyük bir karışıklık içerisine itebilirdi. Batı yönündeki akın Osmanlılara ağır kayıplardan başka bir şey kazandıramadı. Yaklaşık 1200 ölü verdiler.⁴⁸

Vaziyet şunu gösteriyordu ki; Batı Trakya bölgesi kaybedilmiş ve iki ordu grubu arasındaki iletişim de kopmuştu.

1.3.2.1.2. Garp (Batı) Ordusu Muharebeleri

Şark Ordusu'nun aksine Garp Ordusu, birliklerinin önemli bir kısmını kendisine tahsis edilen bölgenin tamamını savunmak için ayırmak zorunda kalmıştı. Daha da kötüsü, seferberlik tamamlanamadığı için mevcutların ancak yarısı birliklerine katılabiliyordu. Bu koşullar altında daha baştan başarı şansı azalmıştı. Osmanlı planlamacıları, Bulgar tümenlerince takviye edilmesi beklenen Sırp ordusunu asıl tehdit olarak tespit etmişlerdi. Bu yüzden Garp Ordusu'nun elde kalan ana unsurlarına, Vardar ordusu adı altında teşkilatlandırıldıktan sonra, Sırp ilerleyişini durdurma ve imha etme görevi verilmişti. Vardar Ordusu'nun tümenlerinin çoğu yığınak bölgesi olan Kumanova'ya ulaşmak için yaklaşık yüz kilometre intikal etmek zorunda kalmıştı. Ordu komutanı Halepli Zeki Paşa, birliklerin kalan kısmının katılmasını beklemeden, 14-21

⁴⁷ A.g.e., 55.

⁴⁸ A.g.e., 55-56.

Ekim tarihleri arasında cüretkar örtme birliği manevralarıyla Sırp ilerleyişini aksatıp, I. Sırp ordusu ile II. Sırp Bulgar ordusunun birbiriyle temas sağlanmasını engelledi.⁴⁹

Muharebe alanına daha fazla Sırp birliği geldiği için, 24 Ekim’de tüm Osmanlı mevzileri yoğun Sırp karşı hücumlarına maruz kaldı. O sabah Sırp bataryaları sahneye çıkmaya başladı. Ateşleri Osmanlı topçusuna o derece baskın çıktı ki, Sırplar açıktan hücum edebilmeye başladılar. Trakya’da olduğu gibi burada da Osmanlılar topçularını iyi kullanamadılar. Osmanlı topçusu piyadeden ayrı hareket etti ve ateşin tesirini belirleyecek ileri gözetleyicileri yoktu. Bunun ötesinde, Zeki Paşa Üsküp’ten Kumanova’ya gelen 18 parça ağır topu mevzilendiremedi. Öğleden sonra Osmanlı birlikleri tüm hat boyunca geri çekilmeye başladılar. Özellikle redif birliklerinin güvenilmez ve paniğe hazır oldukları ortaya çıktı. Kumanova’da Sırp 1’inci Ordusu 687 ölü, 3208 yaralı ve 597 kayıp verdi. Osmanlı kayıpları 12000 ölü ve yaralıydı ve ayrıca 300 tanesi esir alındı.⁵⁰

İyimserliğini yitirmeyen kurmay subaylar, bozguna uğramış Vardar Ordusu’nun merkezi konuma sahip Manastır şehri etrafında toparlanmasını planladılar. Amaç kuzeyden Sırp, güneyden ise Yunan ilerleyişini durdurmaktı. Vardar Ordusu 7 Kasım’da Manastır’a ulaştı, ama çekiliş esnasında zaten zayıf olan toparlan ve muharebe ağırlıklarının önemli bir kısmını kaybetmişti. Zeki Paşa, moralsiz birlikleriyle baskın tarzında taarruz ve kuşatmayla düşmanı imha planını tekrar uygulamaya kalkıştı. Bu aslında bir kumardı ve uygulamada elindeki herşeyi kaybetti. Manastır mağlubiyeti sonrasında, küçük birlik komutanlarının çelik gibi iradesi birliklerin tamamen dağılmasını engellemiştir. Böylelikle Vardar Ordusu top ve ağırlıklarını tamamen kaybetmesine rağmen, mevcudunun yarısını kurtararak Arnavutluk’a çekilebildi.⁵¹

Yanya ve İşkodra garnizonları dışında, Garp Ordusu’nun diğer bağımsız birlikleri Vardar Ordusu’nun gösterdiği kadar gayret ve dayanıklılık gösteremedi. Ustruma Kolordusu ile Kırcaali ve Nevrekop müfrezeleri İstanbul- Selanik demiryolunu açık tutmak, Şark ve Garp orduları arasında teması temin etmek görevlerini yerine getiremediler. Zayıf düşman birliklerine karşı girişilen sonuçsuz muharebeler sonrasında dağılıp gittiler. Son anda Yunanistan hududunu savunmak için Kara Tahsin Paşa komutasında teşkil edilen 8.Mürettep Kolordu da güçlü Yunan Ordusu karşısında

⁴⁹ Edward J. Erickson, Mesut Uyar, “*Osmanlı Askeri Tarihi*”, 457.

⁵⁰ Richard C. Hall, “*Balkan Savaşları; 1912-1913 I. Dünya Savaşı’nın Provası*”, 63-64.

⁵¹ Mesut Uyar, Edward J. Erickson, “*Osmanlı Askeri Tarihi*”, 457-458.

varlık gösteremedi. İsteksiz bir direniş sonrasında Selanik'e çekildi. Kendisine ve birliklerine güveni olmayan Tahsin Paşa, direnmeden 10 Kasım'da Selanik'i teslim etti.⁵²

Selanik'in kaybedilmesinden sonra Londra Barış Konferansı toplandı. Bu konferansta alınan kararlara göre Trakya bölgesinde Midye-Enez hattı sınır kabul ediliyor ve Ege bölgesindeki adaların geleceği ise daha sonradan belirlenmek üzere dış güçlere bırakılıyordu. Bu sırada Bulgar Ordusu Çatalca cephesinde bulunuyorken eksikliklerini tamamlamış ve İkinci Çatalca Muharebesi baş göstermişti.

1.3.2.2. II. Balkan Harbi

1.3.2.2.1. II. Balkan Harbi ve Edirne'nin Kurtarılması

I. Balkan Savaşı'ndan sonra büyük devletler kendi planları doğrultusunda ortaya çıkan Balkan bunalımına çözüm aramaya başladılar. Bunun için 17 Aralık 1912'de Londra'da Büyükelçiler Konferansı'nı topladılar. Ancak Balkan devletlerinin fazla toprak istemesi yüzünden konferanstan herhangi bir sonuç alınamadı.

Bu durumdan dolayı olabilecek bir çatışma ortamının engellenmesi için Edirne'nin tekrardan eskisi gibi Balkanlarda kalmasının daha doğru olacağı Osmanlı hükümetine tebliğ edildi. Aynı sıralarda ise hükümete İttihat ve Terakki Partisi geldi. Tebliğ edilen bu talep kabul edilmeyince II. Balkan Harbi'nin başlaması da kaçınılmaz oldu.

Elde mevcut her şey seferber edilmiş, eğitim ana faaliyet haline gelmişti. Taze birliklerin gelmesi, Bulgarların Çatalca önünde yenilgiye uğraması ve Edirne, Yanya ve İşkodra savunmalarının devam etmesi moral ve güveni artırmıştı. Rüştünü ispatlamaya çalışan genelmurmay, bu olumlu gelişmelerden istifade ile tekrar inisiyatifi elde etmek için yaratıcı ve cüretkar bir hareket planlamaya başladı. Planın temelinde Şarköy'e yapılacak bir amfibi çıkarma ve mürettep kolordunun Bolayır'dan yapacağı bir taarruzla Edirne'ye ulaşip şehri kurtarmak bulunuyordu. Bulgar ordusunun asıl unsurları Çatalca önüne yığılmış olduğundan, bunların teması kesip Edirne'ye ulaşamayacağını; tam tersine geriden kuşatılıp imha edilebileceği düşünülüyordu. Plan, Osmanlı kurmay subaylarının eriştiği seviyeyi göstermesi açısından önemli bir vesikadır. Kara ve deniz kuvvetlerinin icra edeceği müşterek hareketin teknik hazırlıkları oldukça profesyonel bir

⁵² A.g.e., 458.

şekilde yapılmıştı. Hava koşulları, farklı seviyelerde yapılan teknik hatalar, haberleşme ve eşgüdüm eksiklikleri gibi bir dizi talihsizlik, planın başarıyla uygulanmasını engelledi. Enver Bey'in kurmay başkanı olduğu ve amfibi harekatını icra edecek 10. Kolordu gecikmişti. Ama bu gecikmeden haberi olmayan mürettep kolordu 8 Şubat'ta zamanında Bolayır hattına cephe taarruzuna kalktı. Tel örgü, makineli tüfek ve topçu ateşi ile korunan Bulgar siperlerine yönelik taarruzda, kolordu mevcudunun yaklaşık yarısı kaybedilmesine rağmen yarma gerçekleştirilemedi.⁵³

Osmanlı ordusunun artan muharebe etkinliği İkinci Çatalca Muharebesi (24 Mart- 3 Nisan 1913) esnasında kendisini gösterdi. Bulgarların azimle kalkıştıkları cephe taarruzları akılcı tahkimat ve merkezi kontrol edilen ateş desteği sayesinde durdurulup geri püskürtüldü. Kazanılan zafer Edirne'nin 26 Mart'ta teslim olmasının gölgesinde kaldı. Yanya zaten 6 Mart'ta teslim olmuştu. Savunmasına hala devam eden İşkodra ise 23 Nisan'da teslim olacaktı. Kalelerin düşmesi ile fiilen çatışmalar sona erdi ve büyük güçlerin müdahalesi ile fiilen çatışmalar sona erdi ve büyük güçlerin müdahalesi ile barış antlaşması 30 Mayıs 1913'te Londra'da imzalandı. İmparatorluğun yeni hududu Trakya'nın ortasından Midye- Enez hattından geçiyordu ve Edirne Bulgaristan'a bırakılmıştı.⁵⁴

Osmanlı; kaybettiği bölgeleri geri almak amacıyla Yunanistan ve Bulgaristan'a karşı savaş ilan etti. Bunun üzerine Osmanlı Ordusu Edirne bölgesine doğru harekete geçti. Herhangi bir müdahaleye girilmeden bu bölge Osmanlı'da kaldı.

II. Balkan Savaşı'nın sonunda; 10 Ağustos 1913 tarihinde Balkan Devletleri arasında Bükreş Antlaşması imzalandı. Bulgaristan ile de İstanbul Antlaşması yapıldı. Bu antlaşmanın hükümlerine göre iki devletin sınırı olarak Meriç nehri kabul ediliyor, Osmanlı Devleti bünyesine Kırklareli bırakılıyordu. Ayrıca Edirne, Dimetoka yerleri de Osmanlı'ya kalırken, Batı Trakya'nın büyük kısmı Bulgaristan'a kalıyordu. II. Balkan Savaşı'nın sonunda Yunanistan ile Atina Antlaşması imzalanmıştı. Yapılan bu antlaşmaya göre bazı kayıplar yaşanmış, Selanik ve Girit, Yunan topraklarına dahil olmuş, adaların geleceği ise büyük devletlerin kararına bırakılmıştı. Osmanlı Devleti'nin Sırbistan ile sınırı kalmayınca Sırbistan ile 13 Mart 1914'te barış antlaşması

⁵³ A.g.e., 460-461.

⁵⁴ A.g.e., 461.

yapmıştı. Yapılan İstanbul ve Atina Antlaşmalarıyla toprak kayıpları yaşanmış ve Batı Trakya Türklerinin hakları gündeme gelmişti.⁵⁵

1.3.2.2.2. II. Balkan Harbinden I. Dünya Savaşı'na Gidilen Süreçte Ordunun Durumu

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşlarından sonra aldığı bu yenilgilerden ders çıkarmış, Harbiye Nezareti; Osmanlı Ordusunda birtakım değişiklikler yapma gerekliliğini kendisinde görmüştü. Balkan Savaşlarından sonraki süreçte özellikle Alman subaylardan yararlanarak orduyu modernize etmeye de başlamışlardı.

Balkan Savaşlarından önceki durumuna bakılırsa; orduda üç çeşit birliğin olduğu söylenebilir. Bunlar nizamiye, redif ve müstahfız birlikleriydi. İlk başta üç sene nizamiye hizmetinin tamamlanması gerekiyordu. Bu hizmet tamamlandıktan sonra üç sene de ihtiyat hizmeti geliyordu. Eğer bir savaş olursa ihtiyat birliği nizamiye birliklerinden sorumlu oluyor seferi kadroya çıkarmak şartıyla onların geri hizmet görevini yerine getirtiyordu. İhtiyat sınıfındaki görevini tamamlayanlar ise redif sınıfına geçebiliyordu.

Redif teşkilatı, yerinde ve süratle seferber olma ve aynı zamanda barışta asker alma işlerini de yerine getirmek bakımından faydalıydı. Fakat subaylar eğitimden uzak kaldıkları gibi seferde birlikler de askerlik hizmeti üzerinden 6 - 14 yıl geçen erlerden meydana geliyordu. Bu bakımdan bu birliklerin muharebe gücü zayıftı. Topçuları ve teknik birlikleri de yoktu. Balkan Savaşı'nda bu birlikler bir miktar topçu ile takviye edilmişlerdi. Ancak bu savaşta bunların eğitim, teşkilat, özellikle topçu, makineli tüfek, teknik araç itibarıyla zayıf olmalarından doğan sakıncalar açıkça görülmüştü. Bu bakımdan Balkan Savaşı'ndan sonra bu teşkilat kaldırıldı.⁵⁶

Balkan Savaşı'ndan sonra çıkarılan yeni askerlik kanunuyla askerlik hizmeti piyade ve nakliye sınıfında iki yıl, atlı ve teknik birliklerde üç yıl olarak kabul edildi. Bu suretle muvazaflık sürelerinin indirilmesi suretiyle ve indirilen süreyle orantılı olarak her yıl daha çok insanı silah altına alma imkanı elde edildi. Örneğin muvazaflık süresi üç yıl iken her yıl kadronun 1/3'ü silah altına alınırken iki yıla inince aynı

⁵⁵ Cevdet Küçük, "Balkan Savaşı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 5.Cilt, 24-25.

⁵⁶ "Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları İle Harbe Girişi", 121.

kadronun yarısı silah altına alınmış oluyor ve bu suretle eğitim görmüş er miktarı da artmış oluyordu.⁵⁷

Redif tümenleri kaldırıldıktan sonra yine her birliğin kendi bölgesinde asker alması ve seferber olması kabul edilerek memleket 13 kolordu bölgesine ayrıldı. Asker alma işleri için her kolordu bölgesinde bir asker alma heyeti başkanlığı, her tümen bölgesinde asker alma kalemleri, bir veya birkaç kazada asker alma şubeleri kuruldu.⁵⁸

28 Temmuz 1914 tarihinde I. Dünya Harbi tüm dünyada patlak vermişti. Bu savaştan Osmanlı Devleti'nin de etkilenmesi kaçınılmazdı. Bunun için Osmanlı Devleti'nde bir seferberlik durumu söz konusu oldu. Ayrıca bu durum üzerine Başkomutanlık Karargahı ile birlikte Başkomutanlık Vekaleti de kuruldu.

Seferberliğin ilanından 2,5 ay sonra yani 1914 yılı Ekim ayının ilk haftası içinde ordunun konusu şöyleydi:

Genel Karargah: İstanbul

1'inci Ordu: 1'inci Kolordu: İstanbul

2'nci Kolordu: Edirne

3'üncü Kolordu: Çanakkale Boğazı ve Rumeli tarafında

4'üncü Kolordu: Bandırma ve Balıkesir civarı

Menzil Süvari Livası: Edirne Civarı

2'nci Ordu: 5'inci Kolordu: Üsküdar civarı

6'ncı Kolordu: Makri ve Çekmece

3'üncü Ordu: 9'uncu Kolordu: Erzurum'da

11'inci Kolordu: Hasankale ve Tokat

10'uncu Kolordu: Giresun, Samsun, Ünye

6'ncı Nizamiye Süvari Tümeni: Erzurum civarında

İhtiyat süvariler: Sınır boyunda

12'nci Kolordu 27'nci Tümen: Cizre ile Hınıs arasında yürüyüşte

4'üncü Ordu: 8'inci Kolordu: Şam ve Kudüs havalisi

⁵⁷ A.g.e., 122.

⁵⁸ A.e.

12'nci Kolordu: Halep havalisi

Irak: 38'inci Tümen: Basra civarında⁵⁹

⁵⁹ A.g.e., 130-131.

İKİNCİ BÖLÜM
BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRK ORDUSU

2.1. OSMANLI DEVLETİ'NİN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİRMESİ

Birinci Dünya Harbi'nin yakın olduğu zamanlarda Osmanlı Devleti'nin başında V. Mehmet Reşat, hükümette ise İttihat ve Terakki Partisi vardı. İttihat ve Terakki Partisi devletin mevcut varlığını koruması için İtilaf veya İttifak gruplarından birine yaklaşılmasını gerekli görüyorlardı. Birinci Dünya Harbi'ne daha girilmeden İtilaf grubunda olan İngiltere ve Fransa ile birlikte hareket etmek için görüşmelerde bulunmuşlar ancak bu devletlerden istedikleri yanıt alamamışlardı. Bu durum üzerine Almanya ile yakınlaşmaya başlanılmıştı.

İttihat ve Terakki Hükümetine göre eğer Almanya ile beraber Birinci Dünya Harbine girilirse Osmanlı Devleti kaybettikleri yerleri geri alabilir ve devlet yıkılma tehlikesini de atlattmış olurdu. Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında yer almak istemesi Almanya için de bir avantaj teşkil ediyordu. Çünkü savaşta açılan cephelerde Osmanlı Devleti'nin de gücünden faydalanılacak ve boğazların hakimiyeti sağlandığında İngiltere ve Fransa'nın Rusya ile olan irtibatı da kesilmiş olacaktı. Öte taraftan bakıldığında Osmanlı Devleti'nin dini gücü olarak nitelendirilen halifelik makamıyla sömürge altında bulunan Müslümanlardan da faydalanılabildi.

İttihat ve Terakki'nin özellikle Enver Paşa'nın İtilaf Devletleri olan İngiltere ve Fransa ile yapılan görüşmelerden olumsuz bir sonuç alındığı için Alman İttifakına yönelmek durumunda kalınmış ve 2 Ağustos 1914'de Almanya ile bir anlaşma yapılmıştır. Böylelikle Türk Alman yakınlaşması resmiyet kazanmıştır.⁶⁰

Akdeniz bölgesinde bulunan ve İngiliz donanmasından kaçarak gelen iki Alman savaş gemisi İstanbul'un önlerine kadar geldi. Osmanlı Devleti tarafsızlığını duyurduğu için bu savaş gemilerinin silahlarına el koyarak, onların savaşın bitmesine kadar göz önünde bulundurması gerekiyordu. Ancak Osmanlı Devleti tam tersi bir harekette bulunarak gemileri satın alarak isimlerini Yavuz ve Midilli olarak değiştirdi. Bu gemiler Osmanlı donanmasının hizmetine girerek Rus limanlarını 29 Ekim 1914 tarihinde bombaladı. Bu olaya tepki olarak öncelikle Rusya, ardından da İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti'ne karşı savaşacağını duyurdu. Böylece Osmanlı Devleti bu savaşa katılmış oldu.

⁶⁰ Mahmut Bolat, "I. Meşrutiyet'ten I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti Dış Politikasının Genel Bir Değerlendirmesi", (*Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1 Sayı:1, 2014), 25.

2.2. I. DÜNYA SAVAŞI'NDA SAVUNMA CEPHELERİ

2.2.1. Çanakkale Cephesi

I. Dünya Harbi tüm dünyada etkisini göstermeye başlamıştı. Bu savaş beraberinde birçok cephenin açılmasını da getirmişti. Bu cephelerden Türk tarihi içerisinde önemi en büyük olan cephe Çanakkale Cephesi olmuştur.

Bu cephe 1914 ile 1916 yılları arasında faaliyet göstermiş, bu cephede Osmanlı Devleti Alman güçlerinin yanında yer almıştır. Çünkü Osmanlı tek başına İngiltere, Fransa gibi büyük güçlerle mücadele edebileceği inancına sahip değildi. Elleriindeki imkanlar ise oldukça zayıftı.

Bu cephenin açılmasına zemin hazırlayan sebeplere bakıldığında İngiltere ve Fransa'nın Süveyş ve Hint Yolu'ndaki gücünü yok etmek ve Rusya ile daha kolay bir temasta bulunulmak istenilmesiydi.⁶¹

Çanakkale Muharebeleri hem karada hem de denizde yapılmış, iki tarafta da büyük zaferler kazanılmıştı. Bu durum ileride kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin zeminini oluşturmuş, Mustafa Kemal'in bütün yurttta "Anafartalar Kahramanı" olarak bilinmesini sağlamıştır.

Bu çalışmada Çanakkale Cephesinde gerçekleşen kara savaşlarından bahsedilecektir.

2.2.1.1. 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal ve Beşinci Ordunun Kurulması

Balkan Harbleri bittikten sonra Mustafa Kemal Sofya Ataşemiliteri olarak görev yaptı. Bu zaman zarfında rütbesi de yarbaylığa yükseldi. Aynı zamanlarda I.Dünya Harbi tüm dünyada tüm tesirini göstermeye başladı. Bu durum üzerine Mustafa Kemal 19.Tümen Komutanlığı bünyesine görevlendirildi. Bu görevin yanı sıra Maydos bölgesinin de komutanlığı görevini üstlendi.

18 Martta Çanakkale Boğazı'nı denizden geçemeyen İtilaf grubundakiler bu sefer de kara teşkilatı için hazırlıklara giriştiler.

Çanakkale'de kara savaşlarının başlamasıyla Mareşal Liman Von Sanders 3'üncü, 15'inci Kolordularla beraber 5'inci Tümeden oluşan 5.Ordu'nun başına

⁶¹ Ahmet Eyicil, "Çanakkale Savaşları", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:8 Sayı:1 2009, 317.

görevlendirilmişti. Görevlendirildikten sonra 26 Mart günü Gelibolu'ya gelinmiş ve bu yer ordunun temel hareket yeri olmuştur.⁶²

5.Ordu'nun savunacağı alana bakıldığında Saros'un kuzeyinden itibaren tüm Gelibolu yarımadası, aynı zamanda Akçay iskelesinden Biga yarımadasına kadar uzanan bölge olarak ifade edilebilir. 5'inci ve 7'nci Tümenler Gelibolu Yarımadası'nın dar kesimlerini, 9'uncu ve 19'uncu Tümenler bu yarımadanın güneyini savunmak üzere düzenlenmişlerdi.⁶³

2.2.1.2. Seddülbahir Muharebeleri

Gece yarısına doğru düşman muhripleriyle torpidobotlarının birdenbire kıyı sularına kümelandikleri görüldü. Çapraz ışıldak taramalarıyla aydınlattıkları mevzilere şiddetli bir topçu ateşi açtılar. Dakikalar ilerledikçe deniz yüzünden gemi karaltıları arttığı ve bombardımanların yoğunlaştığı görüldü. 24/25 Nisan gecesı Seddülbahir mevzilerine yapılan bu bombardımanlar, şimdiye kadar görülenlerden çok daha başka, çok şiddetli ve sürekliydi.⁶⁴

25 nisan sabahının alacakaranlığında Seddülbahir dolaylarının irili ufaklı bir çok savaş ve taşıt gemileriyle sarılmış olduğu görüldü. Saat 04.30 da cehennemi bir ateş başladı. İngiliz filosunun ilk dönemdeki ateş gücü 62 ağır namlu, 104 orta namlu ve 163 hafif namlu olmak üzere toplam 329 toptu. Ayrıca, Queen Elizabeth Muharebe Gemisi de çoğu zaman bu kesimde bulunuyor ve taşıdığı 381 milimetrelık taretleriyle filoyu destekliyordu.⁶⁵

Denizden yapılan bombardımanla yarımadanın uç kesimi üç yandan ateş altına alınmıştı. Çıkarmayı yapan 29. İngiliz Piyade Tümeni, 9. Türk Piyade Tümeninden daha kalabalıktı. Çıkarma bölgesi olarak Seddülbahir'de beş bölge seçilmişti.⁶⁶

Seçilen beş bölgenin tespitinde özellikle kuvvetlere karşı daha kolay hareket edilebilmesi göz önünde tutulmuştu. Bu bölgeler Morto Koyu ve çevresi, Ertuğrul Koyu, Teke Koyu, İkiz Koyu ve Zığındere bölgesiydi. Her bir bölge için özellikle

⁶² Ahmet Esenkaya, "Çanakkale Cephesi'nde 19 Mart- 24 Nisan 1915 Günleri", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Yıl:11 Sayı:14 Bahar 2013, 55.

⁶³ A.g.m., 56.

⁶⁴ "Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, *Çanakkale Cephesi*", (Ankara: Harp Tarihi Yayınları V. Cilt 1978), 229.

⁶⁵ A.e.

⁶⁶ Ertuğrul Acun, "Atatürk ve Çanakkale Muharebeleri, Türk ve Dünya Askerlik Tarihindeki Yeri", *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yılığ* IV, (1989), 156.

bölgelerin coğrafi özelliklerine göre yani tepe, burun ve koy olarak seçilen yerlere birlikler yerleştirilmiş ve düşman kuvvetlere karşı hareket noktaları belirlenmişti.

Karşı tarafın lojistik üstünlüğüne rağmen Ertuğrul Koyu bölgesine gelen ilk kuvvetler geri püskürtülmüştür. İkiz Koyu bölgesindeki işgal kuvvetleri de 7'nci Bölük Komutanının ustaca taktikleriyle durdurulması başarılmıştı.

25 Nisan'dan Mayıs sonuna kadar bölgede devam eden çarpışmalar, I. II. III. Kırte ve Kerevizdere Muharebeleri olarak sürdürülmüş, Mayıs sonunda bu bölgedeki savaş, müzmin ve karakteristik şekilde yürütülen mevzi muharebelerine dönüşmüştür. Haziran 1915'te bölgedeki çarpışmalar tekrar yoğunlaşmış 28 Haziran'da başlayan ve 8 gün 8 gece devam eden kanlı Zığındere Muharebeleri yapılmıştır.⁶⁷

2.2.1.3. Arıburnu Muharebeleri

25 Nisan tarihinin sabahında Arıburnu Muharebesi başlamıştı. Arıburnu ile Kabatepe arasındaki bölgeyi gözetleyen askerler ilk ateşi verdi. Bunun üzerine Anzaklar donanma ateşleri ile beraber kıyı bölgelerde bulunan zayıf kuvvetleri aşarak Kanlısirt istikametinde ilerlemeye başladılar. Conkbayır bölgesini almak üzere harekete geçtiler.⁶⁸

Maydos bölgesinde bulunan Türk kuvvetleri Albay Halil Sami tarafından düşman kuvvetlere karşı vazifelendirilmiş ve bu kuvvetler harekete geçirilmiştir. Bu kuvvet 27'nci Alay idi. Bu alayın komutanlığını ise Yarbey Şefik Bey üstleniyordu. Şefik Bey Kemalyeri ve civarında harekete geçilmesini uygun gördü. 19'uncu Tümenle iletişime geçilmesini de gerekli gördü.

Saat 10.00 sıralarında Conkbayırı'na çıkarken, dağınık olarak çekilmekte olan bir er grubunu “ Neden çekiliyorsunuz? Düşmandan kaçılmaz, düşmanla savaşılr. Cephaneniz kalmadıysa süngüleriniz vardır. Süngü tak, yere yat!” komutuyla mevzilendirerek zaman kazanan 19.Tümen Komutanı Yarbey Mustafa Kemal, 57. Alayı taarruza geçirmiştir. Süngü savaşı ile Conkbayırı o an düşman eline düşmekten kurutulmuştu. Yarbey Mustafa Kemal daha sonra Çanakkale Muharebelerine dair anılarını anlatırken “işte kazandığımız an bu andır” diyerek Conkbayırı'nda cereyan eden muharebeye dair görüşlerini belirtmiştir. Böylece 27. Ve 57. Alaylar tarafından

⁶⁷A.e.

⁶⁸ Mahir Aydın, “Çanakkale Savaşı'nda Kara Muharebeleri”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 29, 2016, 54.

Arıburnu'na çıkan İngiliz kuvvetleri kontrol altına alınmıştır. Bu sırada Anzak Tümeni, tamamıyla karaya çıkmıştı. Bir taburla takviye edilen Binbaşı Hüseyin Avni komutasındaki 57. Alay, boğaz boğaza yapılan muharebeler sonucunda, saat 18.00'de Düztepe'yi ele geçirmiş, 27. Alay da süngü hücumuyla Kanlı Sırt'ı geri almıştır.⁶⁹

Mustafa Kemal'in taarruz emriyle beraber İngiliz kuvvetlerine karşı üstün gelinmiştir. Galibiyetin elde edilmesinde 57 ve 27'nci alayların katkısı oldukça fazladır.

Arıburnu bölgesindeki muharebeler Mayıs ayı başlarında da devam etmiştir. 1-2 Mayıs gecesi baskın tarzı hareketlerini 7-8 Mayıs gecesi şiddetlenen mevzi muharebeleri izlemiştir. Türk birliklerince, baskın tarzında yürütülen muharebelerle ilgili olarak Şehitler tepesi baskını Anzakların 9 Mayıs ve 13/14 Mayıs geceleri düzenledikleri Bombasirtı baskınları takip etmiştir. Anzak birliklerinin belirtilen tarihlerde Bombasirtı mevziine yönelttikleri baskın hareketleri hakkında, Arıburnu Kuvvetleri Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, Anafartalar muharebelerine ait kendi hatıralarında bu olayı şu veciz sözleriyle yansıtmıştır: “ Biz kişisel kahramanlıklarla uğraşmıyoruz. Yalnız, size Bombasirtı olayını anlatmadan geçemeyeceğim. Karşılıklı siperler arasındaki mesafe 7-8 metre yani ölüm muhakkak. Birinci siperlerin hiçbirisi kurtulamamacasına hepsi düşüyor. İkinci siperdekiler, onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar imrenilecek bir soğukkanlılık ve tevekküle biliyor musunuz?... Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini de biliyor ve en ufak bir çekinme bile göstermiyor. Sarsılmak yok. Okumak bilenler Kuran-ı Kerim okuyor ve cennete gitmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler kelime-i şehadet çekerek yürüyorlar. Bu, Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren şayan-ı hayret ve tebrike değer bir örnektir. Emin olmalısınız ki, Çanakkale muharebelerini kazandıran bu yüksek ruhtur.”⁷⁰

Mustafa Kemal her türlü olumsuzluklara rağmen askeri yeteneklerini kullanmış ve başarılı örnekler sergilemişti. Bunun sonucunda kendisine albay rütbesi layık görülmüştür.

Arıburnu cephesinin önemi artınca Başkumandanlık Vekaleti bölgede yeni bir düzenlemeye girişti. 5 Mayıs 1915 tarihli bir emirle Gelibolu yarımadasında birlikler yeniden düzenlendi. Bu yeni düzenlemeye göre, Anadolu Grubu, Kuzey Grubu (Arıburnu ve Anafartalar bölgesi), Güney Grubu (Altıtepenin güney kesimi) ve Saros

⁶⁹ Zekeriya Türkmen, “Çanakkale Savaşlarında Kara Harekatı”, Ed: Mustafa Demir (İstanbul: Çanakkale Savaşları Tarihi Cilt IV, Değişim Yayınları, 2008), 2195.

⁷⁰ A.g.m., 2197.

Grubu olarak birlikler yeniden düzenlendi. Kuzey Grup Komutanlığına Esat Paşa, Güney Grup Komutanlığına ise Alman asıllı Weber Paşa getirilmişlerdir. Başkumandan Vekili Enver Paşa 11 Mayıs 1915'te Çanakkale Cephesine gelmiş ve 5.Ordu Komutanı Liman Von Sanders'le birlikte hazırladıkları plan gereği İngilizlerin denize dökülmesi ve yarımada da imhasını amaçlayan genel bir taarruza karar verilmiştir. Bu taarruz 19 Mayıs tarihine planlanmıştır. 19 Mayıs günü seher vaktinde taarruz bütün cephede yeniden başlamıştır. Ancak bu taarruzlarda istenen amaç elde edilememiştir. 24 saat gece gündüz devam eden ve çok kanlı geçen muharebelerde 19'uncu, 2'nci, 5'inci ve 16'ncı Tümenler büyük zayıata uğramışlardır.⁷¹

2.2.1.4. Kumkale Muharebeleri

Fransız kuvvetleri Kumkale'de savaşmak için mevzilere yerleşmişti. Bu bölgede ise 15'inci Kolordumuz mevcut vaziyetini almıştı. Çatışmalar Kumkale'nin ön saflarında başladı. Türk kuvvetlerimiz de kayıplar yaşandı. Ne yazık ki bu kayıplardan dolayı yeterli taarruz hareketi gerçekleştirilmeyip Kumkale bölgesi Fransızlara açılmış oldu.

Yoğun bir şekilde Fransız ateşine maruz kalan Türk birlikleri her ne kadar mücadele ettilerse de Kumkale'nin iç kısımlarına kadar girmek durumunda kaldılar. Kumkale bölgesinde ve iç kısımlarında çatışmalar devam etmişti. Her ne kadar mühimmat sıkıntısı yaşandıysa da bu bölgede Türk kuvvetleri mücadele etmeye devam etmiştir.

Fransız kuvvetlerinin karaya ayak basmasıyla Türk kuvvetleri de bu ilerleyişi önlemeye çalışmış ve gerekli desteklerinin de hızlı bir şekilde olmasını sağlamıştır. Kumkale'nin müdafaası için 31'inci Alay'ın 6'ncı bölüğü görevlendirilmişti. 6'ncı Bölük tüm imkansızlıklara rağmen Fransızların ilerlemelerine engel oldular.⁷²

Fransız kuvvetleri bunun üzerine daha fazla ilerleyemeyerek 26/27 Nisan tarihinin gecesinde bölgeden alındı.⁷³

⁷¹ A.g.m., 2197-2198.

⁷² Hüsnü Özlü, "Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Muharebelerinde Fransızların Anadolu'ya Geçme Girişimi ve Kumkale Savunması" *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 64 Bahar 2019, 323-324.

⁷³ Mahir Aydın, "Çanakkale Savaşı'nda Kara Muharebeleri", 54.

Bu muharebede her iki tarafında kayıpları oldukça fazlaydı. Özellikle bu bölgede mücadele eden Türk kuvvetinin 3'üncü Tümenin kaybı çoktu. 400'ün üzerinde şehit ve 700'ün üzerinde yaralılar mevcuttu.

2.2.1.5. Suvla Çıkarması Anafartalar ve Conkbayırı Muharebeleri

Hamilton her ne kadar uğraşıp büyük çabalar gösterdiyse de Seddülbahir ile Arıburnu bölgesinde umduğunu bulamamıştı. Amaçladığı hedeflerin bir an önce gerçek olması için Anafartalar bölgesinde taarruz hazırlıklarına başlandı.

2.2.1.6. Arıburnu Bölgesindeki Muharebeler (Kanlısirt ve Conkbayırı Muharebeleri)

General Hamilton Conkbayırı bölgesine hakim olarak mevcut kuvvetlerini Akbaş kıyılarına ilerletmek istiyordu.

Bu bölgeyi ise Türk birliklerinden olan 4'üncü, 8'inci ve 19'uncu Tümenlerimiz müdafaa ettiler. Çok şiddetli çatışmalar bu bölge içerisinde yaşandı. Türk kuvvetlerinin üstün başarısı ise İngiliz kuvvetleri istedikleri neticeye ulaşamadılar.⁷⁴

Bu bölgede bulunan kuvvetler, Anafartalar Komutanı olan Mustafa Kemal'in hizmetine girmiştir. Bu kuvvetler burada İngilizleri geri tarafa atmaya çalışmıştır. Burada çatışmalar devam ederken Mustafa Kemal'in göğüs kısmına bir mermi gelmiş ve Mustafa Kemal'in göğüs hizasında duran saatine çarpmıştır. Böylelikle kendisine bir şey olmamıştır. Conkbayırı bölgesinde hem Türk ordusu hem de İngiliz kuvvetleri büyük kayıplar yaşamıştır. Mustafa Kemal'in ustaca taktikleriyle buradaki kuvvetler 6-10 Ağustos tarihlerinde uzaklaştırılmıştır.

2.2.1.7. Suvla Bölgesindeki Muharebeler (I ve II. Anafartalar Muharebeleri)

Mustafa Kemal Anafartalar bölgesindeki kuvvetlerin başına gelmişti. 12'nci Tümen ve 7'nci Tümen kuvvetlerinin Mestantepe tarafına doğru harekete geçmesi üzerine Birinci Anafartalar Muharebesi başlamıştır.⁷⁵

Bu muharebe yaşanırken aynı zamanda Suvla'ya da kuvvetlerimiz gitmişti. Mustafa Kemal ise düşman kuvvetlerinin bir an önce en temel gaye olarak deniz tarafına gönderilmesinin uygun olduğunu ifade ediyordu. Birinci Anafartalar

⁷⁴ A.g.m., 57.

⁷⁵ A.e.

Muharebesinden temel bir netice alınmadığı için Mustafa Kemal bu şekilde bir görüş bildirmişti.

General Hamilton 17 Ağustos tarihinden sonra birtakım kuvvetleri Suvla'ya ilettiler. İngilizler ise bu durum üzerine tekrardan direnişe geçtiler. İngilizlerin başlattıkları bu saldırı ile İkinci Anafartalar Muharebesi başladı. İngiliz kuvvetleri Türk kuvvetlerine karşı bir başarı sergileyemediler. Bu muharebeden sonra ise geniş çaplı olmasa da ufak çatışmalar yaşandı. Ancak mühim bir savaş gerçekleşmedi.⁷⁶

2.2.1.8. Çanakkale Muharebesinin Sonuçları

Çanakkale Muharebesi özellikle I. Dünya Harbi'nin gidişatını değiştirecek derecede mühim neticeler çıkarmıştır. Rusya, bu savaşta Çanakkale Boğazı'nı geçemediği için istediği yardımları alamamış, bu da beraberinde Çarlık rejiminin yıkılmasını getirmişti. Bundan dolayı Rusya bu savaştan çekilmek durumunda kaldı. Ayrıca bu savaşta İttifak grubunda yer alan İtalya, İtilaf grubuna geçti. Bulgaristan ise İttifak Devletleri içerisinde yer aldı.

Çanakkale Cephesi'nin başarılı bir netice vermesi Osmanlı Devleti açısından bakıldığında önemli durumların yaşanmasına vesile olacaktı. Çanakkale Savaşı gerçekleşmeden önce yaşanan Trablusgarp ve Balkan Savaşlarındaki kayıplardan sonra elde edilen bu zafer Türk milletine büyük bir moral verecek ve Milli Mücadele döneminin ilk işaretleri de burada belirecektir.⁷⁷

2.2.2. Irak Cephesi

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin savaştığı cephelerden biri de Türk ordusunun önemli zaferlerinden Kutü'l Amare Muhasarasının da yer aldığı Irak Cephesi'dir. Irak Cephesi'nin açılmasının baş mimarı ve dönemin en güçlü devletlerinden biri olan İngiltere, Osmanlı Devleti'ne resmen savaş etmeden bölgeye asker sevkine başlamıştır. Dağılma sürecinde olan Osmanlı Devleti'nin topraklarından pay almak isteyen İngiltere'nin Irak bölgesindeki asıl amacı, zengin petrol yataklarını ele geçirmektir. İngiltere'nin hedefleri arasında; Hindistan'a giden yolun güvenliğinin sağlanması, 14 Kasım 1914'te "Cihad-ı Ekber'in" ilanı ile Osmanlı Devleti'nin

⁷⁶ A.g.m., 58.

⁷⁷ Oğuz Aytepe, "Çanakkale Savaşı Bibliyografyası", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 25-26 Mayıs-Kasım 2020, 3.

Müslüman dünyasındaki manevi etkisinin engellenmesi ve Arapların Türklere karşı savaşa girmelerinin sağlanması gibi önemli hususlar yer almaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nın çıkışını fırsat bilen İngiltere, söz konusu isteklerini elde etmek amacıyla Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiş ve bir gün sonra da (6 Kasım 1914) Basra Körfezi'nde Fav'a asker çıkarmıştır. Böylece İngiltere, Irak'a ilk adımını atmayı başarmıştır.⁷⁸

Osmanlı Devleti 1914 yılında seferberlik ilan etmiştir. Mevcut cephelerde askeri birliklerin sayısı da farklı olmuş ve hemen hemen bu cephe ihmal edilerek azaltılmıştır. Aynı yıl içerisinde Suriye'de bulunan kuvvetlerin 3'üncü orduya aktarılması ile bu bölgedeki askeri sayıya çok da özen gösterilmediğini gözler önüne sermiştir.

2.2.2.1. Basra ve Kurna'nın İşgali

38.Tümen Komutanının elinde Basra'yı müdafaa edecek kuvvet kalmadığı gibi, Basra halkı da, isyankar tavır takınarak Türk bölüğüne tecavüze başlamışlardı. Durumu öğrenen Irak ve Havalisi Komutanı, Basra'nın müdafaa edilmemesi teklifini kabul etti. Basra'nın tarafımızdan boşaltıldığını haber alan General Barret, harb gemilerinin himayesinde Basra'ya iki vapur içinde bir müfreze gönderdi. Asıl kuvvet de karadan Basra'ya doğru ilerliyordu. Belcaniye mevziinde terk edilen dört Türk topu tahrip edildi.⁷⁹

General Barret, fırsattan istifade ederek Ammara'ya kadar ilerlemek istiyordu. Siyasi Müşavir Persie Kokse(Persi Koks), Hindistan Hükümetine Bağdat'a kadar ilerlemeyi teklif etti. Hindistan Erkanıharbiyesi bu maksat için bir kolordu lazım olduğu, ikinci derecede bir hedefle fazla kuvvet ayırmanın doğru olamayacağı kanaatinde idi. Hindistan askeri müşaviri de Kurna'ya kadar ilerlemeyi ve sonra da duruma göre hareket etmeyi tavsiye etmişti. Neticede Hindistan Umumi Valisi, Kurna'nın işgalini emretti. 27 Kasım günü General Dobie (Dobi) komutasındaki 17. Tugay da gelerek Irak'taki İngiliz kuvveti (13 piyade taburu, bir süvari alayı ve 30 top) oldu. Basra güneyinde yapılan muharebelerde Türk kuvvetlerinden bir kısmı Fırat nehri üzerinden Nasriye'ye çekildiği için, Kurna'da 1500 kişi toplanabilmişti. Kasım

⁷⁸ "I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Cepheleri; Irak-İran Cephesi", (İstanbul: Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, 2016), 186.

⁷⁹ Fahri Belen, "Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1915 Yılı Hareketleri", (Ankara: Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları 2.cilt 1964), 18.

sonunda Kurna'ya yapılan bombardımanda bu kuvvetin bir kısmı da dağılmıştı. Bu zayıf kuvvet Kurna- Müzeyrea hattında bulunuyordu.⁸⁰

4 Aralık günü saat 08.30'da Yarbay Ferezere komutasındaki bir müfreze(2 piyade taburu ve bir batarya) Süveybe nehri ağzında karaya çıktı. Müfreze nehir doğusundan Müzeyrea istikametinde ilerleyerek buradaki zayıf Türk birliğini geriye attı. 60 esir ve iki top ele geçirildi. İngilizlerin de iki gemisi yaralandı. İngiliz müfreze komutanı, Dicle nehrinin doğu sahilini işgal ettikten sonra, Kurna'ya geçmekte serbest bırakılmıştı. Kurna'ya taarruz için gerekirse takviye kuvvet besleyecekti. Müfreze Kurna'ya doğru ilerledikten sonra, şiddetli ateş karşısında kalarak Sübeyve ordugahına çekildi. Muharebede Arapların dağılmış olmalarına rağmen, 38.Tümen Komutanı Müzeyrea'yı tekrar işgal ettirerek buradan Sübeyve ordugahının ileri karakollarına baskın yaptırdı. General Fraye, 8 Aralık günü Kurna kuzeyinde bir köprü kurdurarak buradan iki taburu Dicle'nin batısına geçirdi. Kurna'ya kadar ilerleyen taburlar gece köprübaşına çekildiler. Halbuki bu sırada bir İngiliz bölüğü Türk mevziine girmiş ve 38. Tümen komutanı da teslim olmak kararını vermişti. 9 Aralık günü saat 11.40'da 38.Tümen Komutanı Suphi Bey, kayıtsız şartsız teslim olmayı kabul etti. 48 subay, 938 er, İngilizler tarafından teslim alındı. Bu suretle Dicle yolu İngilizlere açılmış oluyordu.⁸¹

2.2.2.2. Selmanpak Muharebesi

İngiliz birlikleri 21 Kasım'da Basra'yı, 9 Aralık'ta Kurna'yı ele geçirmiştir. Bölgedeki aşiretlerin organize edilmesiyle kuvvet eksikliğinin tamamlanmasını planlayan Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın Yarbay Süleyman Asker Bey'i Irak ve Havalisi Genel Komutanlığına ataması, bazı başarılarla rağmen İngiliz işgalleri ve ilerlemelerine mani olamamıştır. Yarbay Süleyman Askeri Bey'in yerine göreve getirilen Albay Nurettin Bey'in komutanlığı döneminde de 3 Haziran'da Amara, 24 Temmuz'da Nasıriye gibi önemli bölgeler elden çıkmış ve Türk birlikleri Kutü'l- Amare'ye çekilmiştir. Kutü'l Amare'de 27 Eylül günü başlayan muharebelerde Türk birlikleri 28-29 Eylül gecesi Selmanpak istikametine çekilmek zorunda kalmıştır. Böylece İngilizler, 29 Eylül günü Kutü'l Amare'yi işgal etmiştir.⁸²

⁸⁰ A.g.e., 19.

⁸¹ A.e.

⁸² "I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Cepheleeri Irak-İran Cephesi", 188.

Selmanpak Muharebesini üç aşamada anlatırsak eğer; “Birinci Gün 22 Kasım 1915”, “İkinci Gün 23 Kasım 1915”, “Üçüncü Gün 24 Kasım 1915” tarihli muharebeler olarak söyleyebiliriz.

2.2.2.2.1. Muharebenin Birinci Günü

Bugünkü İngiliz taarruzunun ağırlık merkezi kuzey kanadda Deriye mevziinde bulunan 142. Alaya yöneltmişti. Bu alayın mensup olduğu 45.Tümenin ihtiyatta bulunan iki alayı da zaruri olarak düşman kuşatma kolunu karşıladığı için dört misli kuvvet karşısında kalan ve mevcudunun mühim bir kısmını kaybederek muhterem komutanı Muhtar Beyi de şehit veren 142. Alay çekilmeye mecbur olmuş, 41.Tümenin diğer kısmı da geriye atılmıştı. 142.Alay çekildikten sonra, düşmanın geriye doğru yaptığı taarruz üzerine Selmanpak mevziinde bulunan 38. Tümenin çoğu Arap olan erleri çözülmeye başlamıştır.⁸³

Bu suretle birinci mevzi tamamıyla boşaltılmıştı. İkinci mevzide de tutunmak şüpheli olduğu için, kuzeyde ilerleyen süvari birlikleri de Dicle Nehrine yaklaşmakta idiler. Bu durumda Irak komutanı, Tabyada bulunan 51.Tümeni “iki tabur noksan” kuzey batıya doğru taarruza geçirdi. Süvari Tugayının da çekilmeye başladığı bir sırada 51.Tümenin yaptığı mukabil taarruz düşman süvarisini uzaklaştırdığı gibi, düşman kuşatma kolunun yanına tesir yaparak onu durdurdu. Bu sırada bir düşman uçağı da hatlarımız üzerine düşürüldü.⁸⁴

Telefon hattı kesildiğinden Irak komutanı 45.Tümenin çekilmeğe başladığını bilmiyordu. İhtiyatta kalan 51.Tümenin iki taburunu bir batarya ile Cevat Bey emrinde Deriye grubunun yardımına gönderdi. Cevat Bey, Deriye mevziinden çekilenleri de toplayarak ilerleyen İngiliz kuvvetlerine taarruz etti ve düşmanı durdurdu.⁸⁵

2.2.2.2.2. Muharebenin İkinci Günü

Yapılacak olan muharebenin ikinci gününde Osmanlı ordusu düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre ordu 13’üncü ve 18’inci Kolordular şeklinde düzenlenmiştir. 13’üncü Kolordu’nun emri altında 35 ve 38’inci Tümenler, 45 ve 51’inci Tümenler ise diğer kolordunun emri altında hizmete girmiştir.

⁸³ Fahri Belen, “Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1915 Yılı Hareketleri”, 38.

⁸⁴ A.e.

⁸⁵ A.e.

Irak bölgesinin komutanı olarak göreve bulunan Albay Nurettin Bey 23 Kasım tarihinde Selman-ı Pak hattında harekete geçmiştir. Bu hareket daha sonra taarruza dönüşmüştür. Muharebenin ikinci gününde Türk kuvvetlerinden 51.Türk Tümeni 23 Kasım tarihinde kuzeyden yapılan yoğun bir saldırının üzerine İngiliz kuvvetleri yenilmiş ve dört bin kişinin üzerinde kayıplar vererek geri çekilmişlerdir.⁸⁶

2.2.2.2.3. Muharebenin Üçüncü Günü

Muharebenin ikinci gününde başlayan hareket üçüncü günde de sürmüştür. İngilizlerin kayıpların çok fazla olduğunu gören General Townshend, daha fazla olası kaybı önlemek adına bu hareketin ve saldırının artık devam etmemesinin uygun olacağını ön görmüştür. Bu doğrultudan hareketle İngiliz birliklerinin geri çekilmesi başlamıştır.⁸⁷

2.2.2.3. Kut'ül Amare Zaferi

General Townshend, Türk kuvvetlerinin Dicle nehrinin iki tarafında bulunduğunu öğrenerek, nehrin güney sahilinde gösteriş yapmaya karar verdi. 6'şar taburlu iki tümendenden ve çoğu Arap erlerinden kurulu olan Türk birliklerinin kalite ve moral bakımından da zayıf olduklarını kabul ederek kendi kuvvetlerini netice almaya kafi görüyordu. Taarruz planı şöyle idi: Nehir güneyinde bırakılan 16.Tugayın iki taburu buradaki Türk mevziine karşı gösteriş taarruzu yaparak, 18.Tugay, 3 batarya ve bir istihkam birliklerinden mürekkep olan General Fraay kolu, nehirle Suvada bataklığı arasındaki Türk kuvvetlerini taarruzla tesbit edecek, diğer kuvvetler (8 tabur, 4 batarya) General Delamin emrinde olarak bataklık kuzeyinden Türk mevziini kuşatacak ve süvari alayı da kuzey yanı koruyacak. Cephe taarruzuna memur edilen 18.Tugay 27 Eylül günü nehirle göl arasındaki, Türk mevziine 2,5 kilometre kadar yanaştı. Nehir güneyinde de büyük ordugahlar kurularak Türklerin dikkati buraya çekilmişti.⁸⁸

General Delamin, kendi emrinde olarak 16.Tugayın iki taburu ve iki batarya ile göl kuzeyindeki Türk mevziine cepheden taarruz etmek, General Hugton komutasında büyük kısmı ile(6 tabur, 2 topçu taburu ve istihkam bölüğü) Türk mevziini kuşatmak üzere kuvvetlerini hazırlık mevziinden harekete geçirdi. General Hugton'un kuşatma

⁸⁶ Zekeriya Türkmen, "Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi ve 101. Yılında Kut'ül Amare Zaferi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Mayıs-Haziran 2017 Cilt:116 Sayı: 228, 75.

⁸⁷ A.g.m., 75-76.

⁸⁸ Fahri Belen, "Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi; 1915 Yılı Hareketleri", 33.

kolu karanlıkta yanlış yol takip ederek İtabe gölü kuzeyine girmişti. Geriye dönerek vakit kaybetmemek için gölü dolaşarak Türk mevziinin gerilerine taarruz etmek uygun görüldü. Bu kol saat 07.30'da İtabe gölünün batı kenarına vardı. Süvari alayı da sağında bulunuyordu. Açılarak Türk mevzii gerisine doğru ilerleyen kol en sağındaki taburu ile gölün üç kilometre batısında münferit bir tepede bulunan Türk taburuna taarruz ederek saat 09.30'da bu tepeyi zaptetti. Bir subay ve 111 er esir edildi.⁸⁹

Nurettin Bey, 35.Tümenle Dicle güneyindeki ve 38.Tümenle de kuzeydeki mevzii tutmuştu. İngilizlerin nehir güneyinden yaptığı gösteriler 35.Tümeni burada tespit etti. Ancak; kuzeyde taarruz geliştikten sonra, 35.Tümenden bir alay alınarak ihtiyatla birlikte 5 taburluk bir kuvveti Haziri kalesi doğusunda topladı. Suvada gölü kuzeyinden çekilen iki tabur da gölün batısında bir mevzii tutmuştu. Bu kuvvetler güneye doğru sarkan İngiliz kuvvetlerini tutmaya muvaffak oldular. Dicle Nehrine üç kilometre yaklaşan İngiliz süvari alayı da seri ateşli bir Türk bataryasının ateşi ile dağıtılarak geri çekildi. Bir taraftan da Türk ihtiyat kuvvetleri mukabil taarruza geçmişlerdi. 28 Eylül akşamı düşman kuşatma kolu durdurulmuş ise de, elde ihtiyat kuvveti kalmadığı için, Irak Umum Komutanı Nurettin Bey, gece çekilmeye karar verdi ki, bu Irak'ta bozguna uğramadan yapılan ilk çekilme hareketi idi.⁹⁰

General Townshend kendisine kısa zamanda yardım geleceğine ve harekate devam edeceğine inandığı için geçici olarak Kutü'l Amare'de kaldı. Askerleri sekiz gün içinde 140 km geri çekilmişlerdi. Her ne kadar takipte olsa da, Nurettin Bey, Townshend'in çekilme hızına ayak uydurmak için gerekli hareket temposunu devam ettiremedi. Bunun başlıca nedeni mühimmat, ikmal maddeleri ve hayvan yeminin muharip birliklere ulaştırılmasını kapsayan lojistik sorunlardı. Albay Nurettin ve karargahı takip hareketi esnasında 18.Kolorduyla beraberdi ve Nurettin Bey 5 Aralık 1915'te Kutü'l- Amare'yi kuşatmaya başladı.⁹¹

Bu cephede 6.Orduya bağlı olarak görev yapan Tayyare Kıttaat Komutanlığı emrinde Alman ve Türk havacı personelden oluşan 2.Bölük tarafından 1916 yılı boyunca- Mart ayından Aralık sonuna kadar- düşürülen 14 İngiliz uçağının 2'si arızalanarak Dicle'ye düşmüş, 5'si piyade ve topçu ateşiyle, 7'si ise hava muharebesi sırasında düşürülmüştür. Dolayısıyla General Towshend tarafından Kut'a beklenen

⁸⁹ A.e.

⁹⁰ A.g.e., 34.

⁹¹ Figen Atabey, "Kutü'l Amare Kuşatması'na Giden Yolda Osmanlı'nın Selman-ı Pak Zaferi; Kutü'l Amare Zaferi, I. Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi" 183.

yardım, tüm girişimlere rağmen ulaştırılamamıştır. Bunun üzerinde İngilizler Dicle nehri üzerinden ve zırhlı bir gambotla Kut'a erzak ulaştırma teşebbüsüne giriştiler. 24-25 Nisan gecesı Felahiye mevzilerinden açtıkları şiddetli topçu ateşı himayesinde Julnar kuzeye hareket etti. Ancak bu teşebbüs, geminin kıyıya oturmasıyla sonuçlandı. İçindeki erzaka el konulan gemiye "Kendi Gelen" adı verildi.⁹²

Sonuçta General Towshend 26 Nisan 1916 tarihinde Kut'u teslim etmek üzere müzakere kapısı açmaya emir aldığını Halil Paşa'ya bildirecektir.⁹³

2.2.3. Suriye- Filistin Cephesi

Türk ordusunun savaştığı en önemli cephelerden biri Süveyş Kanalı, Sina-Filistin-Suriye Cephesidir. Bu cephenin açılmasında Osmanlı Devleti'nin müttefiki Almanya'nın büyük etkisi olduğu, Almanya'nın Süveyş Kanalı'nı ele geçirmek suretiyle İngiltere'nin Hindistan'la irtibatını keserek İngilizlerin Hindistan'dan getirecekleri askerlerle Avrupa cephesini takviye etmelerine engel olmak istediği anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin bu cephenin açılmasındaki amacı Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın söyledikleri çerçevesinde değerlendirildiğinde genel olarak Alman istekleriyle örtüştüğü, üstü örtülü bir şekilde Osmanlı Devleti'nin Mısır'ı ele geçirmeyi hedeflediği görülmektedir.⁹⁴

Bu cepheyi seferberlikten önce Adana, Halep, Suriye, Beyrut ve Hicaz vilayetleriyle Kudüs sancağı oluşturmuştur. Bu sırada 2. Ordu Müfettişliği (Adana ili dahil Suriye bölgesinde, ordu karargahı Şam'da) , 6.Kolordu Halep'te, 8. Kolordu Şam'da bulunmaktadır. Bağlı birlik olarak kolordularda birer süvari alayı ve astsubay örnek taburları, istihkam ve ulaştırma taburları ile telgraf bölükleri mevcuttur. Müfettişlik bölgesinde yer alan seyyar jandarma; merkezleri Halep, Şam ve Beyrut'ta bulunan birer alayla, Kudüs ve Mekke'deki birer taburdan oluşmuştur. Müfettişlik birliklerinin çoğu Adana-Halep-Şam-Der'a demir yolu boyunca konuşlanmıştır. Kıyıları zayıf kuvvetlerle tutulmuştur. Lübnan'da birkaç bölükten başka birlik bırakılmamıştır.⁹⁵

Seferberlik ilan edildikten sonra bölgede bulunan birlikler ve bu birliklerin konuş yerleriyle ilgili yapılan düzenlemelerde zaman zaman ihtiyaca göre değişiklik

⁹² A.g.m., 191.

⁹³ A.g.m., 192.

⁹⁴ "I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Cepheleri, Sina- Filistin- Suriye Cephesi", (İstanbul: Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı 2016), 224.

⁹⁵ A.g.e., 226.

yapılmıştır. 6 Eylül'de yapılan düzenlemeyle bölgeden sorumlu Suriye Genel Komutanlığı lağvedilerek yerine 4.Ordu Komutanlığı kurulmuş, komutanlığına Zeki Paşa atanmıştır. 8. Kolordu'dan başka Musul'da bulunan 12. Kolordu da bu ordu emrine verilmiştir.⁹⁶

2.2.3.1. I. Kanal ve Mısır Seferi

İngilizlerin 1 Kasım 1914'te Akabe'yi bombardımanı üzerine 4.Ordu bölgesinde fiilen harp başlamış ve bunu takiben ilk Kanal Seferi için ciddi hazırlıklar yapılmıştır. Öncelikle 8.Kolordu birliklerinin Kanal'ın batı yakasını geçerek oradaki Türk yanlısı Mısır halkını ayaklandırıp İngiliz kuvvetlerini iki ateş arasında bırakıp yok etmesi hedeflenmiştir. Mısır seferi için faaliyetler sürdürülürken Suriye savunması için de 7 Kasım'da 23.Tümenden 67.Piyade Alayı Cebelilübnan'ı işgal etmek üzere trenle Baalbek'e gönderilmiş, 8 Kasım'da 25. Ve 27. Tümenlerin depo taburları bir komuta altında Şam'da toplanmıştır. 11 Kasım'da Mısır seferi ile Suriye savunması görevi açık bir emirle birbirinden ayrılmıştır. 8.Kolordu doğrudan doğruya başkomutanlığa bağlanmıştır. Yine aynı gün 4.Kolordu'dan 10.Tümen'in Mısır Seferi'ni 8.Kolordu ile beraber yapacağı, bunun yerine 8.Kolordudan bir tümenin Suriye'de kalacağı bildirilmiştir.⁹⁷

Bu değişikliklerden sonra, 19 Kasım 1914'te Mısır Seferi projesi son şeklini almıştır. Mısır Seferi için özel bir kuruluş yapılmış ve bu kuruluşa göre 8.Kolordu 10 piyade taburu, 3 makineli tüfek bölüğü, 4 seri, 3 adi sahra bataryası, 1 seri 15'lik obüs bataryası ve 1 hecinsüvari alayından oluşmuştur. Yapılan yeni çöl kadrosuna göre büyük ağırlıklar kaldırılmış, her subayın 15 kilo eşyasını alması, taburlara yalnız hastalar için birer ikişer mahruti çadır bırakılması, adam başına 600 gram peksimet, 150 gram hurma, 9 gram çay, 4 kilo su, beygir başına 5 kilo arpa, 18 kilo su, deve başına 3 kilo arpa, 5 kilo su tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁸

Cephedeki durum kısa sürede Mısır ve Suriye'nin birbirinden ayrılmayacağını göstermiştir. Mısır Seferi'nin Suriye'nin taarruzi savunması olarak değerlendirilmiş ve bu doğrultuda önlemler alınmıştır. 4.Ordu Komutanı Zeki Paşa ile başkomutanlık arasında her iki görev arasında görüş ayrılığı meydana gelmiş ve bu nedenle 4.Ordu Komutanı Zeki Paşa'nın yerine Cemal Paşa atanmıştır. Başkomutanlığın 18 Kasım 1914

⁹⁶ A.e.

⁹⁷ A.g.e., 227.

⁹⁸ A.g.e., 228.

tarıhli emri ile Bahriye Nazırı Cemal Paşa Suriye ve Mısır Seferi'nin sorumluluklarını üzerine almış, 6 Aralık 1914'te Şam'a gelerek işe başlamıştır. Cemal Paşa 4.Ordu'nun kuvvetini yeterli görmeyerek kuvvet talebinde bulunmuştur. Başkomutanlık Tekirdağ'da bulunan 8.Tümeni de 4.Ordu emrine vermiştir. Bu tümen ancak 7 Şubat 1915'te Kudüs bölgesine ulaşmış, 10.Tümen ise Aralık ayı ortalarında Riyak, Maleka, Zahle çevresinde toplanmıştır.⁹⁹

Sağ Kol 27 Ocakta Kantara doğusuna varan müfreze, İngilizlerin çıkış yapması üzerine Kanal'ın 10 kilometre doğusuna çekilmişti. 2 Şubat gecesi tekrar ilerleyerek düşman 500 metre kadar yaklaştı. Gün ağıncı şiddetli bir muharebe başlayarak sağdaki bölükler dağıldılar. Düşmanın bir tabur ve bir bataryadan ibaret kuvvetle yaptığı kuşatma hareketi gönüllülerimizin yardımı ile tesirsiz kaldı. Akşama kadar süren muharebede müfreze üstün bir kuvveti karşısında tutmaya muvaffak oldu. Sol kol ise 2 Şubatta Kanala yaklaşan müfreze bir ateş muharebesinden sonra, on iki kilometre batıdaki Mebuk ordugahına döndü. Acıgölün güneyine gönderilen piyade bölüğü 2 Şubat gecesi Kanalın doğu kenarına yaklaştı. Kanala kum dökmeye başlarken muharebeye tutuştu. Sabah olunca gemilerin yan ateşlerinden kurtulmak için Şalof'un üç kilometre doğusundaki tepeye çekildi.¹⁰⁰

Sağ ve sol kanat bütün gücüyle taarruz etmiş olsalar da Kanal'ı geçmeyi başaramamışlardır. Geriye kalan birlikler ise çok zor bir şekilde Gazze-Birüssebi-Ma'an hattında toplanabilmişlerdir. Birinci Kanal Seferi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

2.2.3.2. II. Kanal Seferi

Türk ordusunun Seferi Kuvvetler Komutanlığına Alman Albay Von Kress atanmıştır. Von Kress'in emrine verilen kuvvet bir piyade tümeni (3.Tümen) ile Alman Paşa kolundan ve bağlı birliklerinden oluşmuştur. Birlik mevcudu 10.000 muharip olmak üzere 20.000 kişi kadardır. Bu harekatta Kanal'ı geçmek değil, doğu kıyısını ele geçirmek hedeflenmiştir. Ancak gerekli lojistik destek sağlanmadan Temmuz ayında yapılacak çöl hareketiyle bu hedefin gerçekleştirilemeyeceği kısa sürede anlaşılmıştır. Bu nedenle İngilizleri Mısır'da büyük kuvvetler bulundurmaya zorlayacak bir taciz hareketiyle yetinilmeye karar verilmiştir. Bu doğrultuda seferi kuvvetin öncüsü 16 Temmuz 1916'da Elariş'ten hareket etmiştir. Büyük kısmı iki koldan güçlkle ilerlemiş

⁹⁹ A.e.

¹⁰⁰ Fahri Belen, "Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi; 1915 Yılı Hareketleri", 75.

ve 4 Ağustos 1916'da Nomani Muharebesini gerçekleştirmiştir. İngilizler tahkimli bir mevzide savunma yapmış, cepheyi bir piyade tümeni, bir tugay ve iki piyade taburuyla tutmuşlardır. Seferi Kuvvet Komutanı Von Kress, İngilizleri bir piyade alayıyla güney kanadından kuşatmaya karar vermiştir. Kuşatma manevrası başlangıçta başarıyla uygulandıysa da İngiliz süvarisinin karşı taarruzları, kuşatma yapan kuvvetlerin ağır zayıat vermelerine neden olmuştur.¹⁰¹

2.2.3.3. Yıldırım Ordular Grubunun Oluşturulması

11 Mart 1917'de Birinci Gazze savunmasından hemen önce Bağdat İngilizler tarafından işgal edilmişti. Bağdat'ın Osmanlı idaresinden çıkışı Arap dünyasını İngilizler lehine çevirmiş, Arap isyancıların Osmanlı aleyhtarlığı kuvvet kazanmıştı. Ters esen rüzgarın durdurulması için şehrin geri alınması zaruri görünüyordu. Ayrıca, Irak'taki İngiliz üstünlüğü Suriye- Filistin cephesinin akıbetini belirleyici bir öneme sahip olabilirdi. Alman Başkomutanlığı Bağdat'ın tekrar alınmasını elzem görüyor, Türk Başkumandanlığına alınacak tedbirler için gerekli yardımı sağlayacağına söz veriyordu. Nihayet, Bağdat üzerine büyük bir saldırı için Yıldırım Orduları Grubu kurulmasına karar verilmiştir. Tasavvur edilen Yıldırım Orduları, Romanya, Galiçya ve Makedonya cephesinden dönen birliklerden oluşturulacak Halep'teki 7.Ordu ile Irak'taki 6.Ordu'dan müteşekkil bir ordular grubundan ibaret olacaktı. Daha sonra Von Kress'in komuta ettiği 8.Ordu'da Yıldırım Ordular Grubuna dahil edilmiştir.¹⁰²

Enver Paşa Filistin ziyareti sırasında Taarruz planını görüşmek için bütün ordu komutanlarıyla 24 Haziran 1917 tarihinde Halep'te bir toplantı yapmıştır. 2. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa'nın da katıldığı bu toplantıya Kafkas Ordular Grubu komutanı Ahmed İzzet Paşa, 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa ve 6.Ordu Komutanı Halil Paşa katılmıştır. Ordu komutanlarının dışında Türk Genelkurmayı'ndan Bronsart Von Schellendorf, Türk Genel Kurmayı ve Kafkas Orduları grubundan karargah subayları ile 3. ve 4.Ordu kurmay başkanları da toplantıda bulunmuşlardır. Halep toplantısından sonra Mustafa Kemal'e 7.Ordu Komutanlığı teklif edilmiş, o da bu teklifi kabul etmiştir.

¹⁰¹ "I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Cepheleeri, Sina- Filistin- Suriye Cephesi", 235.

¹⁰² Mithat Aydın, "Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin-Suriye Cephesinde Mustafa Kemal (Atatürk)", *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Savaş Tarihi Araştırmaları Uluslararası Kongresi*, I. Dünya Savaşı ve Mirası (Çanakkale: Çanakkale Valiliği Yayınları 2015), 305-306.

7.Ordu, 6.Ordu ile birlikte –daha sonra 8.Ordu da dahil olmuştur- Yıldırım ordularının ana unsurlarından biri idi.¹⁰³

Mustafa Kemal Paşa orduların komutasında Alman komutanların olmasından aslında hiç memnun değildi. Savaşın en başından beri Türk Ordusunun Alman subayların içinde bulunduğu komuta düzeninden ve onların emri altında bulunmaktan hoşnut değildi. Bu durumdan duyduğu rahatsızlığı Osmanlı Hariciye Nazırı'na da iletmiş ve Türk Başkumandanlığını suçlamıştır. Mustafa Kemal mevcut durum ve bunun doğrultusunda yapılması gerekenler hakkında Sadareti ve Türk Başkumandanlığını uyarmaya karar vermiştir. Bir rapor hazırlaması için III.Kolordu Komutanı İsmet Paşa'yı görevlendirmiş ve İsmet Paşa'nın kendisine hazırlayarak verdiği bu rapor metninde bazı düzenlemeler ve değişiklikler yaparak 20 Eylül 1917 tarihinde Halepten göndermiştir. Bu raporun ulaştığı yerler sırasıyla şöyledir: Talat Paşa, Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa. Raporundan 4 gün sonra yazdığı diğer raporda da bazı stratejik bilgilerin nasıl uygulanması gerektiği ve taraflar arasındaki (Alman- Türk ordusu güçleri) dengesiz duruma dikkat çekmiştir. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın yapmış olduğu bu son uyarı da dikkate alınmayınca; Mustafa Kemal Paşa kendi yerine “vekil” tayin ederek görevinden 6 Ekim 1917 tarihinde çekilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın yerine 7.Ordu Komutanlığı'na Fevzi (Çakmak) Paşa'ya verilmiştir.¹⁰⁴

2.2.3.4. İngilizlerin Suriye'yi Fethe Girişmesi

İngiliz kuvvetlerinin şiddetli saldırılarının yapılmaya başlanıldığı sıralarda Yıldırım Orduları Komutanlığı'na Liman Von Sanders gelmiştir. Bu görev atamasının olduğu zaman zarfında Mustafa Kemal Paşa Padişah Vahdettin ile bir araya gelmiş ve 7'nci Ordu Komutanlığı görevinin başına gelmeyi onaylamıştır. Daha sonra ise Halep'e gitmiştir.

General Allenby'nin büyük çaplı saldırı planı 16 Eylül 1918 tarihinde Araplar ile Albay T.E.Lawrence'ın Dera ile Umman arasındaki demiryolunu kesme akınlarıyla başlamıştır. İngiliz saldırı planına göre- ilkbahar ve yaz aylarındaki taarruz sahaları olan- Şeria ırmağı yakınlarından aldatma taarruzu yapıp denize yakın dar bir hat üzerinden Türk savunma hattını yarmaktı. Bu suretle delinen hattan geçirilecek olan

¹⁰³ A.g.m., 306-307.

¹⁰⁴ A.g.m., 309-311.

süvari birlikleriyle Türklerin ulaşımı kesilecek ve Türk kuvvetleri kuşatılacaktı. Türkler hava keşfi yapamadıkları için Allenby'nin saldırı sahasını tam olarak bilemiyorlardı. 18 Eylül de Mustafa Kemal, İngiliz ordusundan kaçan bir Hintliden saldırının hangi tarihte ve nereye yapılacağını öğrenmişti. Ancak uyarılarına kulak asan olmamıştı. Liman Paşa da Mustafa Kemal'i dikkate almamış, ancak hazırlıklı olmaktan zarar gelmeyeceği cevabını vermişti. İngilizler, Hintlinin söylediği gibi birkaç küçük çarpışmadan sonra asıl saldırılarını, denize bitişik 20 kilometrelik dar bir şerit üzerinden başlatmışlardır. Saldırı Türk ordusunun sağ kanadını oluşturan 8. Orduyu hedef almıştı. Bu saldırıya karşı koyamayan 8.Ordu dağılmış, çok geçmeden dağılan birlikler kuzeye çekilmişlerdi. Allenby piyade kuvvetlerini Türkleri takibe yollarken, süvarileriyle de Türklerin geri çekiliş yolunu kesmek için ileri sürmüştür. Bu arada etkili İngiliz bombardımanı Türklerin haberleşme bağlantılarını kesmişti. Liman Paşa bozgunun büyüklüğünü yirmi dört saat geçmeden anlamıştır. Açılan gedikten süvari hareketini başlatan İngilizler Liman Paşa'nın Nasıra'daki karargahını basıp neredeyse Liman Paşa ve bütün kurmayı esir edeceklerdi.¹⁰⁵

Nihayette, Türk ordusu her tarafta büyük kayıplar vererek dağılmaya başlamıştır. Mustafa Kemal sağ kanattaki yenilginin yayılmasını önlemek için dağılan kuvvetleri toplayıp Bisan'da İngilizleri ağır kayıpla püskürtmüştür. İngilizlerin duraksamasından yararlanarak, kuvvetlerine sağ ve sol kanattaki ordu kalıntılarıyla bağlantısını kesmeden Şeria ırmağı yönünde çekilme emri vermiştir. Böylece, Bisan'da düşmanı durdurup başarılı bir şekilde Şeria Irmağının doğusuna geçişi güvence altına alan Mustafa Kemal Paşa'nın 7.Ordusu eldeki tek güvenilir kuvvet olarak kalmıştı.¹⁰⁶

2.2.3.5. Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Mustafa Kemal Paşa

Allenby'nin taarruzu Ekim ayında da devam etmiş, bunun ilk sonuçlarından biri Ekim başlarında 4.Ordu'nun koruduğu Beyrut'un düşmesi olmuştur. Beyrut'un kaybını, 16 Ekim de Humus, 19 Ekim de Hama takip etmiştir. Nihayet, 23 Ekimden itibaren İngilizlerin Araplarla beraber Halep'e yapmış oldukları saldırılar birkaç defa püskürtülmüştür. Ancak İngilizler verdikleri kayıpları, Şam'dan getirdikleri kuvvetlerle takviye etmişlerdir. Mustafa Kemal, İngilizler ve Araplar karşısında hiç yenilmediği halde, şehirde kalmayı hiç güvenli bulmayarak ordusunu kuzeye çekmeyi gerekli

¹⁰⁵ A.g.m., 321-322.

¹⁰⁶ A.g.m., 322.

görmüş ve burada yeni bir savunma hattı teşkil edilmiştir. Halep'in düşüşü, Suriye'deki İngiliz taarruzunun da sona ermiş olduğu anlamına geliyordu.¹⁰⁷

İngilizlerin bütün kuvvetleriyle yapacakları taarruzları boşa çıkarmak için 7.Ordu Halep'te kalmayarak 25-26 Ekim gecesi Katma'ya çekilmiş ve Toros Dağları doğusunda savunmayı tasarlamıştır. Bu plan istenilen şekilde gerçekleştirilmiş, çekildikleri hatta kadar taarruz eden İngilizler geri atılmış, Türk kuvvetleriyle teması kesmeme kararı veren İngilizler Mütareke'nin başlamasına kadar hareketsiz kalmıştır.¹⁰⁸ Bu suretle Türk ordusu, İskenderun, Beylan, Dir Cemal, Telülrifat hattında kalmış ve çok geçmeden Antakya'ya da hakim olmuştur. Mustafa Kemal Paşa bu hattı, Misak-ı Milli sınırı olarak belirlemiştir.¹⁰⁹

İmzalanan Mondros Mütarekesi yurdun her yerinde yapılacak olan işgallerin alt tabakasını oluşturmuştu. Bu zaman zarfında 7'nci Ordu Komutanlığı görevinden Yıldırım Ordular Komutanlığına gelmiştir. Mondros Mütarekesinin imzalanmasının ardından Türk Milletinin "Kurtuluş Savaşı" da başlamış oluyordu.

2.2.4. Mondros Mütarekesinin İmzalanması

Birinci Dünya Harbi'nde Çanakkale Boğazını İngiltere ve Fransa geçememiş, Rusya ise gerekli yardımı alamadığı için savaştan çekilmek zorunda kalmıştı. Bu vaziyeti gören İttifak Devletleri savaşı kazanabileceklerini düşünürken ABD'nin İtilaf grubu yanında savaşa girmesi birçok şeyi değiştirdi. İngiltere ve ona destek veren müttefikleri ABD'nin de yardımlarıyla Alman işgalini bıraktı. İngiltere bir yandan da Anadolu topraklarının önlerine kadar yaklaştı. I. Dünya Harbi'nin seyri böylelikle İtilaf Devletleri lehine neticelenmiş oldu.

ABD başkanı Wilson 14 madde olan Wilson ilkelerini yayımladı. Buna göre yenilen devletler toprak ve tazminat vermek zorunda değillerdi. Herhangi bir sorun yaşanırsa bunlar barışçıl bir şekilde çözüme kavuşturulacaktı. Buna dayanarak İttifak devletleri ateşkes istediler. Osmanlı Devleti de 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak I. Dünya Harbi'nden ayrıldı.

Mondros Ateşkes Antlaşması hükümlerine göre Osmanlı orduları dağıtılmış, bütün demir yolları, limanlar İtilaf Devletleri denetimine verilmiş, hükümet

¹⁰⁷ A.g.m., 324.

¹⁰⁸ "I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Cepheleeri, Sina- Filistin- Suriye Cephesi", 246.

¹⁰⁹ Mithat Aydın, "Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin-Suriye Cephesinde Mustafa Kemal (Atatürk)", 324.

haberleşmesi dışındaki bütün haberleşme araçlarına el konulmuştu. Yedinci maddesine göre İtilaf Devletleri güvenliklerinden emin olmazsa istedikleri herhangi bir yeri işgal edebilecek, yirmi dördüncü maddesine göre de altı vilayet olarak bilinen Erzurum, Van, Elazığ, Diyarbakır, Sivas ve Bitlis bölgesinde herhangi bir olumsuz durum yaşanırsa, İtilaf Devletleri bu vilayetlerde belli bir noktayı zapt edebilecekti.¹¹⁰

Bu antlaşmaya genel olarak bakıldığında bu belge Osmanlı Devleti'ni yok etmeyi gösteren bir belge niteliğindedir. Bunu imzalayan Osmanlı Devleti kendi sonunu getirmiş fiilen sona bir devlet konumuna gelmiştir.

¹¹⁰ Zekeriya Türkmen, “30 Ekim 1918 Tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasına Göre Türk Ordusunun Kuruluş ve Kadrosuna Bir Bakış”, (*Ankara: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı:11, 2000), 619.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI VE ORDUNUN DURUMU

3.1. KUVAY-I MİLLİYE'DEN DÜZENLİ ORDUYA GEÇİŞ

İmzalanan mütarekeden sonra Anadolu'da yer yer işgaller başlamıştı. Yunan kuvvetlerinin İzmir'i işgalinden sonra Türk milleti kendi yerel örgütlenmesini oluşturdu. Bu yerel örgütlenme Kuvay-ı Milliye ismini almıştı. Bu direniş ilk zamanlarda bölgesel iken, kısa sürede bütün yurttta etkisini gösteren ulusal bir direniş halini almıştır.

Türk Milli Mücadelesini ateşleyen gelişme ise muhakkak İzmir'in Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmesi olmuştur. Yerel kuvvetler herhangi bir emir komuta zinciri şeklinde yönetilmemiş, kendi içerilerinde karar vererek işgallere karşı hareket etmişlerdi. İhtiyaçlarını bölgedeki halkın desteği yanı sıra arada bulunan askeri kuvvetlerin de yardımlarını almışlardır.

TBMM'nin açılışından sonra hükümet teşkil edilmiş; ardından birtakım kanunlar çıkartılmıştır. Bu çalışmalar sırasında en önemli konu ise ordunun yeniden düzenlenmesi meselesi idi. Haziran 1920'den itibaren Milli Müdafaa Vekaleti ile birlikte ordunun cephe taksimine göre düzenlenmesi konusunda çalışmalarda bulunan Erkan-ı Harbiye Umumiye Vekaleti(Genelkurmay Başkanlığı) Ekim 1920'ye gelindiğinde büyük ölçüde bunu gerçekleştirdi. Tarih olarak bunu belirtmek gerekirse düzenli ordu, Batı Cephesi Komutanlığının yeniden teşkilatlanması ile 9 Kasım 1920 tarihinde kuruluşunu tamamlamış oldu. Batı Cephesi kuzey ve güney olmak üzere ikiye bölünürken Doğu Cephesi, El-Cezire Cephesi, Güney Cephesi, Adana Cephesi, Merkez Ordusu olmak üzere 20 tümenenden oluşan bir ordu teşkil edilmiş oldu. Tümenlerin asker sayısı da 2500-3000 arası değişiyordu. Bu sayı Ankara Hükümetinin girişimleri ile kısa sürede artırıldı ve Yunan ordusu ile başa baş mücadele edebilecek sayıda bir ordu teşkil edildi.¹¹¹

Bu arada teşkil edilen düzenli ordunun emrine girmek istemeyen Kuvay-ı Milliye birlikleri de oldu. Kuvay-ı Milliye birlikleri başlangıçta ülkenin kurtuluşuna hizmet etmek amacıyla kurulmuşken kısa sürede başıbozukluktan ve kanun tanımazlıktan dolayı halktan zorla vergi alan kanunsuz eylemlerde bulunan birlikler haline geldiler. Hem bu tür eylemleri önlemek hem de TBMM Hükümeti'nin otoritesini tüm Anadolu'da hakim kılmak için düzenli ordunun ülkede otorite sağlaması gerekiyordu. Nitekim ilk Yunan işgalleri esnasında ülke için canla başla çalışarak

¹¹¹ “*Türk Tarihi İçinde Atatürk ve Cumhuriyet*”, (Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, 2009), 72.

önemli hizmetlerde bulunmuş olan birtakım Kuvay-ı Milliyeciler de düzenli ordunun emrine girmek istemedi. Hatta, Çerkez Ethem düzenli ordunun emrine girmek istemediği gibi Mustafa Kemal Paşa'ya karşı da cephe alacağını ilan etti. Çerkez Ethem ve Demirci Mehmet Efe ile bu sırada mücadele etmek durumunda kalan düzenli ordu birlikleri ülke genelinde ancak 1921 yılı Şubatına gelindiğinde hakimiyetlerini sağlamlaştırmış oldular.¹¹²

3.2. DOĞU CEPHESİ

3.2.1. Doğu Cephesi'nin Açılması ve Taarruz Hazırlıkları

Mondros Antlaşması maddelerine dayanarak Anadolu'da yer yer işgaller başlamış oluyordu. Türk ulusunun bağımsızlık yolunda mücadelesi başlamış ve bu mücadeleler sürerken 23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi açılmıştı. Meclisin varlık göstermesiyle Türkiye'nin temel adımları da belirmiş oluyordu. Antlaşmanın 24. Maddesi gereğince doğudaki 6 vilayet Ermeni hakimiyet alanında gösteriliyordu.¹¹³

TBMM Hükümeti kurulduğu ilk yıllarda birçok mücadelenin ortasında kalmıştı. Birçok ülke ile savaş durumunda bulunuyordu; İngiltere, Fransa, Yunanistan, İtalya, Ermenistan gibi devletlerle mücadele ve savaş durumunda olduğu için yardım alabileceği tek ülke Sovyetler Birliği'dir. Sovyet Rusya her zaman geleneksel bir politika izlemiş ve sıcak denizlere açılmayı, özellikle Akdeniz'e inmeyi istemiştir. Bunun için Osmanlı Devleti ile mücadele etmiş, ancak tam bir hakimiyet durumu söz konusu olmamıştır. O yüzden Sovyet Rusya bu bölgelerin kimsenin eline geçmesini istemiş ve ayrıca İngiltere'nin Kafkas bölgesindeki ve Boğazlardaki denetiminden oldukça rahatsız olmuştur. Bunlardan dolayıdır ki, TBMM Hükümeti ile uzlaşan bir görünüm sergilemiştir.

Mustafa Kemal ise daha en başından Sovyetlere karşı izlenmesi gereken politikayı şu şekilde belirlemişti: "Misak-ı Milli'nin belirlemiş olduğu Doğu sınırlarına, Sovyetler ile sadece uzlaşma yolu ile ulaşmak, onlardan para ve silah yardımı almak ancak ideolojik olarak etkilerine girmemek". Kısacası eskiden birbirine düşman durumunda bulunan iki devlet şimdi kendi hesapları doğrultusunda birbirine yaklaşıyordu.

¹¹² A.e.

¹¹³ Ömer Erden, "Türk-Ermeni İlişkileri Sürecinde Gümrü Müzakereleri (26 Kasım-2 Aralık 1920)", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:4 Sayı:3 2015, 95.

26 Nisan 1920’de Kazım Karabekir, kuvvetlerini sınıra sürmeye başladığını, 3 üncü Tümen’den bir alayı olası çıkarmaya karşı Karadeniz kıyılarında bırakacağını (ilkin böyle bir çıkarmayı beklemiyordu) Mustafa Kemal’e yazmıştır. Mustafa Kemal o günlerde meclisi bir oldubitti karşısında bırakmak istememektedir; dahası Sovyetlerle anlaşmak ve yardım sağlamak niyetindedir. 26 Nisan tarihi itibarıyla Sovyet Rusya Devlet Başkanına gönderilmekte olan mektuptan ve başka temas araçlarından sonuç almadan bir hareket yapılmasını istemediğini ve sınırın mutlaka Ankara’dan onay alındıktan sonra geçilmesini bildirdi.¹¹⁴

Mustafa Kemal Doğu Anadolu bölgesindeki üç yerin önemli olduğunu belirterek Sovyet hükümeti ile temaslara geçilmesini uygun gördü. Sovyet hükümeti ile gereken vakitte görüşülemeyince, Sovyet hükümeti Ermeniler ile bir anlaşmaya vardılar. Bundan hareketle Ankara Hükümetine Van ile Bitlis’i Ermeni himayesine bırakılmasının daha uygun olduğunu bildirdiler. Bunun üzerine daha önce imzalanan Brest Litovsk Antlaşması maddelerine göre bize iade edilen bu yerleri almak için harekete geçildi.

Sovyetler ile temaslar yapılmış, hatta cephane yardımı bile alınmıştır. Diplomatik temaslar yapılırken bağımsızlığa aykırı düşen hiçbir öneri kabul edilmemiştir.

Doğu Cephesi komutanı, taarruz zamanını 28 Eylül 1920 olarak saptadı. 8 Haziran 1920’de ilan edilmiş olan kısmi seferberlik sonucunda ordu kuvvetleri: 1422 subay, 17.069 er (14.268’i tüfekli ve 427’si kılıçlı), 204 makineli tüfek, 75 top ve çalışır durumda iki uçaktı. Savaş sırasında batıya göçmüş olanların bütünü dönmemiş olması, seferberlik çizelgelerinin yetiştirilememesi ve yerlerine gönderilememesi gibi nedenlerle çıkan aksaklıklar yüzünden düşünülen kuvvet sağlanamamıştı. Dört aşiret tugayı 5000-5500 insan arasındaydı. Trabzon’la batı kıyılarında 11.500 kişi civarında gönüllü müfreze bulunuyordu. 13 Haziran 1920 emrine (sonradan yapılan bazı değişikliklerle) göre 11’inci Tümen Sürbahan, Doğubeyazıt, Karaköse; 12’nci Tümen Mecingert, Zivin; 9’uncu Tümen Horasan, Bardız; 3’üncü Tümen Rize, Trabzon bölgelerinde yığınak yapmışlardı. Aşiret alayları Doğubeyazıt, Karaköse, Karakurt dolaylarındaydı.¹¹⁵

¹¹⁴ Celal Erikan, “*Kurtuluş Savaşı Tarihi*”, Ed. Rıdvan Akın (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), 156-157.

¹¹⁵ A.g.e., 161.

3.2.2. Kars ve Ardahan'ın Kurtarılması

20 Eylül 1920'de verilen emirle yapılan ilk saldırı, iki hedefle Kağızman-Selim-Göle çizgisini ele geçirmek amacıyla Karaorgan, Sarıkamış, Selim genel doğrultusunda, gece yapılan son tertip ertelemelerden sonra saat üçte başladı.

Sol kanadı Oltu Müfrezesi (8'inci Alay) ile korunan 9'uncu Kafkas Tümeni, Bardız ve Sarıkamış; 12'nci Tümen ise Karaorgan, Sarıkamış doğrultularında (bu iki tümen arasında cephe emrinde 36'ıncı Alay) saldırıya geçtiler. 11'inci Tümen, saldırının başlamasından sonra yığınak yerlerine aşiret alaylarının getirilmesinden sonra Iğdır üzerine ve doğusuna saldırıya geçeceklerdi. Sarıkamış üzerinde 4 katlık bir kuvvet üstünlüğü sağlanmıştı. Askeri aksilik şöyle oldu: Saldırıya geçilen yerlerde hızla ilerleniyordu; 9'uncu Tümen'in büyük kesimi de Paldum gediğine varmıştı. Tümenin komutanı Yarbay Halit (Gnl. Karsıalan), küçük bir birliğin başında tümeninden ayrı kalmıştı. Tümen Kurmay Başkanı öğleden sonra nasıl hareket edileceğini Cephe Kurmay Başkanı Albay Kazım (Orbay)'dan sordu. Aldığı karşılık şudur: 12'inci Tümen Handere'de taarruza kalktı; 9'uncu Tümen'in yapacağı saldırı bildirilecektir. Tümen böyle bir tereddüt sonucu ikindiye dek yerinde kaldı. O gün daha ileriye gidemedi. Bu, Ermeniler'in 29 Eylül'de Sarıkamış üzerinden çekilmelerine yol açtı. Ermeniler büyük bir direnme gösteremediklerinden 30 Eylül'e kadar Kötek- Selim- Göle çizgisine çekildiler. Kağızman'da alındı. Ama daha birinci sancak kurtarılmış değildi.¹¹⁶

Kazım Karabekir emri altında bulunan 9'uncu Tümeni Kars bölgesinden Gümrü hattına kadar ustaca bir şekilde mevzilendiler. Bu şekilde hareket edildiği için Kars ele geçirildi. Bu başarı sağlanmış olsa bile Ermeni kuvvetlerin tamamen ortadan kaldırılması mümkün olmadı. Kars ele geçirildikten sonraki zamanda ise Iğdır bölgesi de alınmıştı.

Her ne kadar Kars ve Iğdır bölgesi ele geçirilmiş olsa da Batum ile Ardahan Gürcistan egemenliği altındaydı. Sovyet Rusya ise bu bölgeyi kendi himayesine almak istiyordu. Bunun üzerine Gürcistan; Kazım Karabekir tarafından kendilerine yardım edilmesini talep etti. Bunun üzerine diplomatik görüşmeler yapıldı. Görüşmelerin yapıldığı sırada doğu bölgesindeki kuvvetlerimiz Ardahan'ın alınması için 22 Şubatta harekete geçtiler. Yapılan hareket başarılı geçmiş ve Ardahan bize dahil olmuştu.

¹¹⁶ A.g.e., 162.

3.2.3. Gümrü Antlaşmasının İmzalanması

Doğu cephesi TBMM'nin açmış olduğu ilk cephedir. Bunun en büyük sebebi ise Doğu Anadolu Bölgesi'nde Kazım Karabekir'e bağlı olan Doğu Ordusu (15.Kolordu)'nun olmasıdır. Bu ordu Osmanlı Devleti'nden kalan bir ordudur. Bu cephede Kazım Karabekir'in göstermiş olduğu başarılarından dolayı kendisine “Şark Fatihi” denilmiştir. Doğu Cephesi'nde Ermeniler ve Gürcüler ile savaşılmıştır.

Doğu Cephesi'nde Gümrü antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmanın içeriğinde sınırlar söz konusu olmuştu. Bu antlaşma imzalanırken Türk Milleti'nin bağımsızlığına aykırı düşecek hükümlerin asla kabul edilmemesi de en temel gaye olmuştu.

Gümrü Antlaşması 3 Aralık 1920 tarihinde TBMM ile Ermenistan arasında imzalanmıştır. Antlaşmaya göre Kars- Ardahan- Artvin Büyük Millet Meclisine bırakılacaktı. Böylece Doğu Anadolu'da Misak-ı Milli gerçekleşmişti. Çıldır Gölü ve Aras Nehri ise sınır kabul ediliyordu. Bu antlaşma ile Ermeniler Doğu Anadolu'daki emellerinden vazgeçmiş ve ayrıca Sevr Antlaşması'nın da uygulanamayacağı Ermeniler tarafından anlaşılmıştır.¹¹⁷

Mustafa Kemal burada “100 yıllık sorunu çözdük” diyerek 1915 Viyana Kongresinden beri gelen sorun olan Şark Sorununun bittiğini belirtmiştir.

Bu antlaşma ile Ermenistan TBMM'yi ilk tanıyan devlet olmuş ve Büyük Millet Meclisi kavramının geçtiği ilk belge ve Türkiye adının da geçmesi Gümrü Antlaşması'nda olmuştur. Bu antlaşma TBMM'nin imzaladığı ilk uluslararası belge olması bakımından da önemli bir yere sahiptir.

Doğu Cephesi Milli Mücadele döneminde açılan ilk cephe olduğu gibi kapanan da ilk cephe olmuştur.

3.3. GÜNEY CEPHESİ

Mondros Mütarekesinin maddelerine ters düşerek Musul, İskenderun ve Maraş bölgesi İngiliz işgaline uğraşmıştı. Ayrıca Fransızlar Antakya ve Adana civarını zapt etmişti. İngilizler ve Fransızlar daha sonradan anlaşarak Urfa, Maraş ve Suriye bölgesini Fransız kuvvetlerine devrettiler. Bunun neticesinde işgaller başlamış, bu cephe; milli mücadele kahramanları ortaya çıkarmış ve Ankara Antlaşması ile cephe kapanmıştır.

¹¹⁷ Ömer Erden, “Türk-Ermeni İlişkileri Sürecinde Gümrü Müzakereleri (26 Kasım-2 Aralık 1920)”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:4 Sayı:3 2015, 111.

3.3.1. Maraş, Antep ve Urfa Savunmaları

Antep, Urfa ve Maraş İngilizlerin elinden çıkmış ve Fransızların işgaline geçmişti ve burada bu bölgede Ermeni faaliyetleri de görülmüştü.

Ermeniler, artık bu kentlerde de devredeydiler. Fransız ordusuyla birlikte, Osmanlı tebaası olan Ermeniler, Müslümanlara karşı Fransa'nın yanında işgalin baş aktörü oluvermişlerdi. Jandarma gücü büyük ölçüde Fransızlar tarafından Ermenilere verilmişti. Zulüm ve baskı en üst düzeydeydi. Sivil halk ise, bu baskı ve yıldırma politikası karşısında kendi olanaklarıyla silaha sarıldı. Kendi içinden çıkardığı sivil önderlerle, namus ve onurunu savunma yoluna gitti. Ankara'da meclis açıldıktan sonra, ulusal kadro bu sivil direnişi cömertçe desteklemekten geri kalmadı.¹¹⁸

Mustafa Kemal; Anadolu'nun güneyinde yapılan bu işgallere kayıtsız kalmamış, Sivas Kongresinden sonra o bölgede mücadeleye komuta etmek üzere birtakım takma isimlerle kişiler atanmıştı. “Kozanoğlu Doğan Bey” takma isimle Binbaşı Kemal Bey Kuvay-ı Milliye Komutanı olmuştu. Bölgedeki işgal kuvvetlerini daha kolayca arındırmak için bölge doğu ve batı olarak iki kısma ayrılmış doğu kısma “Aydın oğlu Tufan Bey” diye bilinen Yüzbaşı Osman Bey, batı tarafa ise “Tekelioğlu Sinan Bey” olarak tanınan Yüzbaşı Ratıp Bey görevlendirilmişti. Ayrıca yerel direniş örgütü olarak bilinen Kuvay-ı Milliye'nin Maraş civarındaki yerlere Yörük Selim Bey olarak bilinen Yüzbaşı Selim ve Kılıç Ali Bey lakaplı Üsteğmen Asaf Bey gönderilmişti.

Maraş bölgesi 15 Eylül 1919 tarihinde yapılmış olan Suriye Antlaşmasından sonra işgal edildi. Maraş bölgesinde yaşayan insanlar Mustafa Kemal'in buyrukları doğrultusunda bir yandan mücadele için bir araya gelirken, diğer bir yandan da işgalleri protesto ediyorlardı. Bu protesto miting ve telgraflar yolu ile yapılıyordu. 10 Şubat 1920 tarihine kadar yapılan çarpışmaların sonunda Maraş'ı boşaltamayacağını anlayan Fransızlar şehri boşalttılar. Maraş'ın kurtuluşu, Milli Mücadele'de Fransızlara karşı halkın moralini yükseltti. Ayrıca burada Sütçü İmam gibi bir önder de ortaya çıkmıştı.

Bir imam olan ve aynı zamanda sütçülük de yapan Sütçü İmam, Fransız ordusunun içinde görev yapan ve Müslüman kadınlara sarkıntılık yapan askerlere karşı silahını çekmiş ve ateş etmiş; ardından da bağımsızlık fitilini ateşlemişti. Maraş halkının arasında büyük bir ün bırakmış bu ulusal kahraman, sonradan fitilini ateşlediğini bir

¹¹⁸ Kemal Arı, “*Türk Devrim Tarihi I*”, (İzmir: Zeus Kitabevi Yayınları, 2012), 352.

topun barutunun infilak etmesiyle yaşamını yitirmiş, ama o günden bu güne adını ve ününü hep yaşatmasını bilmişti.¹¹⁹

Türkler, Maraş'ı himayesine alınca, artık işgal altında bulunan Urfa'yı almak için mücadeleye girdiler. Buradaki kuvvetlerin başında Namık Bey olarak bilinen Yüzbaşı Ali Saip Bey bulunuyordu. Ali Saip Bey 7 Şubat 1920 tarihinde Fransızlardan şehri boşaltmasını istedi. Türkler ertesi gün yaklaşık olarak 3000 kişi ile şehre girdiler. Mustafa Kemal şehrin tamamen alınmasının imkansız olduğunu görünce 13.Kolordu'ya bağlı olan bir kuvveti acil olarak Urfa'ya gönderilmesinin gerekli olduğunu söyledi. Fransızlar ise o bölgenin dışından bekledikleri desteği alamayınca Urfa'yı 11 nisan gecesi boşaltmak durumunda kaldılar.

Şahin Bey, Antep savunmasının kuşkusuz en önemli sivil önderlerindendi. Bırakışmanın hemen ertesinde, anlaşma koşullarına aykırı olarak Fransızların Ermeni çetelerle Maraş, Urfa ve Antep'e girmeleri halkta büyük bir heyecan yaratmış; yapılan gösterilerle bu haksız işgal kınanmıştı. Ardından da halk, sonu ne olursa olsun işgale karşı direnme kararı almıştı. İzmir'in yanı sıra, güneydeki bu illerin işgal edilmesi büyük üzüntülere neden oluyor, yurdun her yanında işgale uğrayan yurt parçalarının işgalden arındırılınca kadar, uğraş verileceği üzerine yeminler ediliyordu. Bölgede oluşan ulusal güçler ve merkez kurul, bırakışma hükümlerine aykırı olarak önce İngilizlerin, ardında da Fransızların Antep'i haksız biçimde işgal etmesi karşısında, bu işgal durumuna karşı koymak için kimi önlemler aldı. Alınan bir kararla ulusal güçlerin başına Şahin Bey getirildi.¹²⁰

Aslında Şahin Bey, bir askerdi. Asıl adı Sait'ti. O, Fransız işgalcilerinin haksız tavırlarına karşı koymak, sivil halkı örgütlemek ve işgallere karşı durmak için gereken önlemleri almakla görevlendirilmişti. Onun başına geçtiği ulusal güçler artık, bir gölge gibi Fransız askerlerinin karşısına çıkıyor; erzak getiren, silah ve cephane taşıyan kolları basıyor, Fransız birliklerine karşı ani baskınlar gerçekleştiriyordu. Artık Antep, Fransız askerlerine dar gelmeye başlamıştı. Bu nedenle çevredeki diğer Fransız birliklerinden yardım istemek zorunda kalmışlardı. Bunun üzerine büyük bir Fransız gücü Antep'e hareket etti. Şahin Bey bunlara karşı durarak başında bulunan ulusal güçlerle, üç gün

¹¹⁹ A.g.e., 354.

¹²⁰ A.g.e., 354-355.

boyunca savaştı. Bu savaşın sonunda, çevresindeki güçler dağıtılmış, kendisi de Fransız askerlerinin süngüleri altında can vermişti. Bu sırada tarih 26 Mart 1920'ydı.¹²¹

Meclisin açılış çalışmalarının hızla sürdürüldüğü bir zaman da, Mustafa Kemal Paşa'nın başında bulunduğu ulusal kurul, Kılıç Ali Bey'i Fransız ve Ermeni işgalcilere karşı ulusal varlıklarını kendi istenç ve güçleriyle korumaya çalışan ulusal güçleri örgütlemek amacıyla bölgeye gönderdi.¹²²

Antep şehrinin savunulması yaklaşık olarak bir yıl sürmüş ve çok çetin şartlar altında gerçekleşmiştir. Bu savunma sırasında, savunmacıların ağır zayıatları ve en önemlisi yiyecek maddelerinin zamanla tükenmesi gibi durumlar yaşanmıştı. Kuvay-ı Milliye Komutanı olan Şefik Özdemir Bey'in yarma hücumlarının sonucunda Antep şehri kurtarıldı. Gösterdiği büyük mücadele için TBMM bu şehre "Gazi", Maraş şehrine de "Kahraman" unvanları layık görüldü.

Fransızlarla daha sonraki süreçte bir antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşma Ankara Antlaşmasıydı. Bu antlaşmanın hükümlerine göre sınırlarımız Fransızlar tarafından kabul ediliyor ve çatışmalara son veriliyordu. Bu başarının arkasında yerel güçler olarak bilinen Kuvay-ı Milliye ve onu yönlendiren başarılı komutanlar vardı.

Bu antlaşmanın sonunda Güney Cephesi'ndeki çatışmalar sona ermiş ve bu bölgedeki asker güçlerden diğer savaşlarda yararlanılmıştır. Böylelikle Mustafa Kemal, elinde bulunan mevcut bütün gücü Batı Cephesine aktarma imkanı buluyordu.

3.4. İÇ CEPHEDE MEYDANA GELEN GELİŞMELER

İç Cephe yeni Türk Devleti'nin kurulmasına ve milli direnişe tepki olarak çıkan ayaklanmaları kapsar. İç cephe, daha çok İç Anadolu'da konuşlandırılmış olan 3 üncü Kolordu mıntıkasıdır. TBMM'nin açılışından sonra teşkil edilen Merkez Ordusu tarafından iç cephede güvenlik sağlanmış; bu sırada ortaya çıkan Pontus, Yozgat ve Koçgiri ayaklanmaları bastırılarak düşmanla cephe hattında mücadele eden ordunun geri bölgeleri de güvenlik içine alınmış oldu.¹²³

¹²¹ A.g.e., 355-356.

¹²² A.g.e., 356.

¹²³ "Türk Tarihi İçinde Atatürk ve Cumhuriyet", 76.

3.5. BATI CEPHESİ

Milli Mücadele döneminde teşkil edilen cephelerin en önemlisi Batı Cephesi'dir. Yunanlara karşı Türk kuvvetlerinin asıl harekâtının cereyan ettiği ve kesin sonuçlu muharebelerin yapıldığı cephe Batı Cephesidir. Batı Cephesi'nde Yunanlılara karşı yürütülen mücadele, 15 Mayıs 1919'dan, 9 Eylül 1922'ye kadar 3 yıl, 3 ay 24 gün sürmüştür. Yunanlıların Batı Anadolu'yu istila amacıyla giriştikleri saldırılara önceleri yerli halk tarafından oluşturulan Kuva-yi Milliye birlikleri ile karşı çıkmış, daha sonra düzenli ordu birlikleri bu görevi devralmışlardır.¹²⁴

Bu dönemde Anadolu'nun nüfusu; çoğunluğu köylerde olmak üzere yaklaşık 10 milyon kadardır. Bu nüfusun, büyük çoğunluğunu da kadınlar oluşturuyordu. Balkan Harbinden itibaren neredeyse aralıksız cerayan eden savaşlar nedeniyle halkın hemen hemen hepsi askere gitmiş ve pek çoğu şehit düşmüştür. Anadolu'da tarım neredeyse bitmiş, halk iş gücü neredeyse kalmamış, Anadolu halkı aç ve perişan bir hale düşmüştür. Bu acı dolu sıkıntılı günlerde; Anadolu halkı cephe ikmali için yoğun çaba harcamıştır.

3.5.1. Birinci İnönü Savaşı, Çerkez Ethem Kuvvetlerinin Bastırılmasından Önceki Durum

Düzenli Ordu kurulması yönünde düşünceler dile getirildiğinde Çerkez Ethem buna şiddetle karşı çıkmıştır. Temel düşüncesi, düzenli ordunun kurulmasıyla, kendisinin ikinci planda kalacağıydı. Yeni askerler alınacaktı tamam... Ancak bir de, kendisine bağlı gezici güçler, düzenli hale getirilecekti. Bunun için temasların başladığı duyumları kulağına çalınıyor; örneğin İsmet Bey'in bu yönde yaptığı konuşmalar kardeşleri tarafından kendisine aktarılıyordu. Bir ara Fevzi Paşa çıkmış, “seyyar jandarma” kurulacağını açıklamıştı. Bununla düşünülen, büyük ölçüde, Çerkez Ethem ve onun gibi düzen dışı güçlerin, jandarma kadrosuna alınmasıydı. Yunan ordusu ise ilerliyordu. Adım adım köyler, kasabalar, kentler Yunan ordusunun ayakları altında eziliyor; yurt köşeleri bu zilletin altında kan ağlıyordu. Mustafa Kemal Paşa, bir yandan düzenli ordunun kurulması emrini vermiş ardından askere almalar, yeni birlikler oluşturmalar ve onları eğitmeler başlamıştı.¹²⁵

¹²⁴ A.e.

¹²⁵ Kemal Arı, “*Türk Devrim Tarihi I*”, 331.

Çerkez'in bu duruşu kimi zaman açıktan kimi zaman gizli kapaklı homurdanışı can sıkıyordu. Paşa, Yunan güçleriyle ciddi bir kapışma öncesinde, Anadolu'da yazgısal dönüşümün bu en duyarlı zamanında, Çerkez Ethem'in tavırlarının önemli bir sorun yaratabileceğini anlamıştı. Yapılacak şey artık belliydi: Çerkez Ethem'e bağlı gezici güçleri dağıtmak...

Çerkez Ethem ve kardeşleri Kütahya ile Gediz civarında bulunuyorlardı. Türk kuvvetleri ise Albay Refet Bey'in komutası altındaydı. Bu kuvvetlerden 23'üncü Tümen Dumlupınar bölgesinde, 2'nci Süvari Tümeni ise Afyon civarında durmaktaydılar.

İnönü muharebelerinde kuvvetlerin dağılımına gelince, Batı Cephesi'nin 11'inci Tümen'i İnönü mevziine doğru kaydırılmış, Polatlı'dan Er İkmal Alayı'nın Muharebe Taburu, Ankara'dan 4'üncü Tümen de aynı mevzilere yöneltilmiş idi. Bunların, 24.Tümenle birlikte kuvveti:12.368 insan(6060 tüfekli), 50 ağır makineli tüfek, 28 top idi. Güney cephesinden gönderilen 2'nci ve Ankara'dan yola çıkarılan 3'üncü Süvari Grupları muharebeye yetişemediklerinden hesaba dâhil edilmemiştir. Türk hareket planı ise, Ethem kuvvetlerini oyalarken İnönü mevzii ile Afyon- Afyon batısında Yunan ordusunu tutmak ve İnönü'nde karşı saldırıya geçmekti. Cephe komutanlarının anlaşarak vardıkları bu planı, yetiştireceği kuvvetlerle Genelkurmay tamamlayacaktı.¹²⁶

Ali Fuat Paşa'nın emriyle ordunun kuvvet çapıyla orantılı olarak keşfettirilmiş olan İnönü mevzii, İstanbul ve Bursa'dan gelen demiryolu ve yolları karşılayıcı bir yerdeydi. Sağda Sakarya Irmağı ile Bozsıradağlarına, solda Domaniç dağına dayanıyordu. Aşağı yukarı 30 km genişlikteydi; Gündüzbey- Üçşehitler tepesi- , Kanlısırt- Metristepe- Cesarettepe-Akpınar Batısı-, Bingazi tepesi- Zevvarettepe- Bozalan çizgisinden geçiyordu. Kimi yerlerde ancak boy çukuru derinliğindeki siperlerle yarı hazırlanmış bir mevzi diye kabul edilebilirdi. Savaşın başında düşman buraya Türk ordusundan daha yakın bulunuyordu. Söğüt ve Karaköy doğusundaki tepeler- Tilkiçtepe çizgisi genel ileri karakol çizgisi olarak tutulmaya elverişli idi.¹²⁷

Yunan kuvvetlerinin hızlı bir şekilde harekete geçtiği duyumu gelince İsmet Paşa ile Refet Bey kendi aralarında görüşmüşler, buna göre Çerkez Ethem'e karşı 61'inci Tümen'in mücadele edilmesi kabul edilmiştir.

¹²⁶ Celal Erikan, "Kurtuluş Savaşı Tarihi", 171-172.

¹²⁷ A.g.e., 172.

3.5.2. İnönü Mevzisindeki Vuruşmalar

I.İnönü Meydan Muharebesi düşman yakınında yerleşmek dolayısıyla, hemen bir tesadüf savaşı olarak başladı. 9 Ocak'ta 11'inci Tümen'in ilk gelen alayı güney kesimine sürülmüş; burada 4'üncü ve 11'inci Tümenler bölgeyi Kovalca'dan ikiye bölerek savunmaya başlamışlar, girme yapan kimi Yunan birliklerini karşı saldırılarla püskürtmüşlerdir. 11'inci Tümen'in sonradan gelen 127'nci Alayı güneye yedek olarak sürüldüğü gibi 174'üncü Alay da cephe yedeği olarak tutuldu. 10 Ocak 1921 günü, 4'üncü tümen 132'nci Alayın Ankara'dan, Er İkmal Alayı'nın Mürettep Taburu'nun Polatlı'dan 9/10 Ocak gecesi varışlarıyla durumun güven verici bir hale geldiği kabul ediliyordu.¹²⁸

10 Ocak sabahı hava oldukça kapalı ve sisliydi. 24'üncü Tümen sisin kalktığı zaman düşman kuvvetlerinin kendi taraflarına doğru ilerlediklerini fark etti. İlerleyen vakitlerde havanın düzelmesi üzerine düşman kuvvetlerin daha da yaklaşmış oldukları görüldü. 143'üncü Alay ise güney taraftan yetişmeye çalıştıysa da pek başarılı olunamadı. Geri çekinilmek durumunda kalındı.

Cephe Komutanı, 10 Ocak saat 12.40'ta 24'üncü Tümen'in çekilme raporunu aldı. Bu durumda mevziin yitirilen kesiminin geri alınma olanağı yoktu. Şimdiki haliyle tutulmasına çabalanması ise 4'üncü ve 11'inci Tümenlerin güneye, Kütahya üzerine atılmasıyla sonuçlanabilirdi. Bu yüzden İsmet (İnönü) sol kanadı çekme kararına vardı. Saat 13.10'da verdiği emirle 4'üncü ve 11'inci Tümenlerin Oklubalı, İnönü doğusundaki tepe arasında toplanma mevziilerine çekilmelerini buyurdu.¹²⁹

Ethem kuvvetlerinin belirli bir varlık gösterememiş olması, buna karşı örtme birliklerinin Nazıfpaşa dolayında, 4'üncü ve 11'inci Tümenlerin İnönü mevziinin güney kesiminde karşı saldırılara başvurarak gösterdikleri direnmeler 3'üncü Yunan Kolordu Komutanı'nı General Papulas'tan izin alarak çekilmeye itmişti.¹³⁰

Böylelikle 3'üncü Yunan Kolordusu, ileri harekate başlamış olduğu yere yani Dimboz- Aksu'ya, o çizgiye çekilmiş oluyordu. Bu Türk ordusunun ve İsmet Bey'in başarısıydı.

¹²⁸ A.e.

¹²⁹ A.e.

¹³⁰ A.g.e., 179.

3.5.3. Birinci İnönü Savaşının Sonucu

TBMM'nin açılmasının üzerinden dokuz ay geçmişti, ancak halihazırda bir anayasa yoktu. Mustafa Kemal'in kendisi tarafından hazırlanan bir örnek göz önünde bulundurularak bir anayasa hazırlandı. Bu anayasa 20 Ocak 1921 tarihinde kabul edildi. Bu anayasa Teşkilat-ı Esasiye adını taşıyordu. Bu anayasaya göre egemenlik hakkı millete aitti. Yasama ve yürütme TBMM'de toplanıyordu ve bu meclis için yapılacak seçimler iki sene de bir olacaktı.

Bu anayasaya genel olarak bakıldığında daha çok egemenlik ve devletin yönetim hususları hakkındaki konulara ağırlık verildiği görülür. Teşkilat-ı Esasiye'nin eksik kaldığı yerlerde ise Osmanlı Devleti'nin 1876 tarihli anayasasındaki hükümlere bakılacaktı.

Savaşın sonunda büyük bir başarı kazanılmış bu durum da beraberinde Londra Konferansının toplanmasını sağlamıştır. Yapılacak bu konferansa sadece Osmanlı Hükümeti'nden değil TBMM Hükümeti'nden de ilgili yetkililer çağırılmıştır. Bu konferansta biraz daha hafifletilmiş bir Sevr Antlaşması teklif edilince, TBMM Hükümeti'nin başında bulunan Bekir Sami Bey bunu onaylamadı. Londra'da sadece Fransa, İtalya ve İngiltere ile esirlerin karşılıklı olarak verilmesi hususunda bir antlaşma yapıldı, ancak yapılan bu anlaşma meclis tarafından tam olarak onaylanmayınca Bekir Sami Bey görevinden ayrıldı.

3.5.4. İkinci İnönü Savaşında Türk Ordusu

Yunan Ordusu Birinci İnönü Savaşı'nda mağlup olmuştu. Bu yenilginin telafisini gidermek için Yunan askeri gücü tekrardan harekete geçtiler. İnönü safhalarında yer yer gözüken bu Yunan askeri güçlerin amacı bir an önce zararlarını kapatmak, isteklerini kabul ettirmektir.

3'üncü Yunan tümenini yöneten komutan mevcut birlikleriyle beraber Bilecik civarında harekete geçtiler. Hareketlerinin sonucunda Gündüzbey bölgesi ve civarını zapt ettiler. Bu durum üzerine Türk kuvvetleri harekete geçti ve 61'inci Tümen kuvveti burayı tekrardan ele geçirdiler.

27 Mart günü gelişen askeri harekatlara gelince: Alınan haberlerden Pazaryeri-Bozüyük çizgisi güneyinde Yunan kuvveti bulunmadığı kanısına varıldığından, kuzeye kaydığı kabul edilen Yunan kolordusunun güney kanadına Albay Arif komutasında

11'inci, 4'üncü Piyade ve 3'üncü Süvari Tümenleriyle Uzunçam – Pazaryeri genel doğrultusunda yeni bir taarruza karar verildi. 4'üncü ve 7'nci Tümenlerin de katılmasıyla bu saldırı kuzeyden yapılmalıydı. Güneyde saat 10.00'da başlayan ve Ankara'nın da dikkatle izlediği bu saldırı sırasında birkaç kilometre ilerlenince iki düşman grubuna rastlandığından birlikler durduruldu. Cephe Komutanı'nın emri ile geriye, mevziye alındı.¹³¹

Kuzey kanatta 3'üncü yunan Tümeni 27 Mart saat 07.00'de saldırıya geçti. Kanlı çarpışmalar sonucunda durduruldu. Albay Halit, Cephe Komutanı'nın onayını almadan Kocaeli Grubu'nu sağ kanada koyarak saat 12.00'de saldırıya hazırlanılmasını istedi. Saldırıya, 1'nci Tümene bakılarak geçilecekti. Zaman geçtiği halde 1'nci Tümen'in ilerlediğini görmeyen Albay İzzettin (Çalışlar), 61'inci Tümeniyle harekete başladı. Öteki tümenlerin de saldırıya geçmelerine yol açtı. Bir sonuç alınamaması ve 40'ıncı Piyade Alayı'nın da bozularak gerilemesi üzerine birlikler eski mevzilerine çekildi.¹³²

3'üncü Yunan Tümeni Komutanı General Trikupis'in 28 Mart günü (savaşın üçüncü günü) sağ kanat birliklerimize karşı yapılan saldırılara koşturarak, uçakların koruması altında 10'uncu Tümen de Metristepe'ye doğru ilerledi. Bu savaşlarda düşman, 5 kilometre genişlik ve 4 kilometre derinlikte bir girme yapmayı başardı. İnönü sağ kanadındaki düşman girmesinin yarattığı bunalımı, 4'üncü Tümen'in önce bir bölüğünün koşar adımla, sonra bütünüyle yetişmesi önledi. 28 Mart gününün ilk saatlerinde yapılan bu saldırı ilerleme gösterdiyse de düşmanın karşı saldırıya geçişi ile geri atıldı. Tümeninde 27 Mart günkü savaşlarında Sağ Kanat Grubu da önemli kayıplara uğradıklarından taburlar ikişer bölük, alaylar ikişer tabur olarak yeniden düzenlendiler.¹³³

Albay İzzettin Bey Sağ Kanattan sorumlu bir komutandı. Emri altında ise 190'ıncı Alay bulunuyordu. İsmet Paşa'ya emri altında bulunan bu kuvvet ile bir gece yarısı taarruzunda bulunmak istediğini ifade etti. İsmet Paşa ise bunun yapılmasının doğru olmadığını, durumun vaziyetini anlamak için birkaç ufak birlikler ile kontrol hareketinin yapılmasının daha iyi olacağını ifade etti. Sağ kanat kısımda Kanlısirt etrafında düşman kuvvetlerden geriye kalan ufak çaplı kuvvetler bulunuyordu. İsmet

¹³¹ A.g.e., 196.

¹³² A.g.e., 197.

¹³³ A.g.e., 198.

Paşa'nın talimatıyla gönderilen ufak birlikler başarılı olamayınca Kanlısırt'a 1'inci ve 61'inci Tümenler harekete geçtiler. Bu hareket sonucu Türk kuvvetlerinin lehine sonuçlanırken, durumu ise İsmet Paşa Metristepe'den takip ediyordu.

1 ve 2 Nisan günleri yoğun takip baskısı görmeyen Yunan birlikleri rahatlıkla geri çekildiler. 3 Nisan'da süvari tümenlerimiz İnegöl yakınlarında 7'nci Yunan Tümeni'ne yetiştiler. İnegöllüler de ele geçirdikleri araçlarla düşmana saldırarak kimi kayıplara uğrattılar. 3-4 Nisan'da Genelkurmay, Yunanlıların tümüyle bozguna uğratılması olanağı varsa takibin sürdürülmesi ve gerekirse Afyonkarahisar'a yapılacak harekattan büsbütün vazgeçilmesi yolundaki düşüncesini İsmet İnönü'den sordu. Olumsuz bir cevap aldı. Gerçekten, Yunan tümenleri 4 Mart 1921'de ilk çıktıkları Dimboz-Aksu çizgisine vardılar. 23 Mart'ta başlayan harekât sona ermişti.¹³⁴

Mustafa Kemal bu savaşın sonucunda İsmet İnönü'ye: "Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makus talihini de yendiniz." demiştir. Bu savaşın sonucunda TBMM'ye, Mustafa Kemal'e ve Düzenli Ordu ile İsmet Paşa'ya olan güven artmıştır. İtalya Anadolu topraklarından Konya, Muğla ve Antalya çevresini boşaltmaya başlamış, Fransa ise tıpkı İtalya gibi çekilmeye başlamış ve Zonguldak'taki askerlerini geri çekmiş, o bölgeyi boşaltmıştır. Bu bize şunu gösteriyordu ki, artık İtilaf Devletleri Anadolu üzerindeki birtakım plan ve isteklerinden vazgeçmeye başlamıştı.

3.5.5. Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri

İsmet İnönü komutasındaki Düzenli Ordu Yunanlılara karşı İnönü Savaşlarında önemli başarılar elde etmişti. Türk Ordusu 1 Nisan'da II. İnönü Savaşı'nı kazanmıştı ancak 15 Nisan'a kadar çatışmalar devam etti. Türk Ordusu düşmanın savaş alanını terk etmesini beklemedi ve Yunanlıların izini sürerek takip etti. Bu da Aslıhanlar-Dumlupınar taarruzunun yapılması ile neticelendi. Bu savaşta başarısız olundu ancak şu da anlaşılmış oldu: "Türk ordusu henüz taarruz gücüne ulaşmamıştır ve bir müddet daha beklemek gerekir." Bu mantık da böylelikle ortaya çıkmış oldu.

3.5.5.1. Aslıhanlar Savaşı

Refet Paşa olası bir saldırının önüne geçmek için Aslıhanlar bölgesinin güney tarafındaki yerlerin savunulmasına ağırlık verdi. Alınan duyumlara göre Yunanlıların

¹³⁴ A.g.e., 203.

Aslıhanlar bölgesinin kuzeyine yerleşme içerisinde oldukları öğrenilince 4'üncü ve 11'inci Tümenler ile Dumlupınar yönüne doğru bir taarruz yapılmasına karar verildi.

Yunan kuvvetleri 10 Nisan gününde Aslıhanlar bölgesinden bir saldırı başlattı. 4'üncü Tümenimiz burada zorlanırken, onun tarafına gelen 8'inci Tümen saldırıya katıldı. Yine de istenilen sonuç gerçekleşemedi.

8 Nisan- 11 Nisan arasında şiddetli bir şekilde muharebe yapıldıysa da istenilen sonuç elde edilemedi. Bunun neticesinde ise Türk Ordusu altındaki kuvvetlerimiz Dumlupınar mevziilerine doğru hareket etti. Dumlupınar mevziisinde gerçekleşecek bir taarruz için hazırlanıyorlardı.¹³⁵

3.5.5.2. Dumlupınar Savaşı

II. İnönü muharebesinden mağlup olan Yunan kuvvetleri Uşak bölgesini terk etmeye başladılar. Kütahya'nın civarında 1'inci, 2'nci ve 11'inci Tümenler mevcut vaziyetlerini almışlardı. Refet Paşa Yunan kuvvetlerine Aslıhanlar bölgesinin etrafında bu kuvvetlerle saldırı. Ancak Yunan kuvvetleri bu saldırıyı durdurarak biraz vakit kazanabildiler. Bu süre içerisinde Türk kuvvetlerinin de mevcut durumlarını korumaları için birkaç kuvvet daha katılmıştı.

Türk Ordusuna katılan bu kuvvetler 57, 23 ve 41'inci Tümenler ile 11'inci ve 24'üncü Tümenlerdi.

Her ne kadar kuvvetlerimize destekler gelse de Refet Paşa'nın emri altında hareketlerinde pek de istenilen sonuç elde edilmedi. Yunan kuvvetleri Dumlupınar'da mevcut konumlarını korumaya devam ettiler.¹³⁶

3.5.6. Kütahya- Eskişehir Muharebeleri

İkinci İnönü Savaşından sonra başarıya ulaşamayan Yunan kuvvetleri Uşak bölgesinin güneyine doğru harekete geçmiştir. Yunan kuvvetleri Türk kuvvetlerinin bulunduğu İnönü-Kütahya-Döğer hattının güney tarafından harekete geçmiş ve

¹³⁵ (Nutuk- Londra Konferansı ve İkinci İnönü Zaferi Yunan Ordusu'nun Genel Taarruz Planında Göze Çarpan Bir Yanılma" http://www.kho.edu.tr/hakkinda/harbiyeli_ataturk/nutuk/12/10.html, 2020.

¹³⁶ A.e.

Seyitgazi yönüne doğru ilerleyerek yeterli donanıma sahip olmayan Türk kuvvetlerinin kendileriyle mücadele etmelerine sebep olmuşlardır.¹³⁷

Yunan 3'üncü Kolordu kuvvetlerinin Bursa ve Kütahya yönündeki ilerlemeleri 8 Temmuz 1921'de başlamış ve 14 Temmuz ile 18 Temmuz 1921 tarihlerinde Yunan kuvvetlerinin Nasuhçal'daki Türk kuvvetine yaptığı saldırı oldukça sarsıtıcı bir şekilde yaşanmıştır. Bu bölgede yaşanan savaşlarda Yunan kuvvetlerinin Türk kuvvetlerine göre daha güçlü bir durumda olduğu fark edilince Yunan kuvvetlerinin oyalanılmasına karar verilmiştir.¹³⁸

Düşman ileri hareketine devam ederek 20/21 Temmuz'da bütün cephede birliklerimizle temasa geldi. 20 Temmuz akşam durumuna göre iki Yunan tümeni kuzeye ilerleyerek Eskişehir ve güneyi kesimine yanaşmış, böylece, Eskişehir bölgesinde kuzeydekilerle birlikte beş tümen toplanmış bulunuyordu. Bu duruma göre düşman cephesinin orta kesiminde bir boşluk meydana gelmiş ve bizim için pek uygun bir durum hasıl olmuştu. Bu durumdan faydalanılarak Eskişehir bölgesinde toplanmış bulunan beş tümenlik düşman kuvvetine bir taarruz yapılması mümkün ve pek uygun olacaktı. Cephe Komutanlığınca toplanan dokuz tümenle Eskişehir bölgesinde toplanmış bulunan beş tümenlik düşman kuvvetine bir taarruz yapılması mümkün ve pek uygun olacaktı. Cephe Komutanlığınca toplanan dokuz tümenle Eskişehir istikametinde düşünülen bu taarruz 21 Temmuz'da yapıldı.¹³⁹

Türk kuvvetlerinin Eskişehir bölgesine doğru başlattığı 21 Temmuz tarihli taarruz istenildiği gibi giderken, daha sonraki vakitlerde Yunan kuvvetleri üstün geldi. Yunan ordusunun bu başarısı ve güney bölgeden ilerlemeleri üzerine Türk kuvvetleri bulundukları yerleri bırakarak geri çekildiler. Eskişehir Savaşı da böylelikle istenilen neticeyi verememişti.

Batı Cephesi Komutanı İsmet İnönü mevcut durumu Mustafa Kemal'e bildirir. Mustafa Kemal ise İsmet İnönü'ye ordularını Sakarya'nın doğusuna çekmesinin daha uygun olduğunu bildirince İsmet İnönü ordularını Sakarya'nın doğusuna çeker. Böylece Türk Ordusu Ankara Polatlı'ya kadar gelir. Sakarya'nın batı bölgesi boşaltılmış olur.¹⁴⁰

¹³⁷ Hüsnü Özlü, "İstiklal Savaşı'nda Sakarya Meydan Muharebesi'nde Mürettep Kolordunun Askeri Harekati", Ankara ATAD (*Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*), Sayı:32 2000, 74.

¹³⁸ A.e.

¹³⁹ İsmet Görgülü, "On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922 Balkan- Birinci Dünya ve İstiklal Harbi", 361.

¹⁴⁰ Hüsnü Özlü, "İstiklal Savaşı'nda Sakarya Meydan Muharebesi'nde Mürettep Kolordunun Askeri Harekati", 75.

21 Temmuz 1921 tarihinde başlamış olan Eskişehir Muharebesi, Batı Cephesindeki Türk Ordusu birliklerinin Sakarya'nın doğusuna çekilmesi üzerine 25 Temmuz 1921 tarihinde sona erdi.

Yunan kuvvetlerinin Eskişehir'i işgal edip Ankara istikametinde ilerlemesi, ordumuzun da geri çekilmek durumunda kalması yurdun her bir yerinde derin bir hüznün havasının doğmasına neden oldu. Meclisin Kayseri'ye taşınma konusu da gündeme geldi.¹⁴¹

Bu olumsuzluklar yaşanırken Ankara'da 15 Temmuz 1921 tarihinde Maarif Kongresi toplandı. Kongrenin toplanması Türk devletinin eğitime ne kadar önem verdiğini, ne kadar eğitime yatırım yaptığını gösterir. Mustafa Kemal 500 öğretmenle Ankara'da yatırım yaptı ve "Türk milleti süngüsüyle kazandığı zaferi, aklıyla kazanmadığı sürece tam muzaffer olamaz" diyerek eğitime verdiği önemi ortaya koymuştur.

Mustafa Kemal muharebeden sonra Mecliste kürsüye çıkmış ve şu konuşmayı yapmıştır: "Efendiler, bizim bu yenilgimiz, taktiksel bir yenilgidir. Biz taktik gereği yenildik, yani bu sahte ricattır. Biz çekilirken, bir noktadaki düşmanı her yere dağıttık. Bu süre içerisinde düşmanı yorduk ve yıprattık, bu süre içerisinde orduya zaman kazandırdık. Bu bir zaman kazanmadır, taktiktir. Sakarya'ya kadar geldik, Sakarya nehrini dağla bir siper yaptık: doğusu güçlü batısı elden çıkmış ama şimdilik bu durum. Siz buna rağmen Kayseri'ye mi gitmek istiyorsunuz? İsterseniz Diyarbakır'a gidin, ben tek başıma kalsam, Elmadağına çıkar, Kuvay-ı Milliye'yi kurar, düşmanla savaşa devam ederim." demiştir.

Türk Ordusu bu savaşın neticesinden sonra tekrardan düzenlenmiştir. 5 Ağustos 1921'de başkomutanlık yetkileri Mustafa Kemal'e verilmiştir. Başkomutanlık merkezi olarak Ankara belirlenmiştir. Genelkurmay başkanı olarak Fevzi Paşa görevlendirilmiş, Batı Cephesi komutanlığına ise İsmet Paşa getirilmiştir.¹⁴²

¹⁴¹ Mehmet Kayıran, "Tekalif-i Milliye Emirleri ve Uygulanışı", *Ankara Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:5 Sayı:15 Temmuz 1989, 645.

¹⁴² Hüsnü Özlü, "İstiklal Savaşı'nda Sakarya Meydan Muharebesi'nde Mürettep Kolordunun Askeri Harekati", 75.

3.5.7. Tekalif-i Milliye Emirleri

Mustafa Kemal başkomutan unvanı ile Tekalif-i Milliye yasalarını çıkardı. Bu Tekalif-i Milliye yasalarının ilan edilmesi ile topyekün bir savaş ve seferberlik ilan edildi. Bu emirler ile Türk ulusu elindeki bütün imkanları Türk ordusunun kısa bir süre içerisinde yapılacak savaşa hazır olması için kullanmıştı.¹⁴³

Bu emirlerin daha kısa bir zamanda uygulanabilmesi amacıyla her ilçede komisyonlar kurulmuş, herkes elindeki yiyeceklerin yüzde kırk oranını vermiş, hemen hemen her bir aile birer adet çamaşır, çarık gibi ihtiyaçları karşılamakla sorumlu olmuştur. Türk Ordusu savaş sırasında kullanabilsin diye sahibi olmayan mallar onun hizmetine bırakılmıştır. Ayrıca halk elinde bulunan ve savaş esnasında kullanabileceği silah ve ona benzer araçlar en kısa sürede ordunun hizmetine verilecekti.

Türk halkı imkansızlıklarına rağmen büyük bir fedakarlık göstermiş, Tekalif-i Milliye emirleri ile ellerindeki bütün imkanlarını ordusunun yeniden tam bir şekilde savaşa hazır olması için kullanmış, ülkesinin tam bağımsız bir duruma gelmesi için topyekün bir şekilde mücadeleye başlamıştır.

3.5.8. Sakarya Meydan Muharebesi

Mustafa Kemal; başkomutanlık yasası ile birlikte Erzurum'da 8 Temmuz'da askerlik mesleğini bıraktığı tarihten sonra 5 Ağustos 1921'de yaklaşık 2 yıl sonra askerlik mesleğine geri dönmüştü.

Bu dönemde Milli Savunma Bakanı Fevzi Çakmak, Batı Cephesi Komutanı Genelkurmay Başkanı İsmet İnönü'yü. Mustafa Kemal'in başkomutanlık yasasıyla beraber daha sonra birçok değişiklik yapılmış ve İsmet Paşa'nın istifasıyla beraber, Fevzi Çakmak Genelkurmay başkanı olmuş, kendisinin yerine de Milli Savunma Bakanı olarak Refet Bele getirilmişti.

Sakarya Savaşı'nı biz bu çalışmada Mangal Dağı Muharebesi, Beylikköprü Muharebeleri, Türbe Tepe ve Gedikli Muharebeleri olarak üç kısımda inceleyeceğiz.

3.5.8.1. Mangal Dağı Muharebesi

Sakarya doğusunda Mürettep Grupla 12'nci Grup bulunmaktaydı. Başlangıçta burada bulunan 1'inci Grup Haymana'ya kaydırılmıştı. Sakarya'dan Mangal Dağı'na

¹⁴³ Mehmet Kayıran, “Tekalif-i Milliye Emirleri ve Uygulanışı”, 649.

kadar olan cephe, batıdan itibaren, 4, 3 ve 2'nci Gruplar tarafından tutulmuştu. Geride dört tümen cephe emrinde ihtiyatta idi. 3'üncü Süvari Tümeni daha doğuda, cephe emrinde ihtiyatta idi. 3'üncü Süvari Tümeni daha doğuda, 5'inci Süvari grubu ise güneyde, düşmanın gerisinde idi. Düşmanın kuzeyde birçok tümen bıraktığı vaktinde öğrenilemediği için Sakarya boyunca fazla kuvvet bırakılmıştı. Düşman Mangal Dağı'nın daha doğusundan kuşatma yapmaya çalışırsa; Mangal Dağı miğfer yapılarak düşmanın batı yanından taarruz yapılacaktı. Bu karar, cepheyi daha fazla uzatmamak düşüncesiyle alınmıştı.¹⁴⁴

Mangal Dağı bölgesini savunmakla görevlendirilen 5'inci Tümen 3 alayı ileri savunma bölgesinde olmak üzere tertiplenmişti. Arazinin öneminin farkında olan Yunanlılar 23 Ağustos sabahı erken saatlerde Mangal Dağı'na taarruza geçti. Başlangıçta büyük ölçüde başarılı olamadıysa da öğleye doğru değişen hava şartları, şiddetli yağmur, mevzilerimize doğru esen fırtına güçlükle yapılabilen kıta intikallerimizi sınırlandırdı, hatta dondurdu ve bu bölgede yapılan savunma ateşlerimizi etkisiz bıraktı. Bu durumdan faydalanan 1'nci Yunan tümeni kolaylıkla 5'inci Türk Tümeninin mevzisine 1 km kadar yaklaştı. Ancak etkili Türk savunma ateşleri karşısında durdu. Saat 17.00'de 5'inci Tümen birlikleri karşıdan gelen yağmurun ve şiddetini artıran fırtınanın da etkisiyle görüş ve atış imkanlarını tamamen kaybetti. Bu sırada 1'nci Yunan Tümeni, Mangal Dağı mevzisinin batı kanadı ile beraber doğu kanadına da taarruza başladı. Hava şartlarından da faydalanan bu Yunan tümeni saat 21.30'a kadar taarruzlarına devam etti.¹⁴⁵

2'nci Grup komutanı (Alb. Selahattin Adil) Batı Cephesi komutanlığına yazmış olduğu raporda emrinde bulunan 5'inci Tümeni bir alayla daha takviye imkanının olmadığını belirtmiştir. Ayrıca yazmış olduğu bu raporunda 24 Ağustos tarihinde düşman kuvvetlerin Mangal Dağı'na yapacağı taarruzlar karşısında oldukça fazla zayıat vereceklerinden bütün sorumluluğun kendisine ait olduğunu bildirerek Mangal Dağı mevzisinin terk edilmesi gerektiğine karar vermiş ve bunu da Komutanlığa bildirmiştir.

Batı Cephesi Komutanı 2'nci Gruba şu ihtarda bulundu:

¹⁴⁴ “Kurtuluş Savaşı'nda Sakarya Meydan Muharebesi Anıtlar ve Şehitlikleri”, (Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları 2007), 40.

¹⁴⁵ A.g.e., 43-44.

“Namus görevini yapmayan birliklerin suçları bağışlamak haddimiz değildir. Mangal Dağı’nın terkine sebep olan hadise nedir? Bundan sorumlu olan hangi görev ve komutanlardır?”¹⁴⁶

Mangal Dağı’nın savunulması amacıyla gösterilen çalışmaların yeterli ve gerektiği gibi olmadığı sebebiyle Cephe Komutanı 5’inci Tümen komutanını geçici olarak görevden almıştır. Ve bu olaya Mustafa Kemal Paşa tepkisiz kalmamış ve bütün birlikleri uyarmıştır.

Mustafa Kemal Türk Ordusunun her zaman diğer düşman kuvvetlerden daha üstün olduğunu, Anadolu’nun her yerinde işgallerin devam etmekte olduğundan fedakarlık ve gayret gösterilmesinin gerekli olduğunu ifade etti. Bu emrin 5’inci Tümene de iletilmesini ve iletildiği haberinin de kendisine bildirilmesini istedi.

Yapılan tüm çabalara rağmen Türk kuvvetlerinin Mangal Dağı’ndaki saldırısı pek bir sonuç veremedi. İki haftayı aşkın süredir uğraşıldı ve en sonunda 10 Eylül’de 3’üncü Süvari Tümeni bu bölgeyi himayelerine aldılar.

3.5.8.2. Beylikköprü Muharebeleri

Yunanlılar Mangal Dağı bölgesindeki artık son koz olarak adlandırılabilir imkânları kullanmak için hazırlıklar yapmaya başlamışlardı. Polatlı’nın güneybatı istikametine düşen Beylikköprü’den saldırıya geçtiler. Aynı sırada saldırılar devam ederken 3’üncü Yunan Kolordusu’nun 7’nci Tümeni de gece yarısı Sakarya Irmağı’nı geçti.

Yunanlılar Beylikköprü’nün doğu kesimini tutmakta olan 143’üncü Alayı ani bir saldırı ile geçerek 7’nci Tümenini Beylikköprü’nün doğu bölgesine yerleştirdi.

Yunanlıların Beylikköprü doğusuna geçtiği saptanınca, 1’inci Süvari Tümeni, Ankara doğrultusunu örtmek üzere yerinde bırakıldı. 17’nci Tümen cephesinde iki süvari bölüğü bırakılarak Atdüşenkırma kesiminde toplanmaya başladı. 17’nci Tümen’in mevzisinde bırakılan iki süvari bölüğü de emrine verilen 41’inci Tümen, Çengeller’den demiryoluna kadar Sakarya’yı örtmekle ve ayrıca düşmanın Polatlı doğrultusunda ilerlemesi halinde, Çobanözü(Şabanözü) – Poyraz köyü arasındaki sırtları tutmakla görevlendirildi.¹⁴⁷

¹⁴⁶ A.g.e., 45.

¹⁴⁷ A.g.e., 47-48.

1'inci Tümen, 3'üncü ve 5'inci Alayları ile Çekirdeksiz ve Ezineli üzerinden; 48'inci Alay ve 11'inci Tümen Karahamzalı, İçciler ve Tırnaksız- Beştepeler üzerinden taarruza geçtiler. 11'inci Tümen taarruz müfrezesi saat 18.30 sıralarında ancak 1'inci Tümenle birlikte taarruz durumuna gelebildi. Devam ettirilen taarruzla, 7'nci Tümenin Beylikköprü'yü doğuya geçen birlikleri tutunmaya çalıştıkları hattan Beylikköprüyü hemen doğudan örten sırtlar hattına atıldılar. Havanın kararması üzerine taarruzun ertesi sabah devamına karar verildi. Fakat saat 19.30 'da Cephe Komutanlığının “ Gece de saldırı sürdürülecek ve Yunanlar yeni destek almadan Sakarya'nın batısına atılacaktır!” emri üzerine tekrarlanan taarruzla buradan da atıldı. Yalnız muharebe ve irtibat güçlükleri gece karanlığı ve birliklerin birbirine karışmaları yüzünden, Yunanların Beylikköprü doğusundaki Höyükler çizgisinde tutunmasına engel olunamadı.¹⁴⁸

3.5.8.3. Türbetepe ve Gedikli Muharebeleri

Sakarya Bölgesinde 25 Ağustos 1921 tarihinde Yunan kuvvetlerinin elinde bulundurdıkları Türbetepe'nin geri alınması için yapılan savaşa Türbetepe-Gedikli Muharebeleri ismi verilmiştir.¹⁴⁹

25 Ağustos 1921 tarihinde Türk kuvvetlerinden 7'nci Tümen Türbe Tepeyi müdafaa için o bölgede bulunuyordu. Burada Yunan kuvvetlerinin saldırısına uğradılar. Bu bölgedeki mücadeleyi devam ettirmek için Türbe Tepe'nin geri taraflarına kuvvetlerimiz yönlendirildi.

Bu zaman zarfında 7'nci Tümen İncirli bölgesine doğru gerilerken 27'nci Alay ise Karapınar bölgesine geldi. Türbe Tepe'nin savunmasız ve boş olduğunu gören Yunan kuvvetleri sabahın ilk saatlerinde burayı ele geçirdi.

Karapınar bölgesine ulaşmış olan ve mevcut vaziyetlerini kuran 57 ve 7'nci Tümenler Gedikli bölgesinden yoğun bir saldırıya başladılar. Yunan kuvvetleri bu saldırılar karşısında öğlen saatlerinde ele geçirdikleri Türbe Tepe'ye doğru geri gitmeye başladılar. Tümenlerimiz akşam altı sularında burayı zapt ettiler. Yunan kuvvetleri kendi vaziyetlerini düzeltince Bahçecik yönüne doğru harekete geçtiler. 5'inci Tümen ile diğer kuvvetlerin de desteğiyle beraber Yunan kuvvetlerinin yoğun çatışması

¹⁴⁸ A.g.e., 48.

¹⁴⁹ Hüsnü Özlü, “Harp Raporları Işığında Sakarya Meydan Muharebesi'nin Askeri Açısından Genel Değerlendirmesi”, (Ankara: III. Ulusal Sakarya Zaferi ve Haymana Sempozyumu, Ankara Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayın No:51, 2015), 131.

sonlandırıldı. Bu durum üzerine Yunan kuvvetleri Bahçecik yönünün güney tarafına doğru geriledi.¹⁵⁰

26 Ağustosta her ne kadar düşman kuvvetler Türk ordusunu güney kısımdan ele geçirmek istedilerse de yoğun bir mücadele edilerek iç kısımlara kadar giremediler. Türbetepe yeniden Yunanlılara geçince Başkomutan Mustafa Kemal önemli emrini vermiştir: “Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça terk olunamaz. Onun için küçük, büyük her birlik bulunduğu mevziden atılabilir. Fakat, küçük, büyük her birlik ilk durabildiğı noktada yeniden düşmana cephe kurup savaşa devam eder. Yanındaki birliğin çekilmeye mecbur olduğunu gören birlikler ona tabi olamaz. Bulunduğı mevzide sonuna kadar dayanmaya ve karşı koymaya mecburdur.”

Yunan ordusu o bölgede yoğun bir çatışmaya hazırlanırken her zaman ki gibi Türk Ordusunun mücadelesi ile karşı karşıya kaldılar. 27 Ağustos tarihinden sonra ise düşman kuvvetlerini tüm yurttan göndermek için hazırlıklara başlanılmıştı.

3.5.9. Büyük Taarruz (Başkomutanlık Meydan Muharebesi)

3.5.9.1. Büyük Taarruz Öncesi Yapılan Hazırlıklar

Büyük Taarruz öncesinde ordunun yeniden teşkili kapsamında Batı ve Güney Cephesi komutanlıkları kurularak ve 1’inci ordunun teşkili ile ilgili çalışmalar başlatılmış ve ordu yeniden yapılandırılmıştır. Batı Cephesi’nde bulunan birliklerin, Batı Cephesi Komutanlığı emrinde iki ordu halinde düzenlenmesinin uygun görüldüğü hakkında Başkomutan Mustafa Kemal Paşa’nın Müdafaa-i Milliye Vekaleti’ne gönderdiği 18 Kasım 1921 tarihli yazıda; “Batı Cephesi’nde bulunan birliklerin Batı Cephesi Komutanlığı emrinde olarak iki ordu halinde düzenlenmesi ve idare edilmesinin uygun görüldüğü, menzil hizmetlerinin Cephe Komutanlığı tarafından yürütüleceğı, 2.Ordu’nun komutanlığına Ferik Yakup Şevki Paşa’nın tayin edildiğı, 2. Ordu Karargahı’nın Batı Cephesi tarafından Milli Savunma Bakanlığı ile muhabere edilerek kurulacağı” bildirilmiştir. Batı Cephesi Komutanlığı’nın kuruluşunda 19 Kasım 1921 tarihli başkomutanlık emriyle bir değişiklik yapılmış iki ordu; 3’üncü Kolordu ve Kocaeli Grubu halinde teşkil edilmiştir. Buna göre; 1’inci Ordu kuruluşuna; 1’inci, 4’üncü Kolordularla 5’inci Süvari Kolordusu, bağımsız 6’ncı ve 14’üncü Piyade

¹⁵⁰ “Kurtuluş Savaşı’nda Sakarya Meydan Muharebesi Anıtlar ve Şehitlikleri”, 51.

Tümenleri, 2'nci Ordu kuruluşuna da; 2'nci Kolordu, bağımsız 8'inci, 16'ncı ve 17'nci Piyade Tümenleriyle, 1'nci Süvari Tümeni dahil edilmiştir.¹⁵¹

Batı Cephesi Komutanlığı, Sakarya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, Eskişehir- Afyon hattına kadar çekilen Yunan ordusuna karşı, genel taarruza geçebilmek için hazırlıklara imkan verecek ve gereğinde bu hazırlıkları boşa çıkarmayı hedef tutacak, Yunan taarruzlarını kıracak şekilde, birliklerine savunma düzenleri aldırıştır. Kuruluşunu henüz tamamlamış olan 1'inci Ordu Komutanlığı 14 Ekim 1921'de Batı Cephesi birliklerinin sorumluluk bölgeleri şöyle tespit edilmiştir:

Kuzeyden itibaren, İznik- Porsuk Çayı arasında kalan Sakarya kesiminde tertiplenmiş bulunan Kocaeli Grubu ile Beylikahır-Kaymaz- Kaymaz güney hattında savunma için düzenlenen 3'üncü Kolordu ana hattı, Mustafabey Çiftliği-Osmaniye-Bozan- Ahırköy çizgisidir.

Körhasan batısı- Belpınar ve güneyi hattında berkitme yapan 4.Kolordu'nun kuzeyindeki 3'üncü Kolordu ve ara hattı Arapören- Aktaşköy çizgisidir.

4'üncü Kolordunun, Emirdağ batısında yerleşen 1'inci Kolordu ara hattı; Akin-Bardakçı-Kadıkuyusu-Kırkpınar çizgisidir. 1'inci Kolorduyla 1'inci Ordu, (2'nci Kolordu, 8 ve 6.Tümenlerle, 5'inci Süvari Kolordusu) ara hattı; Kazuçuran- Bavurdu-Küçükbalhan- Çaykışla çizgisidir.¹⁵²

Mustafa Kemal'in başında bulunduğu bu taarruz hareketinde kuvvetlerin başına Genelkurmay Başkanı olarak Fevzi Paşa görevlendirilmiş, Batı Cephesi Komutanlığı görevini ise İsmet Paşa üstlenmiştir. 1'inci Ordu'nun başına Nurettin Paşa, 2'nci Orduya ise Yakup Şevki Paşa komutan olarak görevlendirilmiş, Süvari Kolordusuna da Fahrettin Paşa getirilmiştir. Büyük Taarruz'un nasıl yapılması sorusuna öneriler gerektiği için bütün komutan toplanmış ve onların da görüşleri alınmıştır. Bundan sonraki süreçte ise Batı Cephesi bünyesinde bulunan bütün kuvvetlere "taarruza hazırlık" buyruğu iletilmiştir.

3.5.9.2. Büyük Taarruz Harekatı

26 Ağustos sabahı düşman mevzilerini döğen topçu ateşiyle Türk'ün Büyük Taarruzu başladı. Düşman neye uğradığını şaşırmişti. Çünkü Türk'ün taarruzu hiç

¹⁵¹ Zekeriya Türkmen, "Türk İstiklal Savaşında Büyük Taarruz", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sy 380, (İstanbul 2018), 17-18.

¹⁵² A.g.m., 18.

beklemediği bir zamanda ve hiç beklemediği bir yerden başlamıştı. Kurtuluşun, Türklüğün bekasının ve Anadolu'nun düşman çizmesinden kurtarılmasının tek yolunun bu taarruz olduğunu anlamış ve inanmış olan Türk askerinin taarruzları karşısında Yunanlılar tutunamadı. 26 Ağustos günü Yunan ilk mevzileri ele geçirdi. 27 Ağustos'ta Türk kuvvetleri düşmanı önüne katarak Sincanlı ve Afyon ovalarına indiler. Afyon kurtarıldı. 27 Ağustos 1922 tarihinde Afyon'un ele geçirilmesi dolayısıyla Başkomutan Mustafa Kemal, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın 1. Ordu Komutanlığı'na yazdığı tebrik şu şekildedir: "Birinci Ordu Kumandanı Nurettin Paşa Hazretlerine:

Muvaffakiyyet-i devletlerini kemal-i samimiyetle tebrik ederiz. Tevali edecek her safha harekatda bu tebrikatımızı mütemadiyen tekrar fırsatına malik olmamıza mutmainiz."¹⁵³

Afyon'un kurtarılması ordumuz için her ne kadar moral olduysa da hala yurt savunulmasına devam edilmesi gerekliydi. Vatanın kurtulması için mücadelenin bırakılmamasını Milli Savunma Bakanlığı'nın 27 Ağustos 1922 tarihli yazısından da anlamaktayız:

"Nusret ve inayet-i Rabbaniyye'ye ve ruhaniyyet-i cenab-ı Peygamberi'ye istinad eden Ordumuz, müstevii ve hain düşman ordusuyla muharebeye başlamıştır. Muharebe muvaffakiyyetle devam etmektedir.

Fedakar halkımızın bi-l-umum kumandan ve zabitanla efradımızın ve me'murinimizin şimdiye kadar masruf gayret ve faaliyetinin müsmir netayici inayet-i Hakk'la inşallah kariben elde edilecektir. İstihlas-ı vatanımız ve istihsal-i namus ve hürriyetimiz uğrunda çarpışan Ordumuzun takviyesine ma'tuf her bir umurun süratle ifa ve intacı için yine memurin-i mülkiyye ile el ele vererek geceli ve gündüzlü çalışılmasını ve kemal-i huşu ve hulusla Nusret-i İleyha'nın tazarru edilmesini talep ve rica eylerim. Musa Kazım"¹⁵⁴

Darmadağınık olmuş Yunanlılar 27-28 Ağustos günleri Sincanlı Ovası'ndaki tepelerde tekrar savunmaya geçmek istedilerse de Dumlupınar- Uşak doğrultusunda canlarını kurtarmak için kaçan Yunanlıların büyük kısmı güneyden 1'inci Ordu,

¹⁵³ "Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi", (Ankara: Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, 2015), 115.

¹⁵⁴ A.g.e., 121.

kuzeyden de 2'nci Ordu birliklerinin tazyiki sonucu Aslıhanlar bölgesinde sıkıştırıldı ve kuşatıldı.¹⁵⁵ Bunlar yaşanırken Batı Cephesi'ndeki ordumuzun lojistik hizmetlerin ne şekilde yürütülmesi gerektiğine dair bir yazı gönderilmiştir:

“ Erkan-ı Harbiyye Riyaset-i Saniyesine- Telefon

1. Ordularımızın şimale ricat eden düşmanı yakından takib ve tazyik için ilerlemişlerdir. Yakında bir de neticeli Dumlupınar muharebesine intizar olunabilir.
2. İşgal olunan menatıkda külliyetli mevadd-ı iaşe ve teçhizat-ı harbiyye iğtinam olundu. Maa-haza orduların geriden iaşesi emin bir suretde tanzim olunmak esastır.
3. Şimdiki halde her iki ordu için baş tevzi mahalli Çobanlar olacaktır. Hatt Karahisar'a kadar temdid olunursa Karahisar'da bil'ahire de hatt üzerinde olmak üzere daha şimalde başmenzil noktası te'sisi lazımdır. Birinci Ordu şimdiden Karahisar'da bir nokta güşad etti.
4. Çay- Şuhud, Kumrallı- Efesultan, Çay -Aziziye ve Özbekmen menzil hatlarında çalışan vesait-i nakliyyenin ve bi-l-hassa otomobil bölüklerinin Çobanlar-Afyon- Balmahmud hattında çalıştırılması münasib olur. Bu hususda ordular erkan-ı harbiyye-reis-i sanileriyle irtibadda bulunmalıdır.
5. Birinci Ordunun Şuhud, Efesultan, Dadak anbarlarında bulunan mevadd-ı iaşe ve mühimmatın Savran'a naki olunması Orduca emr olunmuştur.
6. Geriden celb olunacak ceb-hane ve mevadd-ı iaşe ise artık Çobanlara tevcih olunmalıdır.
7. Karargahın Hey'et-i Umumiyyesiyle burada toplanması muvafık olur. Fakat bunun için evvel emirde balada söylenen işlerin tanzim olunması, telgraf hututunun tesisi lazımdır.
8. Haftalık parası ihtiyaç nisbetinde Vilayetlere ve Ordulara tevzi edilecektir.
9. Yeni gelen otomobiller için bir an evvel şoför tedariki ile Karahisar'a gönderilmesi münasib olur efendim.

Garb Cebhesi Erkan-ı Harbiyye Reisi Asım”¹⁵⁶

¹⁵⁵ İsmet Görgülü; “On Yıllık Harbin Kadrosu(1912-1922) Balkan- Birinci Dünya ve İstiklal Harbî”, 380-381.

¹⁵⁶ “Askeri Tarih Belgeleri Dergisi Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi”, (Ankara: Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, 2015), 160.

30 Ağustos tarihinde Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın idaresindeki kuvvetlerimiz, Zafertepe'den yönetiliyordu. Bu savaşta Yunan Ordusu Uşak taraflarına doğru gerilemeye başlamıştı. Türk Ordusu bu tarihte en büyük zaferini kazanmıştı.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa 1 Eylül 1922 tarihinde Batı Cephesi Komutanlığı'na yayınladığı emir şu şekildedir:

“ Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları!

Afyonkarahisar- Dumlupınar Büyük Meydan Muharebesi'nde zalim ve mağrur bir ordunun anasır-ı asliyyesini inanılmayacak kadar az bir zamanda imha ettiniz. Büyük ve necib milletimizin fedakarlıklarına layık olduğunuzu ispat ediyorsunuz. Sahibimiz olan büyük Türk milleti istikbalinden emin olmaya haklıdır. Muharebe meydanlarındaki maharet ve fedakarlıklarınızı yakından müşahade ve takib ediyorum. Milletimizin hakkınızdaki takdiratına delalet etmek vazifemi mütevaliyen ve mütemadiyen ifa edeceğim.

Başkumandanlığa teklifatda bulunulmasını Cephe Kumandanlığına emrettim.

Bütün arkadaşlarımın Anadolu'da daha başka meydan muharebeleri verileceğini nazar-ı dikkate alarak ilerlemesini ve herkesin kuva-yı akliyyesini ve menabi-i celadet ve hamiyetini müsabaka ile ibzale devam eylesin taleb ederim.

Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!”¹⁵⁷

Mustafa Kemal'in verdiği bu emirle Türk Ordusu bütün kuvvetiyle Yunan ordusunu takibe almış ve Yunan Ordusu artık çekilmeye başlamıştı. Türk Ordusu İzmir yönündeki bu takibini sekiz gün boyunca devam ettirmiş ve 9 Eylül'de İzmir'de başarılı bir şekilde Batı Anadolu bölgesinin tüm düşman kuvvetlerinden temizlendiğini ilan etmiştir.

¹⁵⁷ A.g.e., 291.

SONUÇ

Sultan II. Abdülhamit tahta geçtiğinde I. Meşrutiyet ilan edilmiş, Kanuni Esasi yürürlüğe girmiş, ancak kısa bir süre sonra savaş patlak vermişti. Bu savaş 1877 ve 1878 yıllarında Rusya ile yapılan savaştı. Osmanlı; yapılan bu harpte büyük yenilgi almış, toprak kayıpları yaşamıştı. Bu savaş Osmanlı Devleti'nin dağılmasını hızlandırmıştı. Ardından yaşanan Trablusgarp Savaşı'yla toprak kayıpları devam etmiş, Kuzey Afrika'daki son toprak da kaybedilmişti.

Trablusgarp Savaşı'nın olduğu sıralarda Balkan Savaşı patlak vermişti. Balkan Savaşları'nda Osmanlı büyük toprak kaybı yaşamış, Batı Trakya'yı kaybetmiş, sadece Edirne'yi büyük bir çatışma olmadan geri alabildi. Ancak bu savaşta artık Türk Ordusu'nda ve askere alma uygulamalarında büyük değişiklikler yapılmasını zorunlu kılmıştı. Balkan Savaşları Osmanlı'nın Avrupa'da artık hasta adam olarak tanınmasına sebep olmuş, Osmanlı'nın eski gücünün olmadığını gözler önüne sermişti.

1914 yılında I. Dünya Savaşı tüm dünyada büyük tesirler yaratmış, Osmanlı Devleti de kaybettiği yerleri geri almak maksadıyla bu savaşa girmişti. I. Dünya Savaşı'nda üç savunma cephesinde savaşılmış, Mustafa Kemal'in üstün dehası ve askeri yeteneği sayesinde Çanakkale Cephesinde büyük bir zafer kazanılmıştı. I. Dünya Savaşı sonunda Mondros Mütarekesi imzalanmış, bu mütareke ile Osmanlı fiilen etkisiz bırakılmış, Anadolu'da yapılan işgallere de zemin hazırlamıştı. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkesi sonrası Türk'ün son yurdu Anadolu, emperyalistlerin işgaline uğradı. Öyle ki; İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ve Yunanlılar Şark Meselesini sonuçlandırmak üzere harekete geçtiler. 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal eden Yunanlılar, tarihler 1921 Ocak ayını gösterdiğinde; Bilecik ve çevresi topraklarına ulaştılar. Özellikle İngilizlerin destek ve yardımını da alan düşman kuvvetleri, Eskişehir üzerinden Ankara'ya yürüyeceklerdi. Böylece Türk Milleti Sevr'i kabul edecekti.

Ancak emperyalistler umduklarını bulamadılar. Mustafa Kemal Paşa'nın "Milli İntibah" şeklinde ifade ettiği Türk milletindeki uyanış, işgal güçlerini büyük bir bozguna uğratacaktı. "Ya İstiklal, Ya Ölüm" parolası üzerine, bütün ulus göreve koşmuş, toprağını, vatanını savunmak için silaha sarılmıştır. Türk İstiklal Harbi ya da Kurtuluş Savaşı olarak adlandırdığımız bu savaşta Türk ordusuna başkomutanlık yapan Mustafa Kemal Paşa ile Anadolu halkının özverisi yadsınamazdı. Cephelerde sadece silah, tüfek ve toplara ihtiyaç olmamış, yiyecek, kıyafet ve çamaşır gibi gereksinimler

de ortaya çıkmıştı. Yapılan yazışmalardan da bunların temininin istenildiği de görülmüştür.

Türk tarihi içerisinde her zaman ordu önemli olmuş ve yapılan tüm yeniliklerin başlangıcı hep askeri alanda yapılmıştır. Kurtuluş Savaşı'nda da ordu her zaman ön planda olduğundan dolayı savaştaki tüm olumsuz durumlara rağmen Türk Ordusu her zaman savaşa hazır hale getirilmiş ve tüm imkanlar onun için kullanılmıştır.

Kurtuluş Savaşından başarılı bir şekilde çıkılıp, tam bağımsız bir hale gelmemizde hiç şüphe yok ki Mustafa Kemal, İsmet İnönü gibi komutanların rolü oldukça önemlidir. Hazırladıkları ustaca taarruz planları, ordunun sevk ve idaresindeki önemli hareketler bu savaşın kazanılmasında oldukça önemli bir yere sahiptir.

EKLER

KAYNAKÇA

- Acun, E. (1989). Atatürk ve Çanakkale Muharebeleri Türk ve dünya askerlik tarihindeki yeri. *T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yıllığı*, IV, 155-159.
- Akyüz, D. (2011). *I. Balkan Savaşı'nda Siper Savaşı ve I. Çatalca Muharebesi*. İstanbul: Balkan Savaşları Paneli 131-135, Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü.
- Arı, K. (2012). *Türk devrim tarihi I*. İzmir: Zeus Kitabevi Yayınları.
- Askeri tarih belgeleri dergisi Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi*. (2015). Ankara: Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları.
- Atabey, F. (2016). *Kut'ül Amare kuşatmasına giden yolda Osmanlı'nın Selman-ı Pak Zaferi; Kut'ül Amare Zaferi I. Dünya Savaşı'nda Irak cephesi*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Aydın, M. (2015). Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin- Suriye cephesinde Mustafa Kemal Atatürk. *Savaş Tarihi Araştırmaları Uluslararası Kongresi*, 303-329, 100. Yılında I. Dünya Savaşı ve Mirası, Çanakkale: Çanakkale Valiliği Yayınları.
- Aydın, M. (2016). Çanakkale Savaşı'nda kara muharebeleri. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 29, 47-63.
- Aytepe, O. (2000). Çanakkale Savaşı bibliyografyası. *Atatürk Yolu Dergisi*, 7(25), 1-72.
- Belen, F. (1964). *Birinci Cihan harbinde Türk Harbi; 1915 yılı hareketleri*. 2. Cilt, Ankara: Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi*. (1978). Ankara: TC Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Harp Tarihi Yayınları.
- Bolat, M. (2014). I. Meşrutiyetten I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti dış politikasının genel bir değerlendirmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 16-28.
- Demir, E. (2020). *Libya'nın (Trablusgarp) Türkiye açısından tarihsel ve stratejik önemi*. *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi*, 25(246), 149-166.

- Elalmış, İ. B. (2019). *Plevne savunmasında Osmanlı Piyadesinin rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Erden, Ö. (2015). Türk-Ermeni ilişkileri sürecinde Gümrü Müzakereleri (26 Kasım-2 Aralık 1920). *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(3), 93-115.
- Erickson, E. J. (2018). *Mustafa Kemal Atatürk*. Çeviren: Emir Yener, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erikan, C. (2018). *Kurtuluş Savaşı tarihi*. Editör: Rıdvan Akın, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erinç, E. T. (2015). *Osmanlı Müelliflerine göre 93 Harbi'nin kaybedilme sebepleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Ankara.
- Esenkaya, A. (2013). Çanakkale Cephesi'nde 19 Mart- 24 Nisan 1915 günleri. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 11(14), 49-83.
- Eyicil, A. (2009). Çanakkale savaşları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 317-370.
- Feyzioğlu, H. S. (2016). Hatıraların ışığında Balkan Savaşları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 56(2), 200-213.
- Georgeon, F. (2018). *Sultan Abdülhamid*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökbayır, S. (2012). Gizli bir cemiyetten iktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 seçimleri siyasi programı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 61-96.
- Görgülü, İ. (2014). *On yıllık harbin kadrosu 1912-1922 Balkan- Birinci Dünya ve İstiklal harbi*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Hall, R. C. (2003). *Balkan Savaşları 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın provası*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı'dan günümüze asker ve siyaset*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kayıran, M. (1989). Tekalif-i Milliye emirleri ve uygulanışı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5(15), 639-664.

- Kurtuluş Savaşı'nda Sakarya Meydan Muharebesi anıtlar ve şehitlikleri.* (2007). Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları.
- Macar, O. D. (2011). Birinci Dünya Savaşı'nda Trakya Cephesi'nde ortaya çıkan kolera ve yaşanan diğer sağlık sorunları. *İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi I. Uluslararası Tarih Sempozyumu, Osmanlı Devleti'nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları Bildiriler*, 523-540.
- Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve askeri hazırlıkları ile harbe girişi.* (2014). Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları.
- Özlü, H. (2015). Harp raporları ışığında Sakarya Meydan Muharebesi'nin askeri açıdan genel değerlendirmesi. *III. Ulusal Sakarya Zaferi ve Haymana Sempozyumu*, 123-148, Ankara: Ankara Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayın No:51.
- Özlü, H. (2019). Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Muharebeleri'nde Fransızların Anadolu'ya geçme girişimi ve Kumkale savunması. *Atatürk Yolu Dergisi*, (64), 313-338.
- Özlü, H. (2020). İstiklal Savaşı'nda, Sakarya Meydan Muharebesi'nde mürettep kolordunun askerî harekâtı. *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 18(32), 71-93.
- Sediroğlu, S. C. (2019). I. Balkan Savaşı'nın Doğu harekât alanında Osmanlı Şark Ordusu'nun harp tarihi bağlamında analizi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 605-633.
- Toker, H. (2007). Osmanlı'dan günümüze Türk Ordusu. *Uluslararası Askeri Tarih Dergisi*, 87-104, Uluslararası Askeri Tarih Komisyonu, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Türk tarihi içinde Atatürk ve Cumhuriyet.* (2009). Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları.
- Türkmen, Z. (2000). 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasına göre Türk ordusunun kuruluş ve kadrosuna bir bakış. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 11(11), 615-632.
- Türkmen, Z. (2008). Çanakkale savaşlarında kara harekâtı. *Çanakkale Savaşları Tarihi*, IV, 2186-2188.

- Türkmen, Z. (2017). *Birinci Dünya Savaşı'nda Irak cephesi ve 101. yılında Kut'ül-Amare Zaferi. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 116(228), 63-98.
- Türkmen, Z. (2018). Türk İstiklal Savaşı'nda Büyük Taarruz. *Türk Dünyası Dergisi*, 380, 16-22.
- Uyar, M. ve Erickson, E. J. (2017). *Osmanlı askeri tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ünalp, F. R. (2015). Çanakkale muharebeleri ve Mustafa Kemal. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 13(18), 37-64.
- Vurmaz, M. (2007). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e asker alma sistemi (1826-1970)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Yıldız, G. (2013). *Kara kuvvetleri, Osmanlı Askeri tarihi, kara deniz ve hava kuvvetleri 1792-1918*. Editör: Gültekin Yıldız, İstanbul: Timaş Yayınları.
- I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı cepheleri*. (2016). İstanbul: Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı.

Elektronik Kaynaklar

http://www.kho.edu.tr/hakkinda/harbiyeli_ataturk/nutuk/12/10.html, (12.12.2020).

DİZİN

-A-

Abdülhamit, vii, 6, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 82
 Atatürk, 19, 23, 36, 39, 41, 50, 53, 56, 63, 72, 86, 87, 88

-B-

Balkan Harbi, viii, 21, 28, 30, 64
 Birinci Dünya Savaşı, 39, 42, 45, 50, 53, 86, 88, 89

-Ç-

Çanakkale, viii, ix, 20, 31, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 50, 53, 82, 86, 87, 88, 89

-İ-

İnönü, ix, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 83
 İsmet Paşa, 51, 65, 68, 69, 72, 73, 78, 79

-M-

Meşrutiyet, v, vii, 17, 34, 82
 Milli Mücadele, v, 41, 56, 60, 61, 64
 Mustafa Kemal, v, vi, viii, ix, 16, 19, 35, 37, 38, 40, 50, 51, 52, 53, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 67, 69, 71, 72, 73, 75, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 86, 87, 89
 Mütareke, 53

-S-

Sakarya, x, 65, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 88

-T-

Taarruz, ix, x, 45, 50, 57, 70, 77, 78, 79, 80, 85, 86, 89
 Türk ordusu, v, vii, 2, 24, 40, 41, 47, 49, 51, 52, 53, 65, 66, 69, 73, 77, 82, 88

-Y-

Yıldırım Ordular Grubu, ix, 50, 52

